

Notes

Notes

VOLUM 8
CENTRE D'ESTUDIS MOLLETANS
1994

*Josep M. Blanch, M. Mercè Bruguera, Manuel Carreira,
Malena Cruells, Josep Gordi, Diego Granado,
Trini Milán, Josep Pintó, Ferran Pérez, Xavier Pérez,
Joan Ventura, Jaume Vilaginés, Santiago Villanueva*

NOTES

VOLUM 8

Centre d'Estudis Molletans
Mollet del Vallès
1994

DIBUIX PORTADA: *Joan Abelló*

Es rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la repografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

AQUEST LIBRE HA ESTAT EDITAT AMB EL SUPORT DE L'EMPRESA

Kao Corporation S.A.

TIRATGE: 500 ex.

© TEXT: Els autors

© EDICIÓ: Ajuntament de Mollet del Vallès

EDITOR: Centre d'Estudis Molletans - Ajuntament de Mollet del Vallès, pl. Prat de la Riba, 4

CONSELL DE REDACCIÓ: Jaume Vilaginés, Joan Corbalán, Consol García-Moreno i Antoni Lardín.

DISSENY GRÀFIC: Laia Bosch

IMPREMTA: IG Santa Eulàlia, Santa Eulàlia de Ronçana

ISSN: 1133-7818

DL: B-37.059-1987

SUMARI

	Pàg.
PRÒLEG	7
Presentació	9
<i>El poblat ibèric de Castellruf</i> , Santiago Villanueva	11
<i>Gallecs. Notícies històriques</i> , Jaume Vilaginés	31
<i>Conflictes territorials entre Mollet, Sant Fost i Martorelles als segles XIV i XV</i> , Xavier Pérez.	47
<i>Aproximació a la vida i la mort de Francesc Bruy, pagès molletà de principis del segle XVIII</i> , Diego Granado.	55
<i>Joaquim Mir pinta figures a Mollet</i> , Malena Cruells.	61
<i>Can Pantiquet i Can Flaquer</i> , Josep M ^a Blanch	67
<i>Els incendis al Vallès Oriental</i> , Josep Gordi i Josep Pintó	81
<i>L'estructura comercial a Mollet. Canvis en la demanda</i> , Manuel Carreira.	95
<i>Les Organitzacions No Governamentals a Mollet i a Catalunya</i> , Joan Ventura	109
<i>Estudi dels nivells de rendiment escolar a Mollet del Vallès</i> , Trini Milan	123
<i>Comentari a «Una cassera en una nit dels morts», de Vicenç Plantada</i> , Ferran Pérez.	131
<i>En venda</i> , Maria-Mercè Bruguera	137

PRÒLEG

Just fa un any, el 22 de gener de 1994, en l'escenari ja tradicional de la Sala Fiveller, l'Ajuntament i la Parròquia de Sant Vicenç signàvem un acord històric que obria el pas a la constitució del Centre d'Estudis Molletans, com a culminació d'una estreta col·laboració durant l'any del doble mil·lenari el de la ciutat i el de la parròquia i, sobretot, com a culminació de la col·laboració en la producció de la revista NOTES, un dels projectes culturals més transcendents per a la ciutat.

Un projecte que - val la pena recordar-ho - encapçalat per la Sala Fiveller i, amb ella, per un nodrit grup d'historiadors, experts i estudiosos, ha creat les bases perquè la nostra ciutat no només no oblidi mai els seus orígens i la seva gent, sinó perquè tampoc no deixi mai d'estudiar-se, de conèixer-se, de preparar-se, així, per viure millor el present i per construir el millor futur.

Un any després, el Centre d'Estudis Molletans - editor, ara, de NOTES - és una petita però consolidada realitat. Durant l'any 1994 s'ha creat formalment el CEM; se n'ha aprovat el seu reglament; se n'ha elegit un Consell de Govern; s'ha presentat oficialment als mitjans de comunicació i a la ciutadania; s'han fet campanyes de promoció del Centre i dels seus objectius, i de captació d'Amics del Centre; s'ha convocat i atorgat la beca de recerca Vicenç Plantada; s'ha programat una conferència; el Centre s'ha federat a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana; alguns dels seus membres col·laboradors han participat en jornades i congressos; i, finalment, ha editat ja com a Centre d'Estudis Molletans, la revista NOTES.

És un bon bagatge per una entitat, jove en el nom i en la forma, però ben adulta i formada en les seves arrels i en la seva història.

Vull felicitar i agrair des d'aquí el treball dels membres del Consell Directiu que estan portant el CEM a la normalització i consolidació; també, a tots els que amb els seus treballs i articles donen continuïtat i qualitat a aquesta publicació cultural ja imprescindible que és NOTES.

Montserrat Tura i Camafreita

Alcaldessa de Mollet i Presidenta del CEM

PRESENTACIÓ

Sempre és emotiu trobar-se davant d'un nou exemplar de NOTES, ja que demostra que encara hi ha palpitació erudita, és a dir desig d'investigar i de divulgar. Aquest número, tal com expressen els companys del Consell de Redacció, representa la conversió de NOTES en la revista del Centre d'Estudis Molletans.

No voldria acabar aquestes breus ratlles, sense tenir present en Cesc Bas, escultor i artista que ja no és entre nosaltres, i que en l'anterior número va escriure un article sobre una de les seves darreres obres: el monument al mil·lenari de Mollet.

Josep Gordi

Director del C.E.M.

Amb el número vuit, la revista NOTES inicia una nova etapa. El canvi queda reflectit en un nou disseny de la portada i del seu interior. Sense perdre el format que l'ha caracteritzada, l'aparença externa de la revista s'ha modernitzat a partir de l'element que, des del número 3, n'ha estat l'emblema representatiu: el dibuix de l'artista Joan Abelló.

Amb el número vuit, la revista esdevé vinculada definitivament al Centre d'Estudis Molletans (CEM). Si fins ara la seva existència ha estat basada en la precarietat financera i en el voluntarisme de l'equip de redacció i dels autors, que han anat fent possible amb les seves aportacions número rera número, ara, amb la relació amb el CEM, NOTES adquireix molta més solidesa i continuïtat.

Amb el número vuit, el canvi no representa una ruptura, perquè la pretensió del nou consell de redacció és de mantenir la línia editorial. NOTES continuarà essent una publicació en català, que tindrà com a objectiu difondre tota mena d'estudis que, des de la rigorositat, ampliïn el coneixement sobre Mollet i la seva rodalia; de la mateixa manera, es conserven les seccions que s'han anat iniciant al llarg de la seva vida.

Per tant, amb el número vuit, la revista continua convidant a publicar a totes aquelles persones que hagin elaborat algun estudi sobre Mollet o tinguin la iniciativa de fer-ho. Que ho faci saber a qual-sevol dels membres del Consell de redacció o el faci arribar a la seu social del CEM, edifici de la Marineta, plaça de l'església 7, de Mollet.

El nou Consell de redacció vol, des d'aquí, agrair la col·laboració de tots aquells (fundadors, equip de redacció, impremta, Sala Fiveller, Ajuntament de Mollet i, sobretot, a tots els autors) que han participat en l'edició i publicació de tots els anteriors números de la revista.

El Consell de redacció

EL POBLAT IBÈRIC DE CASTELLRUF

Bressol de la història d'un poble

Santiago Villanueva

Gràcies Anna

INTRODUCCIÓ

Aquest article està dedicat a Andrés Cueto del Río, un home de 71 anys que ha passat pràcticament tota la seva vida dedicat a la recerca arqueològica. Un home que, amb un sol braç, ha estat capaç de desenterrar la història i la cultura d'un poble, un poble que mai li ha fet cas. Però ell ha continuat, guiat per l'instint de conèixer el passat, de buscar l'origen d'un poble, encara que no sigui el seu. Avui, de l'únic que es queixa és de no poder continuar amb la seva recerca, perquè durant les excavacions fetes fa deu anys pel Departament de Cultura de la Generalitat, va caure dins un sot i, amb el temps, se li ha complicat la lesió de la cama dreta. Els dies transcorren llegint sobre arqueologia, veient-ne documentals: "es lo único que me gusta"... ens diu. El que més lamenta es haver hagut de deixar "els seus tresors" a un amic de Mollet: "aquí, en casa, no están como deberían"... Han estat molts els interessats en veure la seva col·lecció, però només ha rebut copets a l'esquena i prou i, de tant en tant, algun d'aquests visitadors interessats s'ha endut alguna peça: "sobre todo un plato decorado muy bonito"...

La part més important, per l'autor de l'article, han estat les converses mantingudes amb ell durant l'elaboració del present treball. Les dades sobre les troballes són més importants que qualsevol treball de biblioteca. On hi ha resultats directes i personals, sobren els llibres.

Homes constants com ell n'hi ha pocs, la força la dóna l'esperit, i els fruits, la paciència. Si aquest article serveix només per que un sol lector pensi el que es podria fer amb unes restes com les que tenim a Santa Maria, i la injustícia terrible que s'ha comès amb aquest home, haurem aconseguit el nostre fi.

En què es converteix un poble, un home, si oblida el seu passat?

1. ELS ÍBERS A CATALUNYA

Cap a finals del segle VI a.C. els pobles nord-pirinencs deixen de ser nòmades i comencen a establir-se en poblats, molts dels quals es transformaran en poblats ibèrics a partir del final del segle V a.C. Aquest sedentarisme és propiciat pel comerç emporità, ja que serà el que anirà donant, poc a poc, els elements característics de l'època ibèrica. Als voltants d'Empúries apareixen els primers poblats, és a dir, en zones costeres, per després establir-se cap a l'interior.

Els poblats ibèrics catalans catalogats són un miler. Però això no vol dir que tots hagin estat estudiats profundament, només s'han iniciat excavacions en un 10% d'ells.

Al Vallès Oriental s'han comptabilitzat uns 80 poblats ibèrics, la qual cosa ens indica la gran extensió que van assolir al voltant de Barcelona. D'aquests, es poden assenyalar com a més importants:

- Montcada.
- Castellar del Vallès (*El Castellar Vell*).
- Cerdanyola (*El Turó de Ca N'Oliver*).
- Montcada i Reixac (*Les Maleses*).
- Castellterçol (*Forn de la Noguera*).
- Caldes de Montbui (*El Turó Gros de Can Camp. El Castell de Montbui. El Pla de les Ànimes*).
- Sta. Agnès de Malanyanes (*El Turó dels Castellans. Turó de l'Arbocera. Turó Cremat o Turó de Can Companys*).
- La Roca del Vallès (*Els turons de Can Verdaguer, de Can Nadal (o turó del Trull), de Can Joan Capella, de Can Santpere, de Can Prat*).
- Sta. Maria de Martorelles (*Castellruf*).

Els assentaments ibèrics són, en general, una continuïtat de poblacions anteriors, és a dir, de finals de l'Edat de Bronze. Normalment són poblats situats en llocs alts (turons). Fins fa poc es creia que aquesta era una característica pròpia d'aquests poblats, per considerar-se que es tractava de pobles acabats d'arribar a Catalunya. Es pensava que l'iberisme català era el resultat d'una invasió de gent del sud, que havia de defensar-se dels indígenes, fortificant els seus assentaments. Es creia que, en el seu avenç, arribaren fins al sud de França i, una part d'ells, fins a l'Aquitània.

Però aquestes teories en l'actualitat han estat rebutjades. Més aviat es creu que el fet de buscar una situació alta, es devia, no tant a l'aïllament per no haver de lluitar amb els altres pobladors, sinó pel seu caràcter independent que els feia construir muralles de protecció. Aquestes muralles, en principi, tenien per finalitat protegir-los dels llops i dels robatoris d'altres tribus. Tenien, per tant, un caràcter

defensiu, però no bèl·lic... si més no fins al segle III, a.C. quan arriben els cartaginesos. Les muralles, ara sí, tindran un caràcter defensiu d'invasions. Tant és així que van reconstruir les muralles afegint-hi torres de planta quadrangular de defensa. En altres ocasions la fortificació es concentrava a la porta d'entrada, que era el punt més feble del poblat. (Brull, Seva, Casol, Folgueroles...). Dins de les fortificacions construïen les cases que, normalment, aprofitaven la paret de la muralla i, segons la grandària de l'assentament, eren part d'un dels diferents barris units per carrers, al mig dels quals deixaven amplis espais buits per poder tancar el bestiar durant la nit.

En aquells poblats on mancava l'aigua (especialment a l'oest de Catalunya) s'han pogut trobar, en alguns, una cisterna d'aigua al bell mig del recinte. En poblats situats en llocs amb molt pendent, s'ha descobert un sistema d'escorriment d'aigües, ja sigui mitjançant clauvegues o bé per passeres, que anava a parar a una cisterna central.

Estructura de les cases

Com ja hem dit, els íbers aprofitaven la muralla per fer les cases, la qual cosa significa que només tenien una porta a l'exterior. En general són d'estructura rectangular i consten de tres parts fonamentals:

- 1.- La porta. 2.- La sala interior. 3.- El rebost.

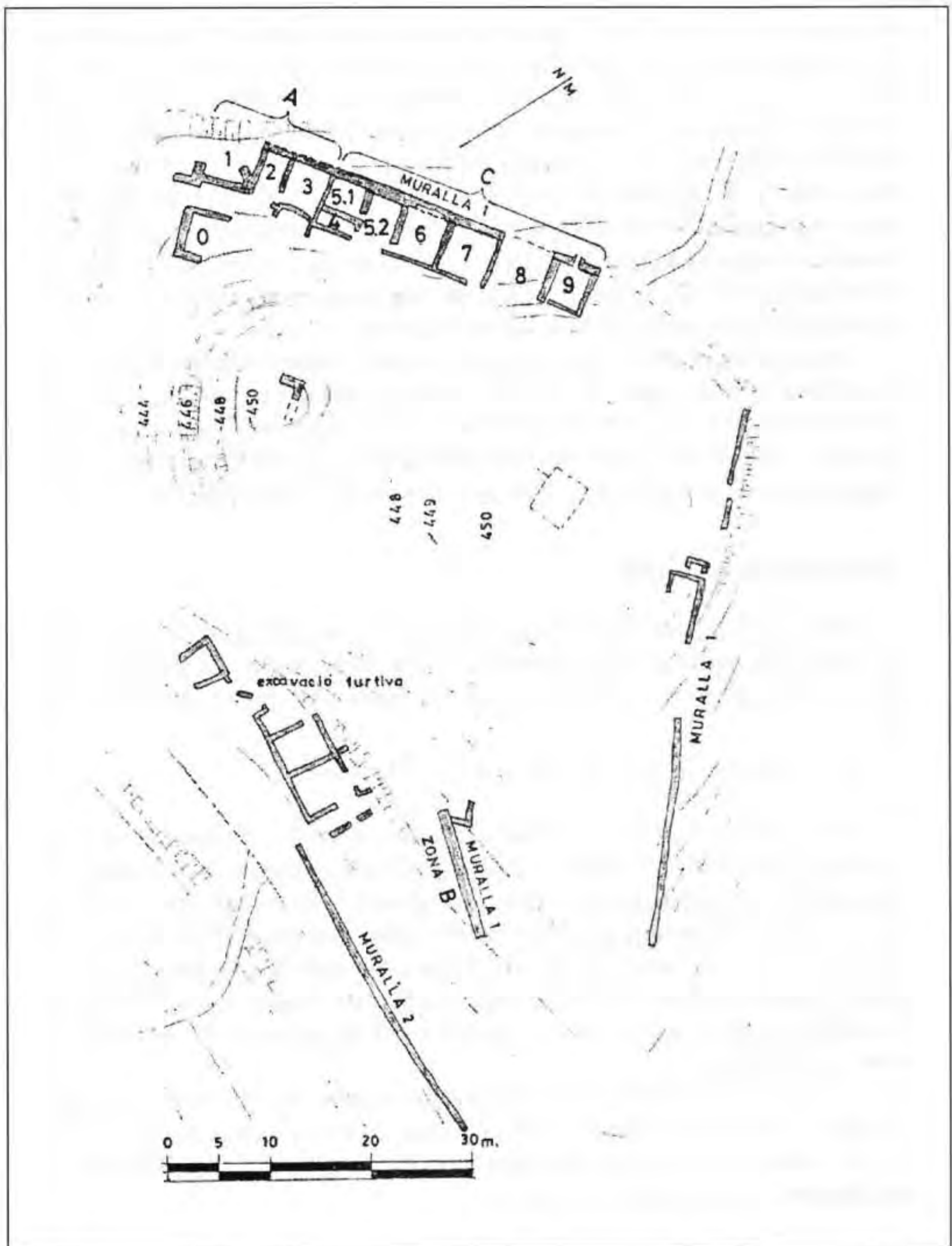
Al costat de la porta hi havia el teler, com ho demostra el gran volum de fusaroles trobades. Això també indica que devia ser una activitat molt freqüent, encara que era practicada només per algunes famílies del poblat. Els telers ocupaven poc lloc perquè eren verticals i es penjaven a la paret de la sala. Es suposa que la producció no era gaire gran, perquè feien servir vestits de roba i no de punt. Possiblement els teixits eren importats d'altres poblats més grans, com ara Empúries.

La sala interior era la part més freqüentada. Normalment hi havia un banc adossat a la paret, on es deixaven els estris de cuina.

El rebost era la part més llunyana de la porta. Era el lloc on es col·locaven les tenalles i les àmfores.

2. EL POBLAT IBÈRIC DE CASTELLRUF

El poblat ibèric de Castellaruf està situat al sud-est de Santa Maria de Martorelles, a una alçada de 459 m, dins la serra de la Mata, molt a prop del collet de Can Gurri, fent límit amb Vallromanes i dins la serralada litoral¹. (*Làmina 1*)

EXCAVACIONS A CASTELLRUF

LÀMINA 1: Planimetria del poblat segons Gasulli et al.
(1986, pàg. 55).

Per als seus pobladors, aquesta alçada els permetia una bona visibilitat directa de tota la depressió del Vallès, és a dir, per una banda podien establir contacte visual amb altres poblats veïns i, per altra, controlar el territori en cas de perill d'invasió. Coneixem, per tant, l'existència d'altres poblats, si bé manquen dades sobre l'extensió d'aquests. Això ho sabem perquè els assentaments seguien els cursos de l'aigua importants i, per tant, de les valls on passaven i les seves ramificacions. Hi havia, doncs, dues menes d'assentaments: aquells que seguien els grans cursos d'aigua, anomenats de visualització directa; i aquells que, anomenats de visualització indirecta, depenien i eren controlats pels primers i, com que no necessitaven controlar el territori, ocupen aquelles zones més productives, i més a prop de les grans vies de comunicació. Llavors podem dir que els territoris eren marcats pels cursos d'aigua i, en conseqüència, un assentament tenia notícia de l'existència d'altres. El poblat de Castellruf, segons el que hem dit, era un nucli subordinat al turó de Can Gallemí, al qual era més proper.

Descripció

Castellruf té una extensió aproximada de 1.200 m². L'assentament està envoltat per dues muralles: la primera rodejant la part superior de l'esmentat turó; i la segona, paral·lela per sota de la primera, a una distància de 13 m., present al vessant Est.

Hi ha construccions dins de la primera muralla (part superior del turó), i entre aquesta i la segona muralla. Pel que respecta a la primera, hi ha 11 habitacions al llarg de la banda oest; i a la segona només s'han excavat dues parts d'un mur que, amb tota seguretat, formarien part d'una habitació, però si n'hi ha més (segur que sí), no ho sabem.

Les habitacions de la primera muralla (*fotos 1 i 2*)

D'un total d'11 habitacions se n'han excavat totalment nou (0, 1, 2, 3, 4, 5.1, 5.2, 7 i 9), parcialment la 6, i resta intacta la 8.

Totes les habitacions presenten unes característiques comunes: primer han estat reomplertes i anivellades per després ser ocupades. Tanmateix coincideixen en que van ser abandonades, és a dir, avui trobem les pedres del seu enderrocament i una capa de sedimentació natural.

Però també trobem unes característiques distintives. Vegem-les tot seguit:

- La 0 i la 4 només van ser ocupades una vegada. Quelcom semblant passa amb les habitacions 2, 3 i 7, però, a diferència de les primeres, possiblement hagin estat després reacondicionades

FOTOS 1 i 2: Detall de les habitacions.

com recintes oberts. Així doncs, les habitacions 2, 3 i una part de la 1 formarien part, en una segona ocupació, d'un mateix recinte; i la 7 d'un altre recinte obert separat.

- Les habitacions 5.1 i la 9 van ser ocupades dues vegades, si bé la 9 ho va ser diferentment a la 5.1, és a dir, va ser construïda a partir d'una roca-mare retallada a tal efecte. Després va caure, una altra vegada la van reomplir i anivellar, i després de tornar-la a ocupar va haver-hi un incendi, trobant ara un últim nivell d'enderroc i de sedimentació natural i humana.

Totes les cases estan fetes de pedra; no feien servir, per tant, materials alternatius per fer parets, com per exemple tovots o tàpia. Els sostres (segons les restes de l'habitació 9) eren bigues de fusta i branques amb una capa de terra impermeabilitzant.

Altres estructures

A més a més de les habitacions trobem altres construccions anomenades complementàries, és a dir, plataformes que aprofiten la roca mare per fer un pis, i de banquetes les que estan més elevades. També coneixem de l'existència de vuit portes (falten les estructures de la 9 i les que unien la 5.1 amb la 5.2 i la 5.2 amb la 6).

De les anomenades obertures² se n'han trobat cinc al vessant oest de la muralla, és a dir per sota dels pisos que donen a aquesta banda, ja que és la més humida del poblat.

De fogars només n'han aparegut tres. Tots tres tenen en comú l'estar posats a sobre mateix d'una roca mare, tot aprofitant una concavitat. Són de forma circular. Cap d'ells havia estat preparat amb capes refractàries (pedres, ceràmiques...). I tots tenien restes de terra cremada barrejada amb cendres i algun o altre fragment de pedra solta o de ceràmica. Però, tot i aquestes coincidències, hi ha petites variacions:

- Dos d'ells estan en habitacions i un a un pis de freqüentació que, segons el trobat, podria tractar-se d'una cabana.
- El de l'habitació 0 està rodejat de pedres.
- El de la zona B rodejat per pedres i tovots.
- Un foc sense cap protecció a l'habitació 5.1.

Les parets internes no estaven revestides. I pel que fa al sòl, és de terra o bé de la mateixa pedra mare aplanada; només a l'habitació 7 sembla que hi hagué un petit empedrat.

Hi ha cases d'una dependència (0, 7 i 9), de dues (2 i 3) i d'almenys tres (5.1-5.2 i 6). Totes menys la 7, que és quasi quadrada, són rectangulars.

No se sap amb certesa quina era la funció de les habitacions, si bé es pot quasi assegurar que, excepte la 0 i la primera ocupació de la 5.1, no eren utilitzades com vivendes. De fet, segons les excavacions realitzades, hi ha un percentatge molt baix de restes d'ossos d'animals. Tot i això, l'habitació 9 mereix una descripció més acurada. Va ser devastada per un incendi i gràcies això s'ha pogut saber quina era la seva funció. La casa tenia un forn fet de tàpia, envoltat per escòries i eines de ferro, motiu pel qual podem dir que era un espai on es treballava el ferro portat, possiblement, de fora del poblat.

D'altra banda, l'existència de muralles ens indica que el poblat va tenir dos moments d'ocupació abans del moment d'esplendor, essent les muralles el fruit d'una més que possible planificació urbanística, com ho indicaria el fet que totes les cases, menys la 5.1, són d'aquest moment.

A més a més de les restes de ceràmica àtica i precampaniana trobades en els nivells on van reomplir el terreny per contruir o reconstruir les cases, s'han trobat restes per sota de l'anomenat primer nivell d'ocupació, és a dir, restes d'edificacions anteriors a l'època ibèrica. Volem dir que les primeres cases serien cabanes i, per tant, que es tractava d'una comunitat poc evolucionada, cosa que ho confirma la inexistència de ceràmica àtica, símbol de prosperitat i enriquiment; una ceràmica que sí que trobem en el segon moment d'ocupació esmentat.

Conclusió

A l'assentament de Castellruf tindriem la cronologia següent:

- Un origen anterior al segle IV a. C.
- Una reestructuració a mitjan segle III a. C., moment en què es construeix la muralla I, i una sèrie de construccions adossades a ella.
- Més o més a mitjan segle I a. C., el poblat és abandonat.

I per últim, les següents fases d'ocupació:

- 1^a) Cabanes (zona B i habitació 5.1): preinici de la cultura ibèrica.
- 2^a) L'ús de la ceràmica àtica.
- 3^a) Construcció de la muralla amb la/les portes d'entrada.
- 4^a) Ineditament després de l'anterior: construcció de noves cases.
- 5^a) Enderroc d'algunes cases.
- 6^a) Habilitació de les habitacions 2, 3 i 7 en recintes oberts.
- 7^a) Estat actual.

3. ANDRÉS CUETO DEL RÍO: MÉS DE TRENTA ANYS D'INVESTIGACIÓ ARQUEOLÒGICA

El Sr. Cueto, als seus 71 anys, ens explica la història dels seus quasi bé 40 anys d'investigació arqueològica. De fet és un arqueòleg, encara que no en tingui el títol. Ja els agradaria a molts professionals saber tant com ell en treball de camp. De les converses mantingudes amb ell en treiem els detalls més rellevants per al nostre estudi.

Tot va començar als anys cinquanta-quatre, cinquanta-cinc. Quan a Santa Maria de Martorelles es feien les obres de construcció de la carretera actual, a l'alçada del que era, i és encara, la Societat Coral "La Flor", just davant on les màquines excavadores treballaven, en Cueto es va adonar de l'existència d'uns trossos de ceràmica que es barrejaven amb la sorra extreta. Va agafar-ne alguns i els va portar a l'Ajuntament de Barcelona perquè li diguessin de què es tractava; allà el van adreçar al Museu Arqueològic de Montjuïc. Poc temps després li van comunicar que eren restes de ceràmica ibèrica i que de ben segur pertanyien a un poblat ibèric de la zona. Al mateix lloc, i poc més tard, les màquines van fer aparèixer un crani humà. Avisat el Sr. Cueto, va demanar l'ajut del Dr. Tifón, per tal de desenterrar aquell home. Treia amb cura la sorra, es va poder veure mig cos d'home traspassat per una fletxa (és la del mig de la *foto 5*); la resta del cos que faltava l'havia esmicolat la pala de l'excavadora. El mossèn del poble se'n va endur el cos i el va enterrar a la fosa comuna del cementiri de Santa Maria. Aquesta gran pista indicava la proximitat d'un poblat...

Un dia, tot passejant amb els ulls oberts, va parar compte que a Can Guillamí hi havien restes d'alguna construcció antiga. Efectivament, ho era. Va avisar a qui era llavors el director del Museu d'Arqueologia de Badalona i alhora al Delegat Local d'Excavacions de Badalona. Ell ho va confirmar. El Sr. Cueto ens mostra un petit article publicat per en Cuyàs (no sabem de quina publicació es tracta) en què parla de la descoberta feta pel nostre interlocutor:

"A lomo de la romànica Iglesia de Santa María, sobre el que fue barrio medieval de Martorelles, se levanta el "Turó d'en Guillamí", pequeña eminencia geográficamente considerada, pero de gran valor arqueológico en su aspecto histórico. En esta colina, hace 2.300 años podía contemplarse un poblado ibérico, rodeado de potente muralla, con su campo de silos al S/W del mismo, al que sin ningún género de dudas podemos atribuirle la paternidad de la población actual. (...) Desde su cúspide se divisan los poblados de Montornés y de "Les Maleses". No podemos precisar aún hechos concretos, pero sí apuntar conjeturas. La excavación no ha hecho más que iniciarse, pero estos casi podemos decir tanteos, nos permiten afirmar que sus moradores cultivarían el fondo del valle, rico entonces en agua, donde apacentarían su ganado. Los bosques que lamían los muros del agrupamiento proporcionarían abun-

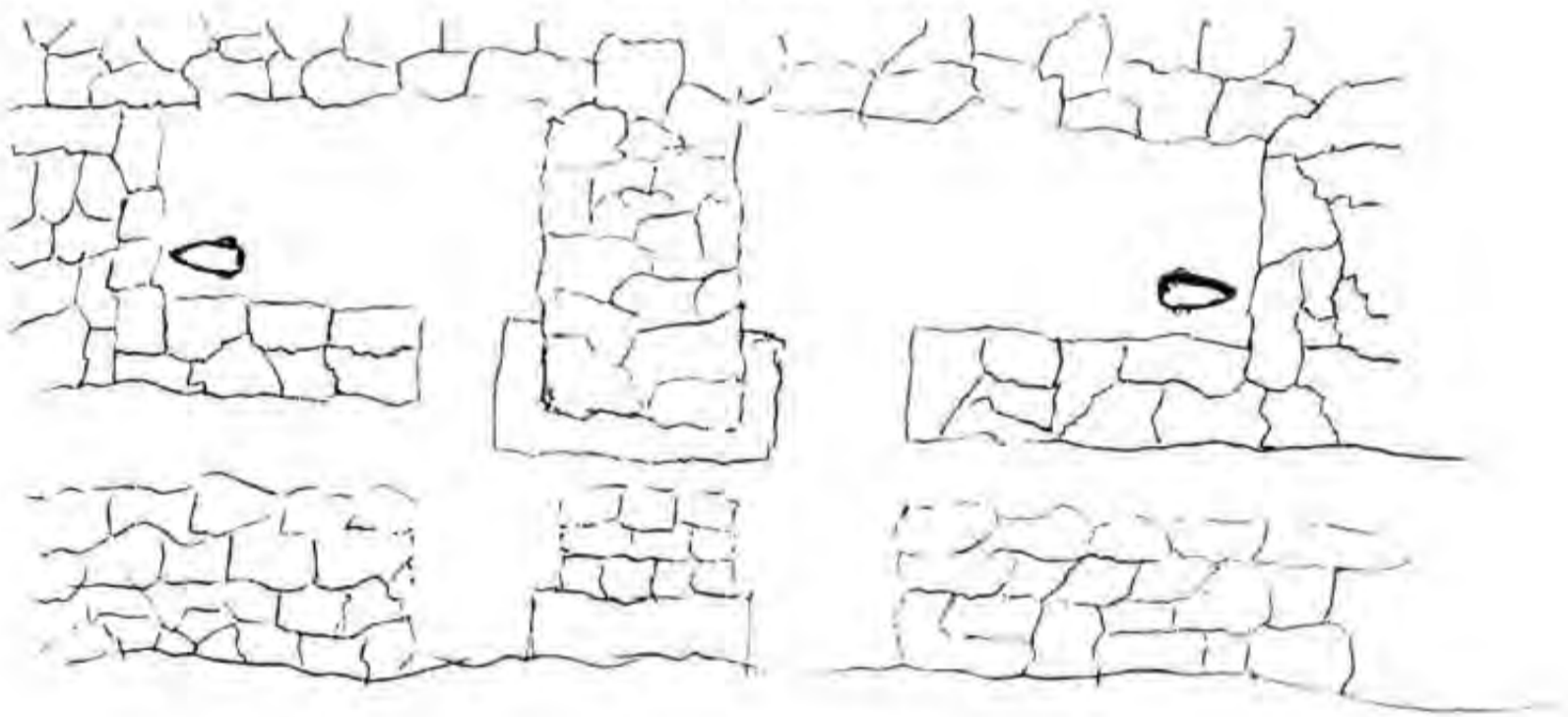
dante caza mayor y menor, y a través de los caminos que cruzaban la sierra recibían utensilios y enseres de la civilización afincada ya en Ampurias. Cierta día, llegaron noticias inquietantes del Sur. Un poderoso ejército cartaginés se dirigía en busca de los pasos del Pirineo para ganar a través de los Alpes las soleadas y ricas tierras de su odiada rival: Roma. Temiendo justificadamente nuestros antepasados por su seguridad, formaron en plan de aliados con las legiones romanas, al desembarcar éstas en Ampurias (218 a.C.) y con ellas marcharon rápidamente por la costa hasta el Ebro para cerrar el paso a los púnicos. No pudieron entonces lograr su propósito, pero años después la historia cerraba un capítulo con la destrucción del poderío cartaginés. El Mediterráneo se convirtió en un mar latino, en el "Mare Nostrum". A los romanos les proporcionaba pingües beneficios su estancia en tierras de Iberia, lo que les decidió a establecerse en la península, convirtiéndoles en invasores. Proporcionaron a aquellos pueblos cultura y civilización al precio de su libertad. Muchas fueron las comunidades indígenas que empuñaron las armas en defensa de su patria, pero los del Lacio, al mando de Catón (195 a.C.) tomaron por la fuerza a los pueblos que no se sometieron y consumaron definitivamente la ocupación del país. Con aquellos pueblos se encontraba Martorellas. La excavación realizada en el dispositivo de defensa superior, ha permitido comprobar que el poblado fué incendiado y destruido, pues entre las espesas capas de ceniza encontradas han aparecido dos buenas ánforas ibéricas "in situ". La cerámica recogida ha proporcionado, además de la típica de los poblados de la comarca, fragmentos de la llamada campaniana; ibérica pintada en rojo y gran cantidad de la elaborada y decorada a mano, de tradición neolítica, con algo de hierro, bronce y piedras de molino a mano. La Delegación Provincial de Excavaciones Arqueológicas en la persona de su Delegado, Ilmo. Sr. Don Alberto del Castillo, está estudiando un meticuloso plan de excavación para el próximo otoño, al objeto de que los trabajos se realicen a tenor de los métodos inspirados en las mejores disciplinas científicas, que no sólo proporcionarán óptimos frutos a la arqueología, sino también al propio pueblo de Santa María de Martorellas".

En Cuyàs va dir al Sr. Cueto que informés al Baró d'Esponellà, Delegat Cap d'Excavacions. Aquest va anar a visitar el descobriment, adonant-se de la importància del poblat. A les excavacions hi va participar tot el poble durant la Setmana Santa de 1955, els àpats i begudes van ser pagats pels rics del poble. Durant les excavacions es van trobar dues àmfores ibèriques (veieu Làmina 2) el 26 i 27 de Març de 1955, i poc més tard, el 26 de Maig, una tercera. Les dues primeres àmfores van ser portades a l'Ajuntament, però pocs dies després una ja es va trencar (li van tornar al Sr. Cueto desfeta i desfeta està a casa seva).

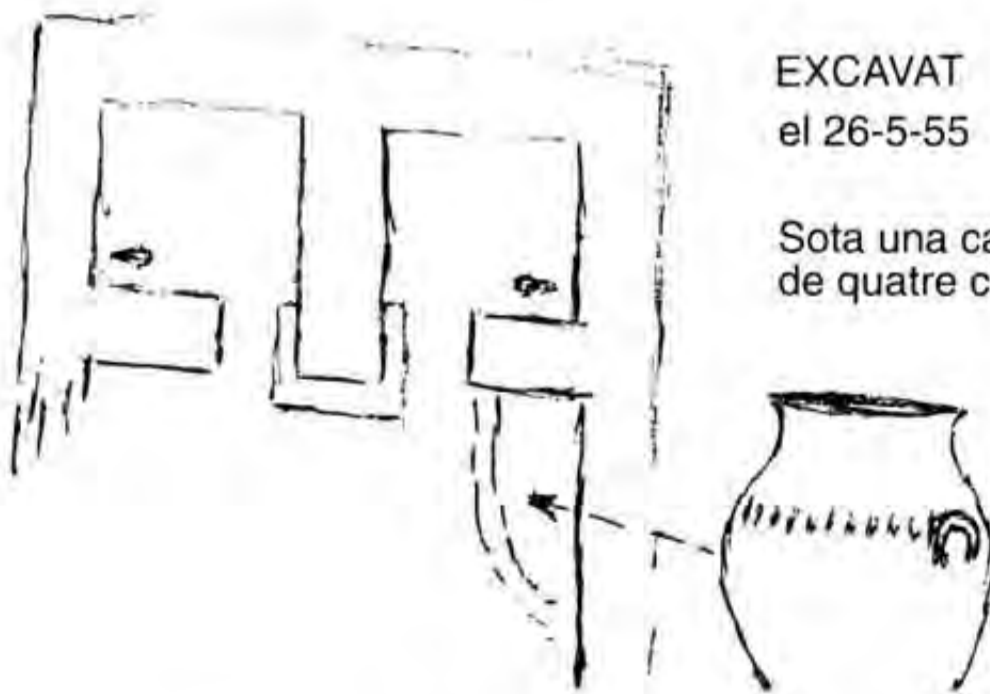
Després d'haver descobert Can Guillamí i que l'amo d'aquesta propietat prohibís més excavacions al seu terreny, Cueto es va dedicar a voltar per les rodalies del poble. I la recerca va tenir el seu fruit. Així ho explica: "Iba caminado por el turó de encima de la cantera de Santa

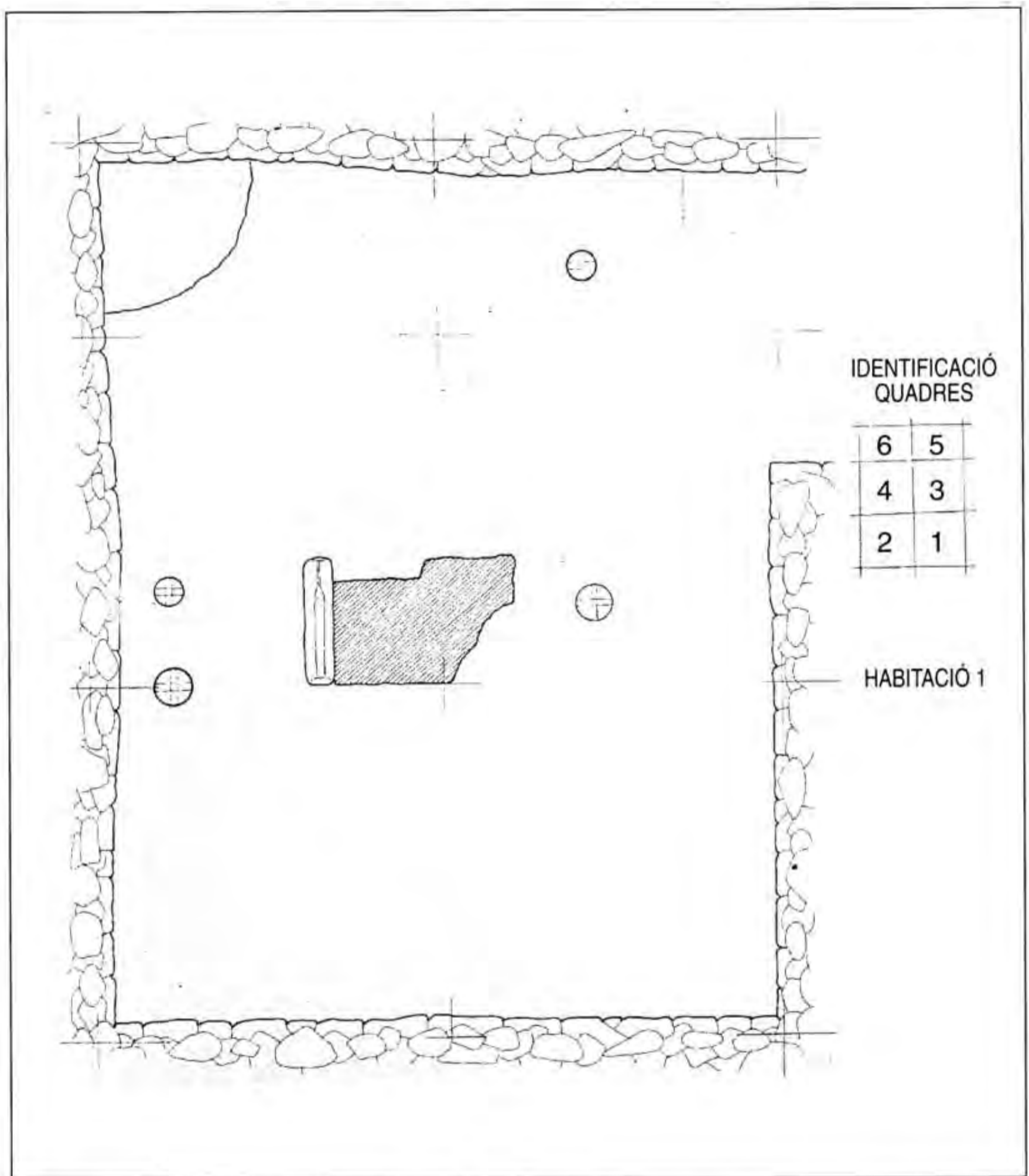
María, cuando me doy cuenta de la existencia de una pared, excavé unos centímetros y me di cuenta de que aquello podría ser la pared de alguna vieja casa"... Efectivamente, les seves sospites van ser certes del tot; resseguint les pedres va concloure que es tractava de quelcom més que una casa. Es tractava, ni menys ni més, d'un poblat ibèric amb arrels neolítiques. Tot seguit va avisar a en Cuyàs i al Baró, així com al Director del Museu Arqueològic de Granollers, Sr. Estrada, però el que més li donaven eren ànims per seguir... I així van començar quasi quaranta anys de solitària investigació arqueològica. De les coses trobades només en destaquem les més importants, especialment un polípede de set pots.

EXCAVAT 26 i 27-3-55

EXCAVAT
el 26-5-55

Sota una capa de carbó de més de quatre centímetres.

CASTELLRUF (MARTORELLES DE DALT)

Escala 1:20

LÀMINA 3: Detall de l'habitació. Autor: Cueto.

L'habitació d'en Cueto

La major part de les coses trobades corresponen a una de les habitacions que en l'estudi dels arqueòlegs s'anomena "excavació furtiva". Però si no arriba a ser per en Cueto, res de tot això s'hauria trobat per simples formulismes. Donem ara una petita ullada a les restes trobades:

L'habitació (veure *Foto 3 i la Làmina 3*) va ser excavada en sis quadres. La descripció és la següent:

- Rectangular amb una porta d'entrada.
- Al mig, un foc central (0), amb una pedra que limitava les cendres, anivellat (1). Hi havien cendres i restes de ceràmica molt premsades (algun dia, li van trencar "furtivament").
- Enfront de la porta, un semi-cercle (2) fet de la mateixa sorra del terra de l'habitació, però no aprofundit, a una alçada d'uns 25/30 cm. Un lloc on segurament posarien els estris de cuina (tal com ja hem dit).
- Quatre forats circulars (3) d'una profunditat de 20/25 cm. Segons en Cueto podrien ser els forats on es situarien els pilars de pi que aguantarien l'estructura del sostre.

Restes trobades:

FOTO 3: Habitació contigua a la descrita.
Podem observar el sorgiment d'una àmfora.

FOTO 4: Punxó d'os; agulla d'os treballada; dents i queixals d'un porc senglar: 3 queixals, un ullal i tres incisius; petxines foradades per fer collarets, o com plats; cinc tabes d'animals.

FOTO 5. Tres puntes de fletxa de ferro polimentades en perfecte estat (una d'elles és la que es va trobar a l'home de Can Guillamí).

FOTO 6. Vuit fusaroles; una agulla; un penjoll;
un collar i una arracada.

FOTO 7. Diversos tipus de molins:
de fregament manual i giratori.

FOTO 8. Polípode de set pots.

FOTO 9. Llàntia d'oli; bol; gerro incompleert amb lletra ibèrica; gerra amb nansa; got.

FOTO 10. Nou fusaroles.

A mesura que passava el temps, en Cueto acumulava restes de tot tipus a casa seva (recordo que quan el vaig visitar amb nens de la Parròquia de Martorelles, les caixes plenes ocupaven tota la casa). Han estat moltes les coses trobades, però les que més s'estima en Cueto són el polípode (trobat al costat d'una gran roca-mirador), el menhir i la sitja. Expliquem una mica més les dues últimes. Diu:

"Me di cuenta de que había una gran piedra redonda en la ladera de la montaña, entre muros, miré si la podía mover pero no podía, pero aquel día me estaban ayudando y gracias a más manos (ell és manc) la pudimos sacar. Se abrió ante nosotros una gran cavidad llena de tierra. Mandé a uno de mis ayudantes al pueblo para que trajera una cuerda y material para extraer la suciedad... aquel día no comimos... después de quitar toda la tierra y profundizando un poco más, me di cuenta de que no iba a encontrar nada... era un silo para los alimentos. Al día siguiente la piedra que hacia de puerta estaba rota..."

Potser el més important és un heptàpode (vas de set pots). Segons un estudi fet per l'arqueòleg José Luis Maya ³, es tracta d'un polípode del tipus pirinenc, relacionat amb els vasos campaniformes, els braçalets de l'arquer i amb els botons de perforació en V. La seva datació és difícil, ja que podria pertànyer a un poblat neolític anterior o bé d'una pervivència dintre d'un poblat ibèric. Segons la seva estructura, podria ser un complement que es penjava a una corda a la paret o bé per transportar, i mai per ser suspès sobre d'una foguera. La seva originalitat i importància és originada per tenir una nansa de llengüeta bífida perforada i amb els eixamplaments del caire (només se n'ha trobat un altre com aquest a Europa).

FOTO 11. Tres gerros.

FOTO 12 : Sitja.

FOTO 13 : Andres Cueto amb el menhir.

Però, a la vegada, aquest vas ens fa assenyalar una dissociació entre ell i les restes abans citades, que serien dels segles III-II a. C. Podem afirmar, doncs, que el polípod no té cap vinculació amb l'assentament de Castellruf. És més versemblant l'opinió que el vas pertany al període del Bronze Mitjà. A més a més, les restes de destrals polimentades i de sílex, ens constatarien la presència d'un assentament previ a l'iberització, si bé aquest darrer podria correspondre a un arcaisme tècnic o, millor encara, tenir un caràcter cultural. L'existència d'estructures funeràries a uns pocs centenars de metres (el dólmen Fàbregues i el menhir trobat per en Cueto) i una mica més lluny (des de Coll-Sabadell i la Roca del Vallès) ens indica que aquestes muntanyes van ser sovint poblades i utilitzades per grups caçadors, que periòdicament les feien servir, i qui sap si no seran ells els autors de les ceràmiques trobades a Castellruf.

També va trobar un menhir, amb una lletra ibèrica inscrita, al mateix camí que mossen Fàbregues va trobar el dolmen. El van portar al poble i ho van posar a un costat de la plaça de Can Matons, a Santa Maria, envoltat d'un petit jardinet i d'unes pedres de molí.

Durant aquest llargs anys d'investigació solitària, en Cueto va

demanar l'ajut de l'Ajuntament i de diverses institucions, però ningú li va fer cas; alguns, fins i tot el tractaven de boig. La cultura mai ha estat entesa. Amb bona fe va portar diversos objectes a l'Ajuntament però, a part de trencar-se, alguns desapareixien... En Cueto es desesperava i, davant de tanta incomprensió de tothom, va decidir no donar més, "*no sea que se pierdan*".

Durant aquests anys ha rebut la vista de molts arqueòlegs, estudiants, curiosos... Els arqueòlegs més destacats són Lluís Pericot; J.L. Maya; Ripoll Perelló; El Dr. Crusafont (ex-director del Museu Paleontològic de Sabadell); el Sr. Estrada (ex-director del Museu Arqueològic de Granollers; Jose Maria Cuyàs Tolosa (ex-director del Museu Arqueològic de Badalona i ex- Delegat Local d'excavacions de Badalona) ; el Baró d'Esponellà... I, a rel de la publicació d'un article al Dario Montañés (18/9/1983), va rebre la visita del Director de les Cuevas de Altamira.

A les primeres eleccions municipals democràtiques va ser elegit com a Regidor de Cultura. Ell mateix va organitzar una exposició als locals de la Societat Coral La Flor, del poble. Van ser deu dies plens de gent: escoles, particulars i afeccionats de tota Catalunya. Més endavant va fer-ne una als locals del col·legi Simeó Rabasa, a Martorelles, amb el mateix èxit. Però, tampoc va trobar el recolzament de cap institució.

I mentre espera el moment en el que es compleixin els seus desitjos, en Cueto perd la seva mirada en direcció a Castellruf, la passió de tota una vida...

NOTES

1. Les coordenades geogràfiques són: longitud: 2° 16' 05" E.; latitud: 41° 30' 54" N. El punt cartogràfic, segons el *Servicio Geográfico del Ejército* (mapa de Mataró, escala 1:50.000, reedició de 1977) és: 31.T.D.F. 388967. Vegeu làmina 1.
2. Petites finestres amb forma de triangle isòsceles que atravessen la muralla. La seva funció, possiblement, era de sortida d'aigües.
3. MAYA, J.L., *Nuevos vasos polípodos en Catalunya*.

BIBLIOGRAFIA

MAYA, J.L., Nuevos vasos polípodos en Catalunya. Separata del volum 40. TRABAJOS DE PREHISTORIA. Instituto Español de Prehistoria del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pàgs. 71-73.

VV.AA. "Resultat de les excavacions arqueològiques portades a terme a Castellruf (Martorelles, Vallès Oriental)", *Tribuna d'Arqueologia* 1984-85, pp. 53-62.

ANTONI ROVIRA I VIRGILI, *Història de Catalunya*, vol. I, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao 1972, pàgs. 229, 243, 252-256.

GALLECS, NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Jaume Vilaginés

Fa poc es va celebrar el mil·lenari de Mollet. Es van commemorar els mil anys de la primera referència escrita sobre la població; és a dir, de la primera vegada que trobem documentada la seva existència. El mil·lenari ha servit per donar una mirada al passat del poble i també ha permès reforçar el sentiment d'identitat de la localitat, potser necessitada de retrobar-se amb les seves arrels després de les traumàtiques transformacions que ha patit en les dècades dels anys seixanta i setanta (1).

No obstant, és de justícia manifestar que l'antigor de Mollet no ha de fer ombra la d'altres indrets. Sense anar més lluny, Gallecs té uns orígens més llunyans en el temps que no pas Mollet. Aquest mèrit és només documental, perquè amb precisió no sabem a quan es remunta l'origen de les dues poblacions.

Gallecs surt esmentat en l'acta de consagració de l'església de Parets, l'any 904. En ella, quan es citen els dominis de la nova parròquia, es diu que posseeix *"el llogaret que diuen Ermedeu amb la meitat de l'alou de Gallecs"*.

Més endavant, trobem Gallecs esmentat força vegades en donacions fetes al monestir de Sant Cugat.

Sant Cugat va ser, en el segle X, una dels grans centres dinamitzadors de la vida de les zones properes a Barcelona. Els habitants de Gallecs van decidir prendre el monestir vallesà com a centre de la seva devoció i un reguitzell de donacions pietoses d'habitants de Gallecs són la prova manifesta de la vitalitat d'una localitat, pròspera i pujant, del segle X.

(1) El text de l'article va sortir publicat a la revista de la darrera festa major de Gallecs (25 de juliol de 1994). Agraïxo la col·laboració, per la part gràfica, del Sr. Isidre Garcia.

L'any 956 Salomó i Revella van fer una donació; un any més tard va ser Antonià. Un personatge, probablement més poderós, Gontard Bonsom, va donar una terra l'any 963. En testar, van deixar terres a Sant Cugat, Bulgarà, Fedanci i Baró, uns anys més tard.

Aquests personatges són els primers habitants de Gallecs que es coneixen, i no pas els únics. Més tard altres van fer donacions, compres o permutes al monestir. Les possessions de Sant Cugat es van mantenir molt de temps i sabem que el segle XI el monestir va continuar posseint i explotant les terres que tenia a Gallecs.

Mercès als documents que es van realitzar per deixar constància escrita de les donacions, podem fer-nos una idea de com era la vida en el Gallecs del segle X. Ens trobem amb una comunitat no gaire gran en nombre de pobladors, agrupada en famílies propietàries que treballaven la terra i que vivien a la vora dels camps en habitatges modestos, allunyats o agrupats. Les terres conreuades es distribuïen fragmentàriament en petites parcel·les, allargades i estretes i d'una extensió normalment menor a la d'una hectàrea; algunes eren molt petites. Un pagès treballava diferents parcel·les disperses en el terme de la població.

Hi havia camps destinats a la producció de cereal o en guaret (*terras*), al cultiu de la vinya (*vineas*) i a prop de la riera es conreaven productes d'horta (*ortos, ferregenales*) i arbres fruiters (*pomiferos*), aprofitant l'aigua canalitzada (*regos*).

Algunes terres pertanyien a algun potentat que no vivia a la població i que tenia possessions a altres localitats, com Bulgarà.

El petit poble tenia com a centre una església, no la que hi ha ara, que és romànica del segle XII, però sí en el mateix lloc. S'han trobat restes de mosaics molt més antics a l'època a la qual ens referim (paleocristians, del s. IV), en el subsòl de l'edifici romànic. Aquestes troballes demostren que abans de l'església del segle XII hi hagué una altra edificació, que ben bé podia haver estat un temple cristià.

La primera menció de l'església és de l'any 1008. Es tracta d'una permuta d'una terra que va fer el prevere amb els canonges de la catedral de Barcelona, a canvi d'una altra terra que la Seu tenia també a Gallecs. La primera menció de Gallecs com a parròquia és força posterior, de l'any 1089. Umberto, fill de Geribert, en testar, va legar al monestir de Sant Cugat, entre altres coses, terres i vinyes que tenia a la parròquia de Sta. Maria de Gallecs. La parròquia apareix com una institució eclesiàstica medieval unes dècades abans i va associada a certes transformacions en el paisatge humà. Principalment, dóna peu a l'aparició de la sagrera.

La sagrera era l'espai que, en un radi de trenta passes, rodejava l'edifici eclesiàstic. Dintre d'aquest terreny hi havia una protecció sagrada que afectava a les persones i a les coses. Era un lloc privilegiat,

perquè qualsevol abús comès en el seu àmbit era castigat amb la perdició eterna i l'excomunió. La sagrera es va anar poblant de sagrers, que eren vivendes o cellers, com els que trobem a Gallecs, des de l'any 1104. Aquest any, Ramon Maier i la seva esposa Adalet van fer una permuta amb el monestir de Sant Cugat, que incloïa uns sagrers, "*que estaven al costat de l'església*".

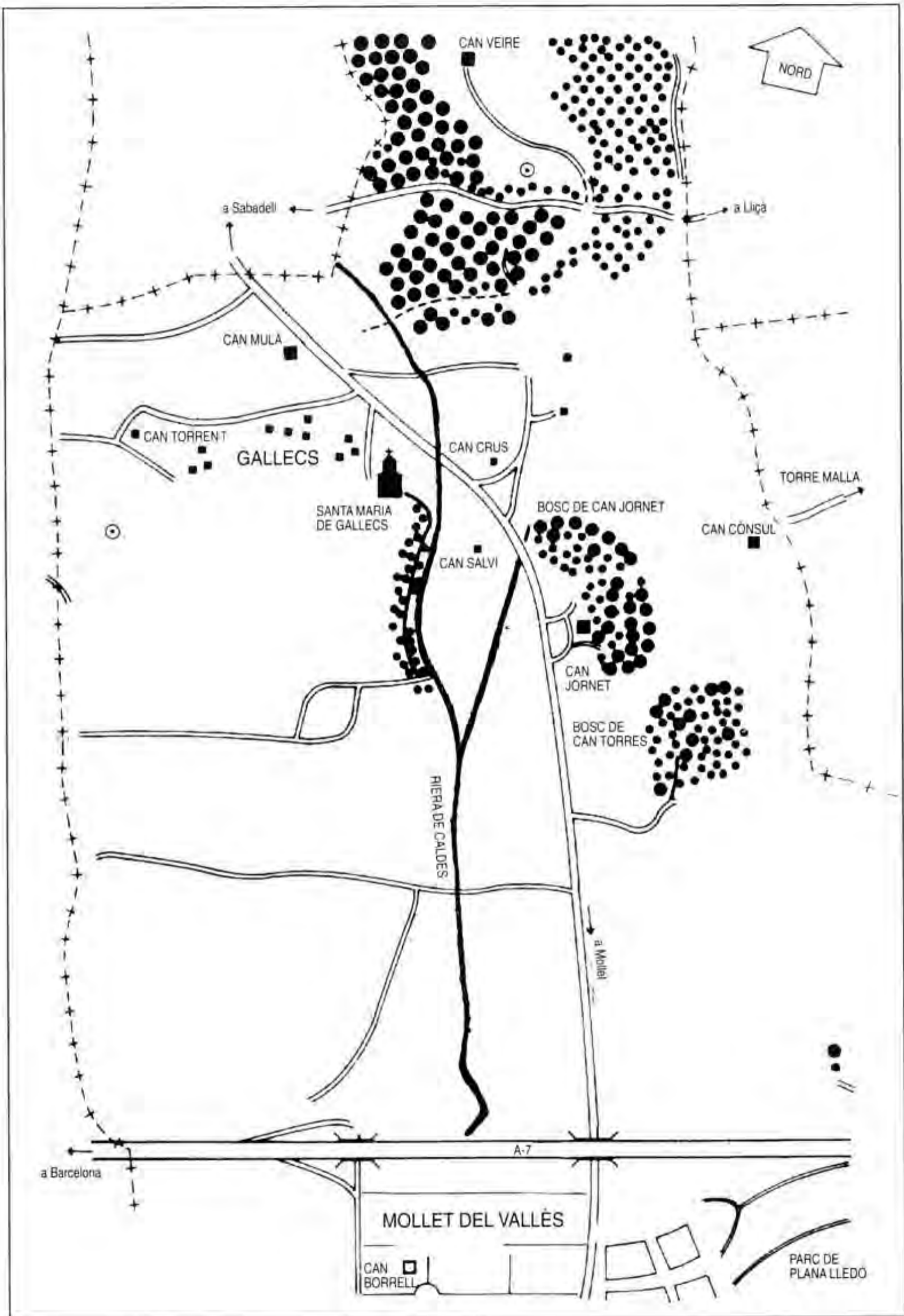
La sagrera de Gallecs es cita l'any 1133 i segurament es degué anar omplint d'edificacions, la majoria de les quals estava en mans de potentats, com Bernat Guillem i el seu fill, que l'any 1125 van fer donació de dos sagrers de la sagrera de Sta. Maria de Gallecs, en els quals hi residia un pagès depenent seu, Berenguer Mir.

Mentre que a d'altres pobles de la comarca el record d'un grup de cases i edificis rodejant l'església es fa palès en el nom de carrers, de barris o simplement en el traçat urbanístic, a Gallecs no en queda cap tipus de reminiscència i actualment hom observa la mateixa imatge que degué tenir el nucli habitat del poble abans de l'aparició de la sagrera: el d'una comunitat de poblament dispers, basat només en la masia.

Durant aquesta època, els segles X, XI i XII, la comunitat de Gallecs hagué de tenir unes dimensions semblants a la d'altres pobles veïns. Nogensmenys, més endavant va perdre pes demogràfic i, en conseqüència, també va perdre l'autonomia parroquial; així, a partir del segle XV va passar a ser sufragània ocasional de la parròquia de Plegamans o de la de Mollet.

A partir del segle XIV veurem els seus pocs veïns compartint el govern local amb els de Mollet i de Parets, constituint la universitat comuna (o municipi) de les tres localitats, que es reunia sota el roure que hi havia prop de la masia de Can Ros per a discutir els afers que els permetia la seva autonomia local. Des d'aleshores, tot i compartir els privilegis de formar una universitat o municipi amb Mollet i Parets, la importància demogràfica de la comunitat era molt menor a la dels seus pobles veïns.

La història de Gallecs, tan rica com la d'altres localitats de la comarca, no acaba aquí. No obstant, potser les breus pinzellades que hem traçat sobre el seu passat són suficients per al propòsit inicial. Es tractava de subratllar que si el passat fa gran qualsevulla comunitat humana, totes les localitats del Vallès es poden sentir igualment orgulloses de la seva història, malgrat la seva dimensió, el seu pes demogràfic o la seva potència econòmica.

GALLECS

- Mapa esquemàtic de l'àrea de Gallecs que pertany a Mollet.
(Font: Conèixer Mollet. Aj. de Mollet-1992)

REGESTARI DOCUMENTAL SOBRE GALLECS A L'ALTA EDAT MITJANA (904-1146)

Tot seguit presentem un resum (o regest) dels documents més antics que es coneixen sobre Gallecs. En algun cas, el regest s'ha convertit en una veritable traducció de l'original. El llistat ha de servir com un primer pas per donar a conèixer la història de Gallecs.

Abreviatures

ADB, Arxiu Diocesà de Barcelona

CSC, Cartulari de Sant Cugat, de l'ACA, editat per J. Rius (1949), 3 vols.

ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó

ACB, Arxiu de la Catedral de Barcelona

ASA, fons documental del monestir de Santa Anna i Sta. Eulàlia del Camp (Barcelona), de l'ADB, editat per J. Alturo (1981), 3 vols.

no. 1

13/10/904

ADB,RD,7,11-12 ACTA DE CONSAGRACIÓ

Teodoric, bisbe de Barcelona, presideix la consagració de la parròquia de Parets. Els límits de la mateixa inclouen una sèrie d'indrets, entre els quals hi ha *"el llogaret que diuen Ermedeu, amb la meitat de l'alou de Gallecs"*.

no. 2

22/11/953

DONACIÓ

CSC,III,884(*)

Orila i la seva dona Ranlo donen al monestir de Sant Cugat les seves cases i corts amb el camp on hi són en el terme i alou de Gallecs. Afronta la donació amb la terra de Tasia, dona, amb la terra de Gontard Bonsom, amb el caminet que va al torrent i amb les terres de

(*) la datació del Cartulari (22/11/1125) és errònia; la correcta és la que hi ha a la regesta del document, que correspon a gairebé dos segles abans; les característiques del document, com els personatges que hi apareixen, corroboren la nostra datació.

Matrona i els seus fills. La donació es fa amb la condició que els donadors, els seus fills i la seva descendència futura disposin de tot i donin cada any al monestir la tasca i el delme i un bon anyell i cinc pans "*fogacias*" i dues mesures "*somatas*" de vi.

no. 3

16/2/956
CSC,I,43

DONACIÓ

Salomó i la seva esposa Revel·la donen al monestir de Sant Cugat algunes de les seves propietats : les seves cases, corts amb el seu "*ferre-genale*" i el seu hort amb els arbres fruiters que allà hi tenen; situat tot al Vallès al terme de Gallecs, "*en aquest alou*". Confronten les possessions, pel nord amb un camí, pel sud i per l'occident amb l'hort d'Antonià i amb la terra de Gontard que anomenen Bonsom, finalment pel llevat, amb la sortida dels béns comuns. La donació es fa amb la condició que durant la vida de la parella, dels seus fills i dels seus descendents, la família mantindrà la possessió dels béns i donaran un cop l'any un bon anyell i cinc pans "*fogacias*" i dos sexters de vi al monestir.

no. 4

20/3/957
CSC,I,50

DONACIÓ

Antonià dóna al monestir de Sant Cugat quelcom de la seva propietat : cases, corts, terres i l'hort que allà hi ha, amb els seus arbres; tot això està situat al Vallès a Gallecs "*en aquest alou*". Unes cases i corts amb el seu hort afronten pel nord amb la terra de Muradell; per l'est igualment i amb la terra del donador; pel sud amb la terra de Gontard Bonsom i per l'oest amb la casa, la cort i el "*ferregenale*" de Salomó. Una altra casa amb cort i amb la meitat d'una mujada afronta amb la terra del donador pel nord; per l'est amb la terra de Salomó; pel sud amb un camí o amb la terra de Fèlix i per l'oest amb la terra del donador. La donació es fa amb la condició que el donador, els seus fills i els seus descendents tinguin per sempre la possessió dels béns donats i un cop l'any facin lliurament al monestir d'un bon anyell, cinc pans "*fogacias*" i dos sexters de vi.

no. 5

30/12/963
CSC,I,68

DONACIÓ TESTAMENTÀRIA

Els germans Sisoald, Oriol i Geribert, prevere, com a marmessors del difunt Gontard, que anomenaven Bonsom, fan donació al monestir de Sant Cugat de la part que li corresponia a Gontard com a heretat de la terra de la família, segons la seva darrera voluntat i per a la salvació de la seva ànima. La donació està situada al Vallès, a Gallecs.

no. 6

8/4/974
CSC,I,104

DONACIÓ TESTAMENTÀRIA

Guifré, prevere, que anomenen abat, fa donació al monestir de Sant Cugat de la darrera voluntat del difunt Bulgarà, prevere, després d'haver-se endarrerit la donació a causa de la mort d'Adaulf, levita, i l'exili de Joan, prevere, que n'eren també marmessors. La donació consta de diverses possessions disperses entre "*villa Romanedo*", Gallecs i Orrius. A Gallecs el difunt legà a Sant Cugat tot el que hi tenia, que era la seva heretat, formada per una vinya i una terra. La donació es fa per a la salvació de l'ànima del difunt i amb la condició que, en endavant, ho tingui el monestir i ho treballin i usufructin els seus monjos.

no. 7

3/3/976
CSC,I,113

DONACIÓ TESTAMENTÀRIA

Orila, Baró i Dadilde són els marmessors testamentaris del difunt Fedanci i leguen, segons la darrera voluntat d'aquest, al monestir de Sant Cugat. Mitja mujada de terra, excepte la dècima part, al Vallès, en el terme de Gallecs. Afronta la donació amb la terra de Dadilde pel nord; amb la terra de Servus Dei per l'oest i pel sud i per l'oest amb la riera. La donació es fa amb la condició que la terra la tinguin els fills del difunt i, després, els seus descendents i donin al monestir la quarta part de la collita.

no. 8

30/1/978

DONACIÓ

ACA, Borrell, 15

Seniol dona a Guillem, el seu fillol, fill d'Unifred, que anomenen Amat, i de Raquel, una part de la seva propietat, que són terres i vinyes, cases i corts, horts, hortets i arbres fruiters de diversos gèneres, rius, fonts, molins, recs i les diferents parts de l'entorn del molí, boscos, garrigues, prats i pasturatges, muntanyes i valls, fosses i cavernes i terres cultes i ermes. Les possessions esmentades són alous del donador que les té disperses en diversos termes, entre ells Gallecs i li han pervingut per cessió del seu senyor, Amat, pare de Guillem.

no. 9

7/10/979

PERMUTA

CSC, I, 135

Deilà permuta amb Joan, abat de Sant Cugat i la resta dels monjos, les edificacions amb el seu sòl i els sobreposats, horts amb arbres i arbres fruiters amb l'aigua que hi ha i el seu doll, amb els recs i l'origen del rec, que té al Vallès, a Gallecs. La possessió afronta a l'oest i al nord amb la terra de Guadamir, prevere; al sud amb la terra de Flavi i amb la d'Ermessenda deodicata i les seves filles i a occident amb la riera. També canvia una vinya que afronta per tot arreu amb vinyes de Transoari. A canvi va rebre del monestir un alou a Palou i a Guardiola.

no. 10

15/1/985

DONACIÓ TESTAMENTÀRIA

CSC, I, 165

Pere, prevere, Bella, dona, i el fill, Goregild, i les seves filles, Casta i Quindeverga, són els marmessors testamentaris de Baró el qual, en el seu testament, va deixar al monestir de Sant Cugat una mujada de terra al Vallès, al terme de Gallecs. La terra afronta al nord amb una vinya de Trasovari, a l'orient amb una vinya d'Ermessenda, deodicata, pel sud amb un camí i a l'oest amb una vinya d'Adevora, dona.

no. 11

?/12/1002
CSC,II,382

CONFIRMACIÓ PAPAL

El Papa Silvestre confirma a l'abat Odó del monestir de Sant Cugat els béns del monestir, entre ells, els que té en el terme de Gallecs.

no. 12

23/9/1005
CSC,II,399

DONACIÓ

Gotmar dóna al monestir de Sant Cugat el seu alou, que està format per terres i vinyes disperses en diversos indrets a Cornellà, a Palomar i a Gallecs. A Gallecs hi tenia vinyes en dos llocs. Un grup de vinyes afrontava amb vinyes de Guifré, vicari, i de Borrell, per l'oest; pel sud amb la terra d'Honorat i amb la vinya d'Adevora i de Gelmir; pel nord amb la terra d'Adevora i dels seus fills i amb terres de Guifré i Borrell. L'altre vinya afrontava amb la vinya de Gelmir per l'oest, pel sud amb la vinya d'Honorat, per l'occident amb la vinya de Fèlix, prevere, i els seus hereus i pel nord amb la vinya de Borrell.

no. 13

17/7/1007
CSC,II,410

PERMUTA

Esteve, prevere, permuta amb el monestir de Sant Cugat una mujada de vinya al Vallès, en el terme de Gallecs. La vinya afronta pel nord i per l'oest amb una vinya erma que va ser de Venetus, difunt; per l'est amb un camí que va a diversos llocs i pel sud amb una vinya de Sant Cugat i amb una altre d'una dona anomenada Preciosa. A canvi, va rebre una altra vinya i una terra també a Gallecs.

no. 14

?/11/1002
CSC,II,412

CONFIRMACIÓ PAPAL

El Papa Joan XVIII confirma a l'abat Odó els béns que tenia el monestir, entre ells els que té a Gallecs.

El nucli del poble de Gallecs amb l'església i les seves dependències

Vista general de Gallecs

no. 15

6/3/1008

PERMUTA

ACB,1-2-1262 i

ACB,LAIII,195,245

Fèlix, prevere, permuta amb el bisbe Aeci i els canonges de la Seu de Barcelona una vinya al Vallès, en el terme de Gallecs. Afronta la vinya, pel nord amb una vinya de Sant Cugat i mesura quaranta-i-quatre dextres; per l'est amb una vinya d'Ug i fa nou dextres; pel sud amb la vinya d'Horaci i mesura quaranta-i-quatre dextres de longitud; per l'oest amb una vinya seva i fa vuit dextres. A canvi, rep una peça de terra de l'església de Sta. Maria de Gallecs, tal com consta en l'escriptura de permuta que el bisbe li va fer.

no. 16

2/5/1010

TESTAMENT

CSC,II,427

Ramis, abans d'anar-se'n a Espanya (*"Spania"*, terra dels musulmans a la península Ibèrica), probablement en la campanya que va fer el comte de Barcelona Ramon Borrell el mateix any contra Còrdova, disposa la seva darrera voluntat, per si li pervingués la mort. Els seus marmessors són Esteve, prevere, Fèlix, prevere, i Pasqual. En la seva disposició, lega unes possessions a Caldes i la resta a Gallecs. Dóna una vinya a la Seu de Barcelona, a Gelmir una terra, al seu fillol Auruci, una altra terra al costat de la terra de Borrell i tres peces *"sortes"* de vinya. A Sta. Maria de Gallecs li deixa una vinya i una bóta; al seu germà Pascual una terra i li perdona un deute; a Esteve, prevere, una terra amb mallol i un llit; a Gurgil una vinya; al seu fillol Auruci una peça de vinya i una ovella; a Audesind una vinya. Demana que les seves cases, corts i terres, que són al costat de la terra d'Ug, siguin venudes als parents propers i el benefici es reparteixi entre Sant Pere de Roma (tres mancusos), Sta. Maria de Gallecs (dos mancusos), entre Fèlix i Esteve (tres mancusos) i la resta sigui distribuït entre esglésies i preveres per a la seva ànima i per a la dels seus progenitors. Dóna al fill de Pascual un vedell, a Seniofred un pollí, a Elena una vedella i a Leopard li perdona un deute. Els bous que té mana vendre'ls, així com el pa i el vi que té i els que espera de la nova collita; també les ovelles i els porcs. Els beneficis ordena esmerçar-los per a la salvació de la seva ànima.

no. 17

21/3/1044
CSC,II,568

TESTAMENT

Ariemir fa testament i nomena executors a Bernat, Benedicte, Jofré, Ató i la seva muller Bonúcia. Declara estar malalt i dóna poders als seus marmessors per fer complir la seva voluntat en cas que li arribi la seva mort. Fa donació a l'església de Sta. Maria de Gallecs d'una peça de "*trilia*" (probablement un hort amb arbres fruiters i emparats), perquè es vengui i el preu es dediqui a decorar l'església. També fa donacions a St. Pere de Roma, als monestirs de St. Cugat del Vallès i St. Miquel del Fai i al capítol de la catedral de Barcelona. També fa donatius i cessions a diversos preveres, a varis amics i parents (la seva neta anomenada Senior) i a la seva esposa, que rep un bou, una somera, una bóta, un llit, una rella, dues aixades i les cases que tenia amb el seu alou que és al voltant. Finalment, el pa i el vi que s'espera de la collita dels seus camps, demana que serveixi per saldar deutes i del que resti, dues terceres parts siguin per a la seva esposa i l'altra part es dediqui a fer obres per a la salvació de la seva ànima.

no. 18

26/5/1044
CSC,II,570

DONACIÓ TESTAMENTÀRIA

Bonúcia, dona, com a marmessora testamentària del seu marit difunt, Ariemir, lega al monestir de Sant Cugat una peça de terra i una "*trilia*" amb els seus arbres de diversos tipus al Vallès, en el terme de Sta. Maria de Gallecs. Confronta per l'est amb el torrent que corre en temps de pluja; pel sud amb l'alou de St. Cugat; per l'oest amb la terra dels fills de Ciliard, difunt, i pel nord amb la terra i vinya del monestir de Sant Miquel. La marmessora es reserva l'usdefruit de la donació durant la seva vida, amb el compromís de legar-la a la seva mort.

no. 19

4/1/1057

TESTAMENT

ACB, LAIV, 22, 66

Ermemír, dona, fa testament i, entre les seves possessions, lega a la Seu episcopal de Barcelona el que tenia a Gallecs: cases, terres, vinyes, prats, pasturatges, recs, arbres i cases senyorials "*mansiones*".

no. 20

29/6/1063

TESTAMENT

CSC, II, 634

Guiu Ricolf, en testar, deixa a la seva esposa, Raquel, tot el seu alou que té a Gallecs, de tal manera que el posseeixi de per vida i, en morir, el doni a St. Cugat.

no. 21

8/5/1065

DONACIÓ

SLM, 420

Bonfill, fill de Sanlà, dóna a la seva esposa, Guisla, el seu alou dispers a diferents indrets, entre ells a Gallecs, on posseeix un mas amb terres, vinyes i tot el que al mas hi pertany.

no. 22

24/3/1067

TESTAMENT

CSC, II, 656

Raquel, en voler anar de pelegrinatge a Sta. Maria del Puig, a Sta. Fe o a altres llocs, fa testament, per si li esdevé repentinament la mort. Declara marmessors seus Gerard Otger, Arnau, germà seu, Mir Goltred i el seu senyor, Andreu, abat de Sant Cugat. Entre altres donacions, lega al monestir de Sant Cugat el seu alou de Gallecs, amb tots els seus edificis i amb tots els seus alous que allà té en diversos llocs. Entre les persones que reben quelcom hi ha Bernat de Gallecs, al qual la testadora deixa tres sexters de blat.

no. 23

21/2/1089
CSC,II,731

TESTAMENT

Umbert Gerbert, en voler anar de pelegrinatge a Jerusalem, fa testament i lega al monestir de Sant Cugat del Vallès els alous que són al Vallès: terres, vinyes i cases que té a la parròquia de Sta. Maria de Gallecs.

no. 24

1/3/1092
CSC,II,747

VENDA

Ponç i la seva muller, Cixol, i la seva filla, Adalet, que anomenen Venrela, venen al monestir de Sant Cugat una peça de vinya al Vallès, a la parròquia de Sta. Maria de Gallecs, a canvi de cinc quarteres d'ordi. La vinya limita pel nord, per l'est i pel sud amb un alou de Sant Cugat i per l'oest amb l'alou d'Arnau i Ramon Bonfill.

no. 25

1/12/1098
CSC,II,774

CONFIRMACIÓ PAPAL

El Papa Urbà II confirma a l'abat Berenguer els béns del monestir de St. Cugat i, entre ells, els que tenia "*a la parròquia de Gallecs*".

no. 26

segle XI
ACA,RBIV,extra,3226

CAPBREU

Una relació de parròquies, no se sap de quina data exacta (encara que gairebé segur del segle XI), ni per qui elaborada (encara que probablement pel bisbe de Barcelona), esmenta la de Gallecs, juntament amb algunes altres del Vallès, del Barcelonès i del Maresme.

no. 27

4/7/1104
CSC,II,784

PERMUTA

Ramon Maier i la seva esposa Adalet canvien al monestir de Sant Cugat el seu alou, propi i franc, format per cabanes, horts i hortets, terres i vinyes i arbres de diversos tipus, prats i pasturatges, juntament amb un mas al Vilar; també l'alou que fou de Godal i alguns sagraments al costat de l'església de Gallecs; tot situat a la parròquia de Sta. Maria de Gallecs i a altres parròquies veïnes. A canvi reben un alou a un altre indret "*Canalilies*" on el gendre de Ramon, Udalgari i el fill de la parella han construït una torre militar. El matrimoni es queda amb l'usdefruit del mas de Vilar i es compromet a pagar anyalment un parell de capons.

no. 28

30/3/1125
ACA,RBIII,268

DONACIÓ

Bernat Guillem i el seu fill, Ramon Bernat, donen a Arnau Guillem, en feu, dos sagraments amb les seves construccions i la meitat d'una figuera, amb dues feixes d'alou, a la sagrera de Sta. Maria de Gallecs, allà on viu Berenguer Mir. Una feixa d'alou afronta amb l'alou d'Arnau Gerard i amb l'alou de l'església de Gallecs. L'altra feixa afronta també amb l'alou d'Arnau Gerard i amb un camí públic.

no. 29

17/11/1133
ACA,RBIV,26

VENDA

Arnau Guillem ven a Berenguer de Rovira i la seva esposa, Ermessenda, dos sagraments amb edificacions, la meitat d'una figuera i dues feixes a la sagrera de la parròquia de Sta. Maria de Gallecs. Les feixes afronten amb l'alou d'Arnau Gerard i amb el de Sta. Maria. La venda es fa per deu sous en diners.

no. 30

27/11/1140

TESTAMENT

ACA,RBIV,120

Berenguer de Rovira en el seu testament fa donació de les cases “*domos*”, que té a la sagrera de Gallecs i en les que habitava Berenguer Guadall, a la milícia del temple, concretament a la seva comanda de Palau de Plegamans.

no. 31

1/9/1142

TESTAMENT

CSC,III,945

Arbert de Parets lega un morabetí a Sta. Maria de Gallecs, el qual li devia Narbona, per a la salvació de la seva ànima.

no. 32

4/9/1143

TESTAMENT

CSC,III,950

Pere Bernet dóna a Sta. Maria de Gallecs dos sous per a la salvació de la seva ànima.

no. 33

10/8/1146

VENDA

ASA,260

Pere d'Oló i la seva esposa, Sibil·la, venen a Esteve de Ribaforta i la seva esposa, Ermessenda Guadat, tot el seu alou: un mas amb totes les seves pertinences, terra i vinya i arbres de diferents tipus que tenen a la parròquia de Gallecs, juntament amb altres possessions que tenen a altres llocs. Ho venen tot pel preu de quaranta sous de Barcelona, dels quals, quinze els té Ramon Guillem, senescal de la cort comtal.

CONFLICTES TERRITORIALS ENTRE MOLLET, SANT FOST I MARTORELLES ALS SEGLES XIV I XV

Xavier Pérez

Els termes municipals de Mollet del Vallès, Sant Fost i Martorelles han variat lleugerament al llarg de la història, tot i que bàsicament segueixen els límits dels antics termes parroquials medievals. En el transcurs d'aquest estudi intentarem donar una visió aclaridora de l'evolució d'aquests límits territorials i, en especial, d'alguns conflictes que enfrontaren els diversos pobles.

1. Els límits parroquials a les actes de consagració

Mollet del Vallès, com a territori municipal, és la suma de dues parròquies: la de Sant Vicenç de Mollet i la de Santa Maria de Gallecs. El terme estricte del Mollet medieval, és a dir la seva demarcació com a parròquia sense comptar Gallecs, era bastant petita, potser una de les més petites del Vallès Oriental.

És una llàstima que no s'hagi conservat l'acta de consagració de l'església de Sant Vicenç, perquè aquest tipus de documents solen ser punts de referència clau a l'hora de determinar els territoris parroquials i municipals¹. És possible, tot i que un xic estrany, que l'església de Mollet mai no fos consagrada en el sentit estricte de la paraula o, si ho va ser, no se'n va deixar constància escrita ja que, en plets del segle XIV i XV, mentre els pobles veïns presentaven les actes de consagració de llurs esglésies com a prova, Mollet no ho feia, segurament per no tenir-ne, havent de recórrer als testimonis orals per delimitar el seu territori.

Entrant a descriure els límits parroquials de Mollet, cal dir que al nord-oest, és a dir, en la seva frontera amb Gallecs, arribava fins més enllà de l'Autopista A-7. Creiem que la ratlla divisòria amb Gallecs passava molt a prop de la masia de Can Fonolleda, casa que pertanyia al terme molletà. A llevant, Mollet afrontava amb els termes de Martorelles i Sant Fost, però el límit mai no va ser gaire clar ni estable: avui el riu Besòs marca el límit amb Martorelles i Sant Fost, però en època medieval i moderna, tal com veurem, va haver-hi seriosos conflictes entre Mollet i aquestes dues poblacions, ja que els termes santfostenc i martorellenc ultrapassaven el riu en alguns trams.

L'acta de consagració de Martorelles no diu res dels seus límits parroquials, però la de Sant Fost, de l'any 1141, estableix que per la banda de Mollet delimitava amb el riu Tenes, la qual cosa ens porta a certa confusió, a no ser que per Tenes volguessin dir Besòs:

«A orient s'estén fins al torrent de Martorelles; al sud limita amb Santa Maria ¿Montisnati?²; a occident amb el torrent de Cabanyes i al nord amb el riu Tenes i amb Torredela».

L'acta de consagració de Cabanyes, datada el 1192, dóna els següents límits en la banda oest i nord, és a dir, en la seva frontera amb Mollet. En cap moment s'esmenta el riu Besòs, ni cap riu de semblant, com a partió entre les dues parròquies:

«A occident limita en el mas d'Albinyana, i d'aquí va fins a la serra de Pere Soler, i aquí passa pels Regadius Superiors i el mas de Corts fins a la serra del mas de les Oliveres; al nord en dita serra del mas d'Oliveres i d'aquí baixa al torrent de Canàlies (o Canyelles?) i d'aquí al puig de Serra Bogadors»³

Una de les principals conclusions a extreure d'aquest cas, és que la parròquia de Cabanyes, en la seva frontera occidental, ultrapassava el riu, ja que agafava tot l'actual terme de La Llagosta.

En resum, doncs, podem dir que el riu Besòs no va ser durant l'edat mitjana un límit clar entre Mollet, Sant Fost i Martorelles, ja que si així hagués estat, no hi hauria hagut els litigis que més endavant explicarem.

2. El camí reial, fita important

Segons l'acta de consagració de l'església de Santa Perpètua, els seus límits amb Mollet i Sant Fost-Cabanyes eren aquests:

«A orient en el coll de Mollet i va per aquesta serra fins al terme de Gallecs, al sud en la calçada pública, a occident fins a la riera d'Antiga i en el terme d'Antiga, i al nord amb el terme de Polinyà i el de Santa Maria de Palau Solità⁴»

Cal destacar aquí, doncs, que el camí reial o «calçada pública» feia de ratlla divisòria entre la parròquia de Santa Perpètua i la de Cabanyes. Aquesta calçada pública era segurament l'antiga Via Augusta, que venia de Girona i Hostalric, i transcorria pel marge dret del Besòs, tot travessant els termes de Mollet, Cabanyes i Reixac fins arribar a Barcelona⁵. En la zona occidental del terme de Cabanyes, avui La Llagosta, consta l'existència al segle XII d'un lloc dit Perafita⁶, o sigui d'una pedra que ben bé podria ser un miliari dels que hi havia al llarg de la Via Augusta.

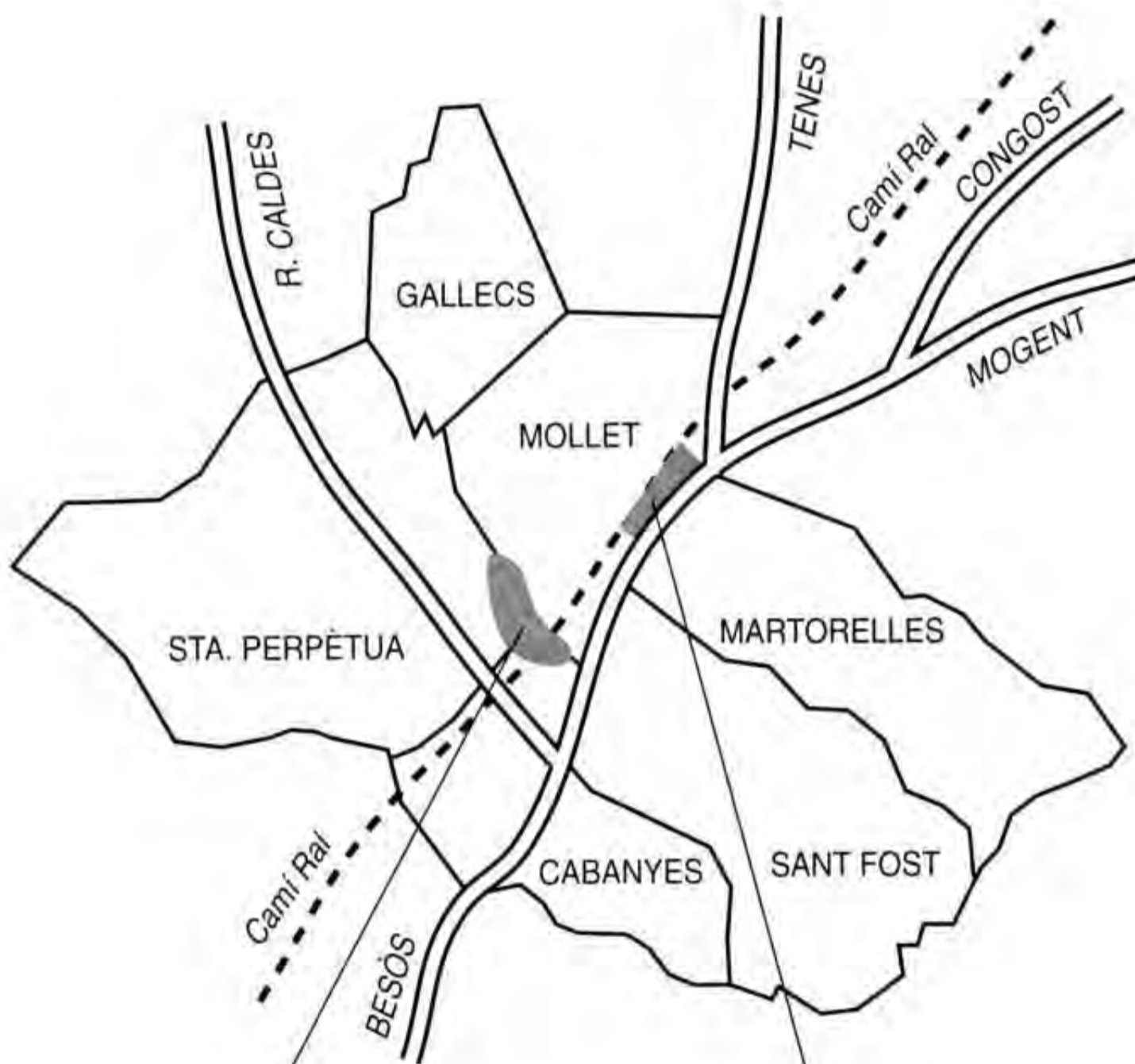
Que l'antiga via romana era punt de referència important a l'hora de delimitar el territori al Baix Vallès, ho demostren diversos documents medievals, a banda de la consagració de Santa Perpètua, com és el cas d'un escrit datat el 1028 relatiu a la vil·la Rara o Pedrencs, mansió possiblement corresponent a l'actual mas Donadéu de Cabanyes-Sant Fost, que per la seva banda nord delimitava amb una carretera empedrada⁷; es tracta segurament de l'antiga carretera romana.

En un capbreu del 1447 referent a les masies de Sant Fost i Cabanyes⁸, el camí ral de França o francès surt esmentat diversos cops com a límit territorial. El riu Besòs a voltes és mencionat com a punt de referència però no com a límit final de les possessions de diversos masos santfostencs. Vegem alguns casos.

Mas Canyelles de Sant Fost: *«a sol ponent part...travessant lo flum de Basós, ab la teneo del mas Soler de la sagrera de Mogoda»*. Mas Rovira de Cabanyes: *«a sol ponent ab lo dit flum de Besòs fins lo camí reyal francès...»*. Mas Isern o Rayoner, després Fargas, de Cabanyes: *«a sol ponent ab la teneo del mas Pinós, e a tremuntana ab lo camí reyal francès»*.

Per últim, cal dir que, en un plànol de l'Editorial Alpina, es veu clarament com l'antic camí ral de França feia en molts trams de ratlla divisòria entre La Llagosta i Santa Perpètua⁹.

CONFLICTES TERRITORIALS ENTRE MOLLET, SANT FOST I MARTORELLES ALS SEGLES XIV I XV

DISPUTA ENTRE MOLLET I
LA BARONIA DE MOGODA
(1437-1439)

Zona en litigi: El Marge Gros

DISPUTA ENTRE MOLLET I
MARTORELLES (1388-1398)

Zona en litigi:
Les Planes de Gombau

3. Plet entre Mollet i Martorelles, anys 1388 i 1398

Com ja hem dit abans, els límits de Mollet en els seus extrems est i sud no eren gaire clars ja que, tant Sant Fost-Cabanyes com Martorelles, estenien llurs territoris a la riba occidental del riu.

L'any 1388 s'inicià a Granollers un judici que enfrontà el rector de Mollet, Mn. Berenguer Riera, amb el de Martorelles, Mn. Francesc Casals. El rector de Mollet fou denunciat pel de Martorelles, essent acusat de cobrar primícies (impostos sobre les collites) a uns pagesos que conreaven terres situades dins el terme de Martorelles. El lloc de fricció era anomenat «*Los plans de Gombau*» (Vegeu mapa), situats entre el riu Besòs i el camí ral de França, una zona que avui, però, és territori molletà. Els pagesos que havien pagat tributs al rector de Mollet eren Berenguer de Fontanet, Bernat Teixidor, Bartomeu Mollet, Jaume Ros, Bartomeu Guardiola i Antic Rater, tots ells parroquians de Mollet¹⁰.

El 8 d'abril del 1389 el jutge Guillem Poch, batxiller en lleis i degà del tribunal de Granollers, cúria del Vallès, dictà sentència a favor del rector de Martorelles, i declarà:

«Que dites primícies siguin restituïdes a l'església de Santa Maria de Martorelles, ja que aquests camps es troben en el seu terme parroquial. Berenguer Riera, rector de Mollet, ha expoliat al rector de Martorelles, i el condemnem a retornar els fruits rebuts de forma il·legal...»¹¹

El desembre de 1398 el conflicte es revifà i els jutges tornaren a sentenciar a favor del rector de Martorelles. Els camps en litigi eren els mateixos, és a dir, uns de situats entre el riu Besòs i el camí ral que anava de Montcada a Montmeló. Aquest cop el judici es celebrà a Barcelona, iniciat pel rector de Mollet, el qual reclamava poder cobrar delme i primícia en aquests camps. Els jutges condemnaren el rector de Mollet a guardar silenci sempitern i confirmaren a la parròquia de Martorelles les seves possessions immemorials a la banda occidental del riu:

«Sentencia donada por Guillermo Mascharon y Bernardo Lunes, jurisperitos y juezes arbitros sobre la percepción de décima y primicia de ciertas piezas de tierra o possessiones situadas entre Bessós y el camino Real que va de Moncada á Monmeló, en la qual impusieron silencio sempiterno al rector de Mollet, confirmando al de Martorelles en su antigua possession. Fue su lata o pronunciaci6n 18 decembris 1398¹²».

Aquest conflicte amb Martorelles confirma la nostra sospita: en època medieval i moderna la línia divisòria entre Mollet i Martorelles-Sant Fost no era pas el riu Besòs, sinó el camí ral de Barcelona a Girona i França, almenys en bastants dels seus trams.

El camí ral de França era antiquíssim i seguia més o menys l'antiga via romana que travessava el Vallès. És a dir, aquesta via de comunicació era molt anterior a la creació de les nostres parròquies i, quan aquestes es van formar, al llarg dels segles X i XI, els homes de Sant Fost, Cabanyes i Martorelles van estendre llurs territoris a ambdues ribes del riu, aturant-se tan sols en arribar a la vella carretera empedrada.

El Besòs es trobava, en arribar al Baix Vallès, amb una zona amb abundants estanys i llacs; això, i les freqüents avingudes del riu, el feien inestable, i no podia ser una fita fiable ni fixa. La tradició oral que parla d'un baix Vallès ple d'aiguamolls i poc habitat, té, al nostre entendre, bastants fonaments històrics: la quasi nul·la presència de restes íberes i romanes a Mollet del Vallès, ho confirma. Un document de 1437, que més endavant estudiarem, parla d'un llac dit Joncar situat en els límits de Mollet i Santa Perpètua-Cabanyes. La toponímia històrica també ens recolza: el propi nom de Mollet (lloc moll i reblanit per l'aigua) o La Llagosta (possiblement derivat de «lacustre») ratifiquen la vella teoria.

4. Plet entre el municipi de Mollet i les parròquies de Santa Perpètua, Sant Fost i Cabanyes (1437-1439)

El 1437 s'inicià un altre plet, aquest cop entre el batlle i municipi de Mollet, d'una banda, i les parròquies que integraven la baronia de Mogoda: Sant Fost, Martorelles, Cabanyes i Santa Perpètua de l'altra. El plet fou iniciat a instància del representant feudal de la baronia, el cartoixà fra Joan de Nea, procurador de Montalegre, i els interessos de Mollet foren defensats pel procurador fiscal del Batlle General de Catalunya. L'afer prengué dimensions considerables, ja que hi hagué d'intervenir la reina Maria, esposa del rei Alfons, i governadora de Catalunya. Darrera d'aquest litigi s'amagava un dels molts enfrontaments entre el poder feudal i el reial.

El 21 de juny de 1437 la reina va ordenar que un oficial reial es traslladés personalment a les nostres poblacions acompanyat d'un notari a fi d'informar-se sobre els límits territorials en conflicte. Acudiren, a més, els lletrats Pau d'Eroles i Ramon de Papiol i representants de les dues parts.

Durant aquesta visita ocular al lloc en litigi, els jutges van interrogar diversos molletans que van dir que el terme de Mollet ultrapassava el Marge Gros i arribava fins uns arbres dits els Polls i continuava fins al camp d'en Cabanyes anomenat Lo Ros o Ras. Les dues parts s'acusaren mútuament de falsejar els termes territorials: els de Mollet declararen que els de la baronia de Mogoda pretenien passar del dit Marge Gros, cosa que no era més que un invent, al seu parer.

Després de recopilar *in situ* la informació necessària, els jutges i oficials reials se'n tornaren a Barcelona i, finalment, el 16 de juliol de 1439 es va fer pública la sentència:

«Pronunciem, sentenciem, definim i declarem que els termes de dit castell i parròquies de Cabanyes, Martorelles, Sant Fost i Santa Perpètua de Mogoda s'extenen i arriben fins al dit marge anomenat lo marge Gros exclusive, i no traspassen envers la parròquia de Mollet, i que aquella plana que hi ha al costat del Marge Gros, que antigament era erma i inculta, i tot el llac Joncar i Verneda pujant al nord fins al mas de la Olivera, i dit mas de la Olivera són i han de ser de la parròquia de Mollet, continuant fins a les Tàpies d'en Gilabert, que són i han de pertànyer al terme de dit castell i parròquies...¹³»

Per evitar futures discussions, la sentència manà que fossin fixats els termes amb 10 mollons o fites de pedra.

CONCLUSIONS

1. En època medieval i moderna la frontera de Mollet amb Martorelles i Sant Fost coincidia, en alguns trams, amb el camí ral de França, que discorria a prop de la riba dreta o occidental del riu Besòs.

2. Els termes parroquials, i després municipals, de Sant Fost i Martorelles ultrapassaven el riu Besòs i abastaven algunes terres que avui són terme de Mollet del Vallès. Això provocà alguns conflictes als segles XIV i XV.

3. L'actual municipi de La Llagosta formava part de l'antiga parròquia de Cabanyes i, des del 1504, de la de Sant Fost per unió d'ambdues. El seu límit amb Santa Perpètua era la carretera pública, també dita camí ral, segons l'acta de consagració d'aquesta església datada el 1178.

4. Fou al llarg del segle XIX quan es crearen i consolidaren els ajuntaments i municipis constitucionals, i quan s'estabilitzà el riu Besòs com a frontera entre Mollet, Martorelles i Sant Fost.

NOTES

1. Ramon Ordeig. «Inventari de les Actes de Consagració de les esglésies catalanes», *Revista Catalana de Teologia*, XVI/2, 1991. Encara no s'ha trobat l'acta de consagració de l'església de Mollet, ni tan sols referències indirectes. En canvi, els pobles veïns de Santa Perpètua, Sant Fost, Martorelles, Cabanyes i Parets sí que les conservaren i ens n'han arribat còpies fins avui.

2. Xavier i Ferran Pérez. «*Sant Fost, història d'un poble*». Sant Fost: Ajuntament de Sant Fost, 1990, p. 184-185.

El límit sud de la parròquia de Sant Fost presenta un dubte de lectura: Santa Maria Montis ¿nati?. J. Mas interpretà que era Montcada, però això no és possible, primer perquè entre Montcada i Sant Fost-Cabanyes hi havia la parròquia de Sant Pere de Reixac, i segon perquè pel sud Sant Fost delimitava o bé amb Santa Maria de Badalona o bé amb Tiana. Una tercera hipòtesi és que fos Santa Maria de Montisalacri(Montalegre), però encara no hi ha proves documentals que demostrin que aquesta ermita-convent existia ja el 1141.

3. Xavier Pérez. «L'acta de consagració de Sant Cebrià de Cabanyes», *Noces d'or del Temple Parroquial i VIII Centenari de Cabanyes*. Sant Fost: Parròquia, 1992, p. 39-46.

4. Ramon Ordeig, Op. cit, «Acta de consagració i dotalia de Santa Perpètua de Mogoda», doc. núm. 391, p.364-366.

5. Jordi Pons. *Territori i societat romana a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1994, p. 40-44. Federico Pallí. *La Via Augusta en Cataluña*. Bellaterra: UAB, 1985.

6. Josep Rius. *Cartulario de Sant Cugat*. Vol. III, Barcelona: 1947, doc. 1066.

7. Josep Rius. Ibid, vol. II, doc. 506.

8. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Monacals, hisenda, vol. 2053.

9. Noel Llopis i Salvador Llobet. *Guia cartogràfica de Sant Mateu, cercanías de Barcelona, entre Vallés y Maresme*. Granollers: Editorial Alpina, 1992.

10. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB). Fons patrimonial VII. Lligall nº 7.

11. AHCB. Ibid.

12. Arxiu particular de l'autor: *Registro y resumen de todos los papeles y escrituras que en el año 1718 se hallaron en el Archivo de esta Santa Cartuxa de Montalegre*, fol. 58 v.

13. AHCB. Fons patrimonial VII. Lligall nº 7.

APROXIMACIÓ A LA VIDA I LA MORT DE FRANCESC BRUY, PAGÈS MOLLETÀ DE PRINCIPIS DEL SEGLE XVIII

Diego Granado

El dia 1 d'octubre de 1700 redactava testament el rei Carlos II. Un mes després moria a Madrid sense haver deixat descendència, tot i que va casar-se dues vegades. Amb aquest traspàs, desapareixia l'últim representant de la Casa d'Habsburg, que havia estat governant la Monarquia Hispànica prop de dos segles. En el testament citat, el monarca, de renom l'Encisat, deixava *«ademés dels llegats pios y profans, la Corona i tota sa monarquia a un fill del Duc d'Anjou y d'una germana del dit Carlos Segon rei, lo qual s'anomena Phelip Quint. Déu Nostre Senyor li doni sabiduria bastant per a regir i governar lo dit regne»*¹.

Malgrat el benèvol desig del cronista, les pàgines de la Història demostraren que, al futur rei, no li sobrà precisament sapiència a l'hora d'enfrontar-se amb els problemes que tenien plantejats els regnes que acabava d'heretar. En efecte, a partir del mateix instant en què fou nomenat sobirà, s'iniciaren un seguit d'esdeveniments que abocarien als països de la Monarquia Hispànica a una cruenta guerra civil. Tal conflicte bèl·lic passà a la posteritat amb l'epígraf de la Guerra de Successió (1701-1714).

Les conseqüències que va tenir dita Guerra per a Catalunya i, per extensió, per a la resta de la Corona d'Aragó, poden qualificar-se de molt negatives. Els furs de València foren abolits l'any 1707. Els d'Aragó el 1711. Mallorca seguí la mateixa sort el 1715 i, per últim, a Catalunya s'imposà per la força el Decret de Nova Planta, l'any 1716. De tots aquests fets resultà que els països de la Corona d'Aragó per-

deren, per haver-se oposat majoritàriament al victoriós Felip V, les seves personalitats jurídiques i les seves tradicionals capacitats d'autogovern. A partir d'aleshores, aquests territoris serien governats des de Madrid de manera centralista, segons el model castellà. L'esmentat sistema es perllongaria en el temps, fins a arribar l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (setembre de 1932), quan el Principat recuperà el seu dret de dirigir el destí propi, evidentment dins el marc de la II República espanyola. La Guerra Civil i la posterior dictadura franquista significaren un obligat parèntesi en la qüestió de l'autogovern català, feliçment recuperat en els nostres dies.

L'any 1713, les Corts catalanes, reunides a la ciutat de Barcelona, van prendre la decisió de continuar la resistència contra les tropes de Felip V a qualsevol preu. Aquell any també fou d'importància vital per a en Francesc Bruy, si bé per motius estrictament personals, no polítics. Ja ben entrada la primavera de 1713, la seva salut estava tant malmesa que decidí cridar el prevere que havia d'encarregar-se de recollir les seves darreres voluntats ².

Val a dir que, en aquesta època, era normal que el capellà, autoritat moral respectada per tothom, fos l'encarregat de dur a terme aquesta funció, sobretot als pobles, davant la inexistència d'un notari. També cal fer palès que fins al segle XIX el testament no seria un document amb clàusules fonamentalment civils, és a dir, de transmissió de béns d'una persona a l'altra. En el temps en què ens estem bellugant, primer quart del segle XVIII, el testament també gaudia d'un caràcter marcadament religiós, tan important, com a mínim, com el civil. L'Església tenia aleshores una gran influència social que es deixava sentir sobretot en els ambients rurals. El sentiment religiós de la gent era, a més, molt sincer i profund. A mesura que la societat i les consciències humanes s'anaren secularitzant, l'Església perdé el seu paper protagonista i aquest canvi es manifestà en l'evolució del testament ³.

No sabem gaire cosa de la vida d'en Francesc Bruy, ni què pensava de l'època que li havia tocat viure. Els únics elements que ens permeten conèixer alguns aspectes de la seva trajectòria vital es troben al testament que ordenà redactar. Evidentment, es tracta d'una informació molt fragmentària que no permet una reconstrucció tan acurada com ens agradaria. Malgrat tot, estem en possessió d'algunes dades de tipus personal, religiós i econòmic que són importants si més no per intentar fer una aproximació fiable al personatge.

En Francesc Bruy va néixer a la parròquia de Sant Vicenç de Mollet, segurament a finals del segle XVII. Els seus pares eren Francesc i Maria, també molletans, i ja havien mort abans de 1713. El

matrimoni havia tingut, a més del testador, dos fills més: el primogènit Joan i un altre, de nom Jaume. Tots ells es guanyaven la vida treballant la terra, car la documentació acredita la seva condició de pagesos. Segons la legislació catalana en matèria d'herència, el primer fill heretava la casa pairal i la major part de les terres, en el supòsit de que la família en fos posseïdora, com sembla ser el cas dels Bruy. La resta dels fills, sempre segons el Dret català, tenien dret a rebre, entre tots, la part corresponent a un quart del total de l'herència¹. Normalment, l'hereu comprava aquesta part als seus germans, a canvi de compensar-los amb una quantitat de diners en metàl·lic que, lògicament, depenia del valor que tinguessin les possessions de la família en el mercat.

Francesc Bruy era un pagès jove i solter, car a la documentació se'l qualificava de «fadrí». Sabem que durant l'any 1713 treballà a la Casa de Can Carrançà, de la parròquia de Santa Maria de Martorelles, sens dubte una de les més pròsperes del Baix Vallès al llarg de la primera meitat del segle XVIII². Potser hi va arribar degut a què la hisenda dels seus pares, que va heretar el seu germà Joan, no permetia la supervivència dels dos fills restants del matrimoni. Aquest fet era comú en la majoria de famílies pageses de Mollet i rodalies, les quals només disposaven d'una petita propietat rural que no garantia una producció excessivament falaguera.

En qualsevol cas, sabem que Francesc Bruy va sentir-se malalt a Can Carrançà. Quan va comprendre que la seva vida estava en greu perill, féu cridar el seu germà primogènit, Joan, i també a mossèn Ramon Roger, rector de l'Església de la Parròquia de Mollet, als quals va nomenar marmessors i executors del seu testament. El paper dels marmessors era de vital importància, ja que eren ells els encarregats de fer complir la darrera voluntat del finat. Per això, en Francesc Bruy nomenà dues persones de la seva absoluta confiança, com eren el seu germà gran i el capellà de Mollet, amb el qual devia tenir una bona relació personal. No era qüestió de deixar temes transcendents, com per exemple la salvació de l'ànima o el destí final de la hisenda, en mans de persones de poca garantia pel testador.

El testament d'en Francesc Bruy és un model d'humilitat i d'economia de recursos semàntics. Així acostumaven a ser, per altra banda, les darreres disposicions testamentàries dels pagesos amb pocs diners. Res a veure amb els testaments de membres de famílies benestants barcelonines, els quals recollien feixugues reflexions filosòfiques sobre el significat de la mort i de l'eternitat³.

Comença sol·licitant als seus marmessors que tots els deutes que ell hagi pogut contreure al llarg de la seva vida siguin pagats a qui correspongui. Al final del testament, s'inclou una llista en la que quedaren consignats els noms dels seus creditors juntament amb la quantitat deguda. D'aquesta manera, sabem que Bruy devia 2 lliures a Luis

Arbues, metge de Granollers, i 1 "real" a Francesc Torres, carnisser de Mollet. Ara bé, el nostre personatge tampoc no es va oblidar de les persones que li devien alguna cosa a ell. La família Aymerich, de Mollet, encara li havia de pagar la quantitat de 10 lliures, 12 rals, 6 diners i 7 sous pels treballs que havia fet a les seves terres. A més, també li devien 2 quarteres de forment ⁷. Aquesta dotació econòmica guanyada amb molta feina, constituí la major part del patrimoni que llegà als seus hereus.

Un cop solucionat aquest tema, en Francesc Bruy va fer palesa la seva decisió de ser inhumat en el cementiri del seu poble, Mollet. Es pot afirmar que aquest desig dels testadors, de ser enterrats a les respectives viles natals, responia a l'arrelada creença de què la família que havia conviscut unida havia de descansar per sempre unida. Sentimentalismes apart, els documents de l'època hi consignen explícitament els desitjos de molts finats de ser inhumats al costat dels seus familiars. És el que l'historiador francès M. Vovelle, una de les màximes autoritats en aquests temes, anomena la «solidaritat post-mortem».

En Francesc Bruy demostrà, tanmateix, una gran preocupació per explicar com havia de produir-se exactament el seu pas a l'eternitat. Demanà que les honres de la seva funerària es fessin amb l'assistència de cinc sacerdots que haurien de cantar dos oficis i una missa. Tampoc s'oblidà de satisfer els honoraris de dits capellans, una lliura per cap, la qual cosa demostra que el testador, a més de saber que sense diners no hi hauria cànctics religiosos, no volia deixar sense lligar cap aspecte relatiu a la seva inhumació.

A part d'això, en Francesc Bruy disposà en el seu testament que uns dies després del traspàs el Rector de l'Església de Mollet s'encarregués de celebrar «*cinc misses baixes o resades*» en memòria de la seva ànima. La clàusula testamentària que recull aquesta mena de desitjos és, més que cap altra, la que ens proporciona les dades més interessants sobre la religiositat del testador. El significat que les misses *post-mortem* tenien per a les col·lectivitats cristianes està molt clar. Pretenien obrir el pas a la vida eterna. L'Església, mitjancera en aquesta operació, intercedia davant Déu i tractava d'influir, en el seu inapel·lable veredicte, a favor del finat. La por dels testadors a passar una temporada més o menys llarga al Purgatori motivava que demanessin la celebració de les misses «*en continent seguit mon obit*», o sigui, amb la màxima urgència. El terror al Purgatori, fomentat per la jerarquia eclesiàstica, és perfectament identificable en algunes clàusules del testament ⁸.

Hom pot afirmar que la petita pagesia, classe social a la que pertanyia en Francesc Bruy, acostumava a demanar un nombre de misses relativament petit ⁹. Els estaments socials més rics, en canvi, podien

demanar un nombre de misses proper a les 5.000, essent molt fàcil de superar aquesta altíssima xifra ¹⁰. D'aquests comportaments podem inferir que la demanda de misses estava més en funció de la capacitat econòmica dels testadors que de la seva religiositat. En altres paraules: un pagès pobre, com el nostre personatge, no era menys religiós per demanar un nombre de misses baix. El que passa és que disposava d'un patrimoni molt inferior al d'un noble, per exemple. Qüestió, doncs, purament econòmica.

En Francesc Bruy, d'altra banda, sentia especial devoció per Nostra Senyora del Roser i per Nostra Senyora de la Pietat, ambdues amb altars propis a l'església parroquial de Mollet. Així, en el seu testament, deixà ben palès que les misses que havien de celebrar-se en memòria seva fossin dites en els altars esmentats, precisament allà i no en cap altre lloc. Com pot apreciar-se, en Bruy, malgrat ser un humil pagès, demostrà a les seves darreres voluntats un deversall previsor realment admirable.

El lloc i les condicions de la inhumació, juntament amb la qüestió de les misses, ocupaven una part considerable de l'extensió dels testaments. No obstant, però, els testadors, i en Francesc Bruy no va ser cap excepció, tampoc no descuidaren mai l'apartat purament econòmic del document, concretament el que fa referència al tema de la legació dels seus béns.

Normalment, el més comú era que el finat deixés la seva herència al fill primogènit, sempre amb preferència del mascle a la femella i sempre de més a menys edat. Els altres fills, com ja s'ha dit anteriorment, acostumaven a rebre una quantitat compensatòria en metàl·lic.

En Francesc Bruy romania solter en el moment de redactar el seu testament i, per tant, no tenia cap fill legítim al qual pogués nomenar hereu universal del seu minúscul patrimoni. Sí que tenia, com ja sabem, dos germans, els quals podien haver estat els únics beneficiaris del seu testament. Malgrat això, la seva profunda pietat religiosa tornarà a fer-se palesa quan nomeni el seu hereu a «*Nostre Senyor JesuChrist i la mia Anima*», deixant escrit que la meitat dels seus béns fos dedicada al pagament de més misses en sufragi i record de la seva ànima a l'església molletana de Sant Vicenç. L'altra meitat dels seus havers la llegà, a parts iguals, als seus germans Joan i Jaume. S'ha de tenir present que les misses que es celebraven en memòria d'algú eren també un acte de significació social, car amics, familiars i coneguts del finat es reunien a l'Església, en un dia i hora determinats, per recordar-lo, o millor dit, per no oblidar-lo.

Francesc Bruy va signar amb una creu el seu testament, a sota de les darreres paraules que, al seu dictat, va escriure el capellà de Santa Maria de Martorelles. Aquest fill de Mollet, de professió pagès, de

condició econòmica pobre i de gran religiositat, morí molt jove. Poca cosa més sabem de la seva vida. Inclús podria afirmar-se que coneixem molt millor aquells aspectes relatius a la seva mort. Certament, es tracta d'una horrible paradoxa.

Francesc Bruy fou un home com molts altres de la seva època. Pertanyia a un gent més preocupada per la supervivència diària que pels grans temes de l'alta política catalana d'aleshores. Per això, el seu nom no figura en cap carrer ni plaça del nostre poble. Era un de tants, un individu que, malgrat la seva petitesa històrica, també contribuï amb el seu treball, igual que molts altres homes i dones, a fer Mollet i a fer Catalunya. Per a tots aquests ciutadans anònims, dels quals en Francesc Bruy n'és exemple, oblidats per la Història i desconeguts pel gran públic, ha estat escrit el present article, que ha volgut ser un senzill homenatge de reconeixement i gratitud a la seva memòria.

NOTES

1. Citat per Pons i Guri i recollit per Núria Sales a *Els segles de la decadència*. Vol. IV de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar. Edicions 62. Barcelona, 1989, pàg. 411.

2. Testament de Francesc Bruy (31-V-1713), recollit a la capsa 2 llibre 2, secció Arxius Parroquials, de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

3. Ariès, Ph.: *La muerte en Occidente*. Barcelona, 1982, pàg. 73.

4. Sánchez, M.: *La família rural al Vallès*. Revista L'Avenç, número 66, desembre 1983.

5. Segons el cens de 1718, Martorelles, Sant Fost i La Llagosta tenien 255 habitants, mentre que Mollet, Gallecs i Parets en tenien 476. Veure Vilar, P.: *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Vol. III. Ed. 62. Barcelona, 1975, pàg. 144 i 145.

6. García Cárcel, R.: *La muerte en la Barcelona del Antiguo Régimen. Aproximación metodológica*, article publicat a les «Actas del Congreso de Metodología aplicada a las Ciencias Históricas» (CMACH). Vol. II. Santiago de Compostela, 1984, pàg. 115 a 124.

7. La quartera era una mesura de grans equivalent aproximadament a 70 litres. Per tant, la família Aymerich li devia a Francesc Bruy 140 kg. de blat.

8. Le Goff, J.: *La naissance du Purgatoire*. París, 1981. Pàg. 24.

9. Aquest fet ja ho constatarem en el nostre estudi *Els comportaments de la població de Martorelles davant la mort (1700-1750)*. Notes nº 2, Mollet, 1988. També ha estat corroborat, entre d'altres, per Olga Pérez: *La urgència de la salvació. Les misses post-mortem*. L'Avenç, nº 78, gener 1985, pàg. 62. La citada historiadora analitzà testaments de la pagesia de Mataró al segle XVIII. Les seves conclusions coincideixen amb les nostres.

10. Molas, P.: *Religiosidad y cultura en Mataró. Nobles y comerciantes en el siglo XVIII*. (CMACH). Vol. II. Santiago de Compostela, 1984. Pàg. 101

EN JOAQUIM MIR PINTA FIGURES, A MOLLET

Noves aportacions

Malena Cruells

L'any 1913, Joaquim Mir abandona la intensa lluminositat dels paisatges de L'Aleixar, al Camp de Tarragona, on hi havia passat sis anys. La seva mare, Isabel Trinxet, decideix traslladar la residència familiar a Mollet, una població més gran, no gaire lluny de Barcelona, de caràcter agrícola pero amb una incipient indústria de pells adobades i de teixits de cotó, on viu Joana, la primera filla, ja casada, amb la confiança que així Pilar, la germana petita, podrà trobar un pretendent adequat a la seva condició social¹. La senyora Trinxet té un altre motiu per canviar de domicili: necessita alleujar periòdicament els seus mals reumàtics amb les propietats minerals i calorífiques de la celebrada aigua Thermion. Tal com mig segle abans havien fet la reina Isabel II i la seva mare Maria Cristina, la senyora Trinxet passava cada any uns dies al balneari Rius de Caldes, vila petita però amb una riquesa única en les seves termes, les quals *«tant per llur abundor, com per llur naturalesa, se situaven per damunt de totes les altres d'Espanya i de la majoria d'Europa»*.²

La senyora Trinxet feia el trajecte de Mollet a Caldes en el Calderí, tren que recorria els seus quinze quilòmetres de ferrocarril en paral·lel a la carretera de Moià, quatre vegades d'anada i quatre de tornada. En sortir de Mollet, a la llunyania, es veien els camps, les masies i les vaqueries de Gallecs, abans d'arribar a la seva estació, cedida pel senyor Humbert. Després es passava a prop d'uns fruiters i dels camps de blat de moro i d'ordi que envoltaven l'estació de «Palau i Plegamans». Un cop a Palau-Solità, es podia veure, al mig del camp, una immensa alzina voltada de bancs on la gent s'asseia quan hi havia ball. Després venia la caseta anomenada «Bosc Gran» al mig d'una extensa taca de pins, fins arribar a

prop de les oliveres i d'algun cirerer. En entrar a l'estació de Caldes, es trobaven, a ambdós costats del tren, unes grans moreres que a l'estiu feien una ombra que agradava especialment a la senyora Trinxet.

Aquests paisatges, Mir els viurà apassionadament. Com diu Josep Pla, Mir pintava la natura «*donant-se com un faune, ple de sensualitat*»³. No intenta representar exactament sobre el llenç els paisatges davant els quals se situa, sinó que introdueix, com a factor nou, l'exaltat sentiment de comunió amb la naturalesa, una entrega tan captivadora que sovint se l'ha qualificat de panteista. Un art, en definitiva, fet de sensibilitat i no pas de reflexió: «*colors, valors que s'armonisen, vaguetats que els ajunten, profundes y pacients recerques per a descobrir l'apariència de les coses en l'espai, el brillar dels objectes y dels cossos en l'escenari de la vida*»⁴. De fet, Mir considerarà que no hi ha cap altra concepció creativa que no sigui el sentiment natural ni cap altra tècnica que arribar a tenir els ulls i l'ànima inundats de color: «*no hi ha millor política, en aquestes coses, que sentir la naturalesa. Tinc cada dia un amor més gran pels arbres, no em donen les complicacions dels homes. Els arbres i jo ens entenem perfectament. No hi ha per a mi cap plaer més gran que trobar uns arbres de color de foc i tastar-ne amb llepolia, àvidament, el seu color en el llenç*»⁵.

La necessitat de comunió amb la naturalesa constituirà la raó d'ésser de la seva creativitat. La percep amb una lucidesa tan fascinada que resulta excessiva. Mir era freturós de l'apropiació artística del paisatge: gesticulava, cridava, besava la terra. Pla arriba a afirmar que «*Mir no hauria pintat si s'hagués pogut menjar el paisatge*». És sabut que aquest entusiasme acabà en folia i que Mir fou internat en l'Institut Psiquiàtric Pere Mata de Reus, entre 1903 i 1906⁶.

Després, fins l'any 1913, la dramàtica possessió de la naturalesa, que angoixa i oprimeix la seva vida i obra, esdevé una comunió feliç. El ritme dels quadres deixa d'ésser agitat i contort, les taques de color es converteixen en «*una pluja que ascendeix per romandre suspesa sobre el fons del paisatge velat*»⁷. No és que el paisatge com a informació es relegui a un últim terme, sinó que el color, a mesura que s'aproxima al primer pla, es fa més evident. El color, com un vel visual, dóna cohesió i densitat al conjunt de l'obra.

A Mollet, un cop aconseguida la màxima dissolució formal i major llibertat expressiva, Mir inicia el procés invers: les formes prenen cos. L'enfrontament amb nous paisatges fan créixer la seva crisi i, malgrat que les terres vallesanes són més suaus que les del camp de Tarragona, els quadres es revesteixen d'una duresa i d'una sequedat creixent. Cristal·litza la manera realista, més temàtica, encara que un cert grau de llibertat expressiva és ja irrenunciable. El lirisme desmesurat, orgiàstic, del Safrà i del període mallorquí, es mitiga; el sentit

cromàtic se cenyeix i s'allunya de la fluïdesa pastel de l'etapa anterior. Tot és més controlat; el color, més viu i sencer, és dipositat amb gruixudes pinzellades verticals, la representació recupera la visió tridimensional i apareixen les figures.

Aquesta etapa vallesana té tres moments: Mollet (1914-18), Montornès (1916), Caldes de Montbui (1919-21), i es tanca l'any 1922, un any després del casament d'un Mir ja madur amb Maria Estalella, filla d'Antoni Estalella i Trinxet, emparentat amb la mare del pintor i propietari d'un comerç de bastons, joguines i ventalls a Vilanova i la Geltrú, localitat on el pintor establirà la llar familiar.

Malgrat que les obres que pinta a Mollet o durant les seves curtes estades a Caldes ja no passaran per grans transformacions, durant algun temps trobem una característica molt especial: la introducció de la figura. Pintor de paisatges, com era realment Mir, pintà escassíssimes figures en el decurs de la seva vida, i no arribà a superar la 'nino-teria'⁸. Certament, en la seva joventut va fer retrats per guanyar algun cèntim, i a vegades en la seva vellesa, per gust, amb una tècnica d'agilitat i encert molt discutible. A la primera època, la presència de la figura és una excusa per arraconar definitivament l'academicisme i la retòrica vuitcentista i per treballar el fons paisatgístic⁹. A l'Aleixar, quan la seva pintura s'acostava netament a l'abstracció, les figures tornen a aparèixer de sobte i sense cap justificació teòrica. Són figures centrades, allargades i frontals, estàtiques, atemporals. Figures de vells, fins i tot de mida natural, «*que es fonen en el paisatge, que no tenen volum, que no projecten ombres, com els arbres, els campanars i les construccions, i semblen suspeses en l'aire*»¹⁰. Són personatges que expressen el seu caràcter amb les mans i el rostre, més que no pas amb la configuració anatòmica, una expressivitat sobretot *literària*. «*¿Fruit de la sociabilitat dels homes tal vegada aquest canvi?*»¹¹

En el període molletà (1915-1920), les figures presenten diferències molt notables: tenen pes i volum, actuen, s'asseuen, es desplacen i se situen en un conjunt, generalment en el medi ramader o agrícola, un paisatge modificat per les activitats de l'home. A *Can Gallecs* (1915), tela pintada prop del 1915, tots els elements del conjunt estan col·locats no per atzar, sinó per significar aquest ordre divers del món agrari: nens, església, masia, gossos, ànecs, paller i una *dona* vestida de negre que aguanta un fus en una mà i, en l'altra, llana per filar. A *La sega* (1915-17), *El xerroteig* (c. 1915) i a *Bous a l'era*, els personatges relaten clarament la crònica de la vida camperola.

En aquesta etapa Mir pinta, igualment, la figura femenina. És, novament, dins la totalitat de la seva producció, un tema únic i imprevisible, i més encara si es tracta de la dona jove i mig nua. El pintor havia usat vagament la seva mare com a model referencial; de les germanes no

existeixen retrats i, en l'únic de la seva dona, el jardí de fons surt més ben parat que l'esposa. A Mollet, la figura femenina queda representada en *maternitat* (1917) i en un altre quadre de la mateixa època, en què una dona jove sosté un ànec. A *Noia* (Caldes, 1919), apareix una temptativa de nu, probablement única de Mir al llarg de tota la seva carrera artística¹². Després, amb el trasllat definitiu a aquesta localitat i fins a la seva mort (1940), la visió de la naturalesa torna a eludir la presència humana; paisatges i figures se separen definitivament.

A l'etapa vallesana, aquestes figures, els camperols, els infants, els joves, les dones, constitueixen, per primer cop, el tema, mentre que el paisatge queda al fons. Però, més que personatges, són caricatures, ninots, tipus humans lleigs que el pintor malforma arrossegant la pasta per exagerar-ne els trets. ¿Perquè totes les figures d'aquest període, acoblades en el conjunt rural i agrari de Mollet-Montornès-Caldes, semblen inacabades, forçades, com si Mir no treballés de gust?

En la segona dècada del segle Catalunya experimenta un dinàmic procés social i cultural en el qual participen, a més dels polítics, l'església, els poetes i els filòsofs, especialment Eugeni d'Ors. D'Ors propugna ordenar les formes d'expressió, superant els personalismes i les anècdotes, per trobar valors o categories *nacionals* de validesa col·lectiva. Aquesta aspiració ideològica fomenta una producció iconogràfica basada en la finalitat d'obtenir imatges que encarnin la simbologia nacional. L'únic text que Joan Maragall escriví sobre art, les *Impressions de l'exposició Sunyer*, va contribuir decisivament a consagrar aquesta actitud: «...Y así llegué ante aquella «Pastoral» (una de les teles de l'exposició que representava una jove nua dins un paisatge mediterrani) donde me pareció ver resumida, aclarada y sublimada toda la obra del artista. Me pareció encontrarme en una encrucijada de nuestras montañas, de estos montículos característicos de nuestra tierra catalana, áspera y suave al mismo tiempo, simplemente enjuta como nuestra alma...»¹³.

El simbolisme plàstic noucentista entronitzà, sobretot, tres temes: la figura femenina, caracteritzada com a dona jove, de tipus mediterrani, vestida o nua, i presidint un paisatge, aspre i suau com l'ànima catalana o l'interior domèstic; la maternitat i les activitats agrícoles tradicionals, la sega i la verema. En aquest context d'imposició cultural, Mir, considerat un modernista pels artistes joves, sent la necessitat d'assajar els temes de la nova política cultural de signe nacionalista. Però ho fa a disgust, d'una manera vaga, sense intensitat, insatisfet. No semblen retrats que permetin identificar als personatges.

La mort de Prat de la Riba el 1917 i, poc després, la dictadura de Primo de Rivera reduïren l'ímpetu nacionalista. Aleshores, Mir abandonà definitivament la possibilitat de col·locar una figura amb pretensió simbòlica en el paisatge¹⁴. La naturalesa torna al seu cosmos més íntim.

NOTES

1. Jaume Boix, *Joaquim Mir a Mollet*, Notes, 7, (Mollet), 1993, pàg. 145-150.
2. Raimundo Garcia, *El Calderí. Història del ferrocarril Mollet-Caldes de Montbui*, Ajuntament de Caldes de Montbui, 1984, p. 16.
3. Josep Pla, *Tres artistes*, OC, vol. XIV, Ed. Destino, Barcelona, 1981, p. 769.
4. Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, 16 de gener de 1913.
5. Josep Amat, «*Recuerdos del maestro*» en *Joaquim Mir*, Serra d'Or, Barcelona, agost 1972.
6. Alexandre Cirici, *Construcció i destrucció de Joaquim Mir*, Serra d'Or, Barcelona, agost 1972.
7. José Corredor-Matheos, «*Mir: la comunió amb la natura*», en *Joaquim Mir, cinquanta anys després*, catàleg d'exposició BBV-Ajuntament de Barcelona, 1973, p. 18.
8. Josep Pla, op. cit., p. 766.
9. Enric Jardí. *Joaquim Mir*, ed. Polígrafa, Barcelona, 1.ª edició, p. 12.
10. M.ª Teresa Camps i Miró, «*Itinerari artístic i humà del pintor Joaquim Mir*» en el catàleg exposició BBV, op. cit., p. 35.
11. Raimon Casellas: «*En Mir pinta figures*», pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, Barcelona, abril de 1911.
12. Marc Betriu, «*El món simbòlic mirià*» en Catàleg de l'exposició *Mir a Caldes de Montbui*, Ajuntament, març-juny 1988.
13. Joan Maragall, Museum, VII, Barcelona, 1911, op. cit. en M.ª Teresa Camps i Miró, op. cit., p. 38
14. Ibidem, p. 38.

CAN PANTIQUET i CAN FLAQUER

Josep M.ª Blanch

Comentar el què han sigut i són encara les masies catalanes i, en concret, les del terme municipal de Mollet del Vallès, precisaria un estudi en profunditat en el que podrien intervenir etnòlegs, economistes, sociòlegs, paisatgistes urbanistes i altres tècnics.

Sense entrar a fons en un estudi d'aquestes característiques, sí que resulta interessant analitzar la situació actual de les masies de l'entorn de la Vila de Mollet, a l'objecte de donar constància de la situació històrica del moment. L'estat d'abandó en que es troben la majoria de les masies, és la primera cosa que crida l'atenció en contemplar aquesta situació. Abandó no per falta d'estadans, sinó per manca de conservació de les seves estructures, fet que representa un perill imminent per la seguretat personal dels seus habitants.

La història ens presenta diferents crisis en les masies catalanes, que afectaren profundament també a les de Mollet. Epidèmies, guerres, bandolerisme, etc. eren circumstàncies que es superaven. La situació de retrocs i l'abandó actual presenten un procés aparentment irreversible, ja que no és motivat per situacions circumstancials i passatgeres, sinó per un profund canvi estructural de la societat.

La Unió Europea ha desenvolupat una dinàmica en la qual molts cultius tradicionals han deixat d'ésser rendibles i, per tant, grans zones de la pagesia perden la seva capacitat productiva. D'altra banda, la mecanització del treball agrícola fa disminuir considerablement la feina de la població rural. A tot el que hem dit, s'hi ha d'afegir el creixement urbà, moltes vegades incontrolat.

En aquesta situació, les masies que encara queden senceres i són habitades a Mollet, constitueixen l'última possibilitat d'entendre la vida tradicional al camp.

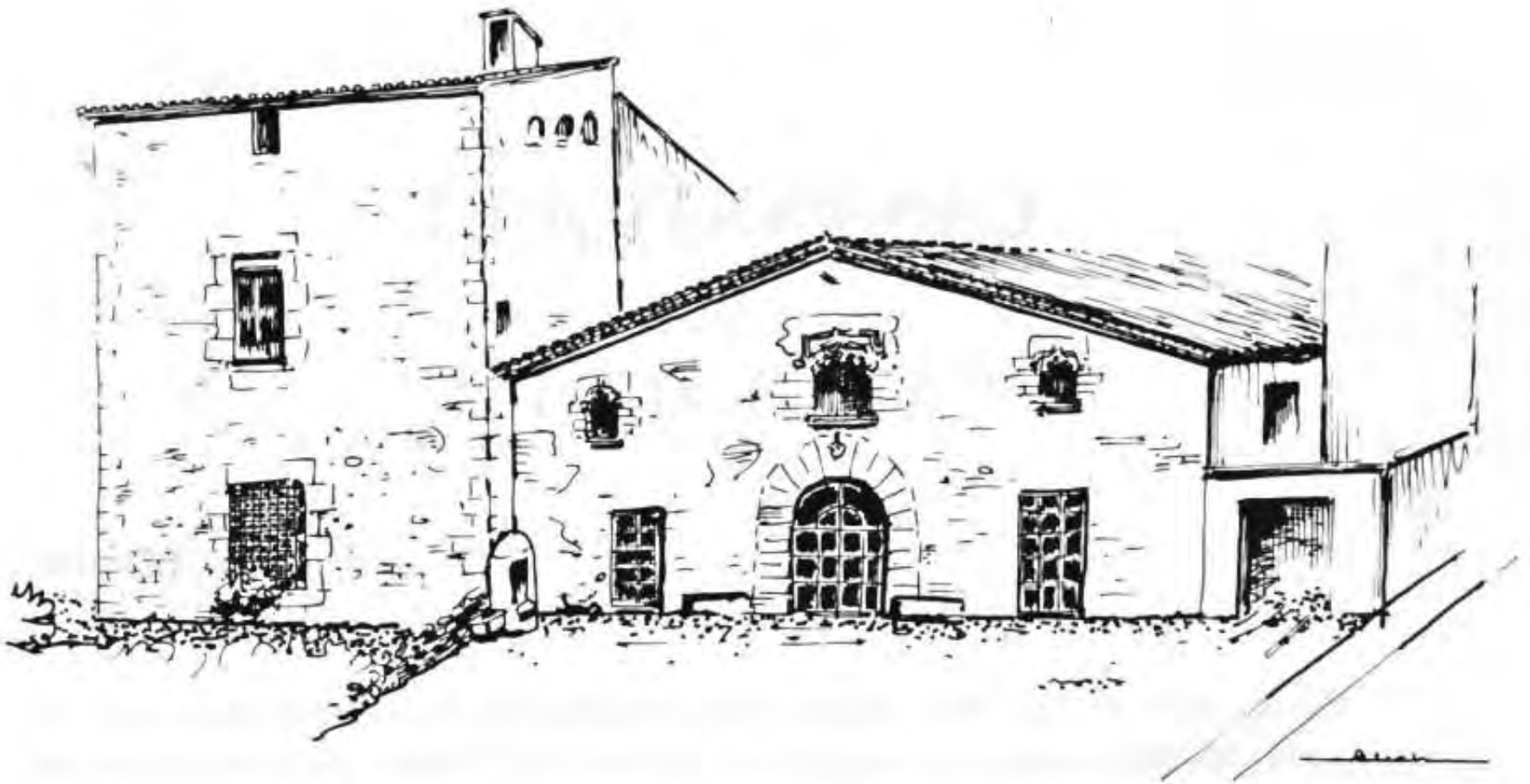

Figura 1

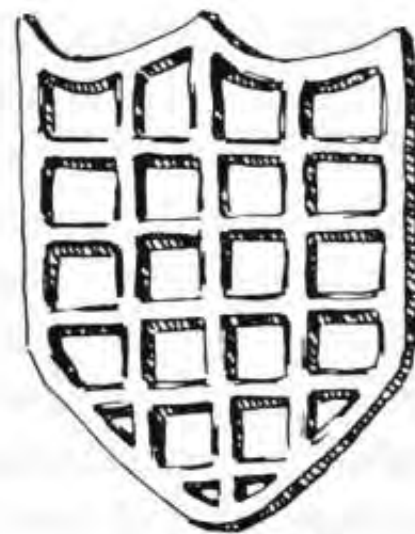

Figura 2

Ja són moltes les masies de Mollet que s'han ensorrat o enderrocades; d'altres resten apuntalades o tapiades a l'espera de la corresponent rehabilitació o ruïna imminent. Les que encara es conserven habitades són una evident manifestació de que la població pagesa envellaix. La majoria dels pagesos de Mollet passen del mig segle de vida, circumstància que, afegida a la problemàtica anterior, fa que l'agricultura a Mollet s'extingeixi.

La causa de la despoblació de les masies s'inicià al segle passat, amb la institució del «masover» i la fugida dels propietaris a la ciutat, cercant un mitjà de vida més còmode. Pau Vila ja deia que les grans ciutats són una gran estafa que destrueix l'esforç de segles de la pagesia catalana. Cal recordar que, a Catalunya, els homes servents de la terra formaren el primer poble del món que triomfà en una revolució agrària, en el segle XV. Després de la guerra de «*les remences*», els segles XVI i XVII foren els de més esplendor que tingueren les masies. Recordem que a França la servitud agrícola no fou deslliurada fins a la Revolució de 1789, quan es proclamaren els Drets de l'Home, i a Rússia no s'aconseguí tal cosa fins a l'any 1917. Molts països de Sud-Amèrica, Àfrica i Àsia, encara no ho han aconseguit avui.

A la sortida de Mollet vers Granollers, a un kilòmetre del nucli urbà, llandant per l'esquerra amb l'antiga carretera de Mollet a Granollers, es troben les masies de Can Pantiquet i Can Flaquer (*Fig. 1*). Can Flaquer, tal com el seu nom indica, assortia de fleca el seu barri. El temps de la pagesia era aprofitat i organitzat: El dilluns bugada, el dissabte fleca. Els actuals propietaris encara recorden el forn per coure el pa, cobert d'una àmplia volta de ceràmica i tancat amb una porta d'acer. De petits hi jugaven a «fet i amagar» i sabien que, gràcies a ell, en temps de guerra podien menjar pa. Estava situat en un cobert davant de la casa. Actualment és una cotxera, el forn fou enderrocat.

La façana principal resulta ferma i bonica; és la d'un edifici cobert a dues vessants que descobreixen tota l'estructura interna. Al centre hi ha un portal amb un arc rodó que ennobleix la construcció i sembla enorgullir-se de la seva sobrietat. Sobre l'arc campeja un Escut de pedra del tipus medieval, ornamentat amb quadrícules geomètricament ben definides, (*Fig. 2*) formant un joc d'escacs. Es compona de figures quadrades o caselles, d'un tauler d'escacs o dames. Els àrabs el practicaren apassionadament, aquest joc, i el portaren a la Península Ibèrica i a Europa. Era conegut a la Cort de Carlemany i, a partir de l'any 1100 era ja estès pràcticament arreu, especialment entre la noblesa. Al segle XI apareix ja l'esmentat joc d'escacs en documents catalans, com el testament del Comte Ermengol I d'Urgell, el 1010, i de la Comtesa Ermesenda de Carcassona, vídua de Ramon Borrell de Barcelona, a l'any 1058.

Figura 3

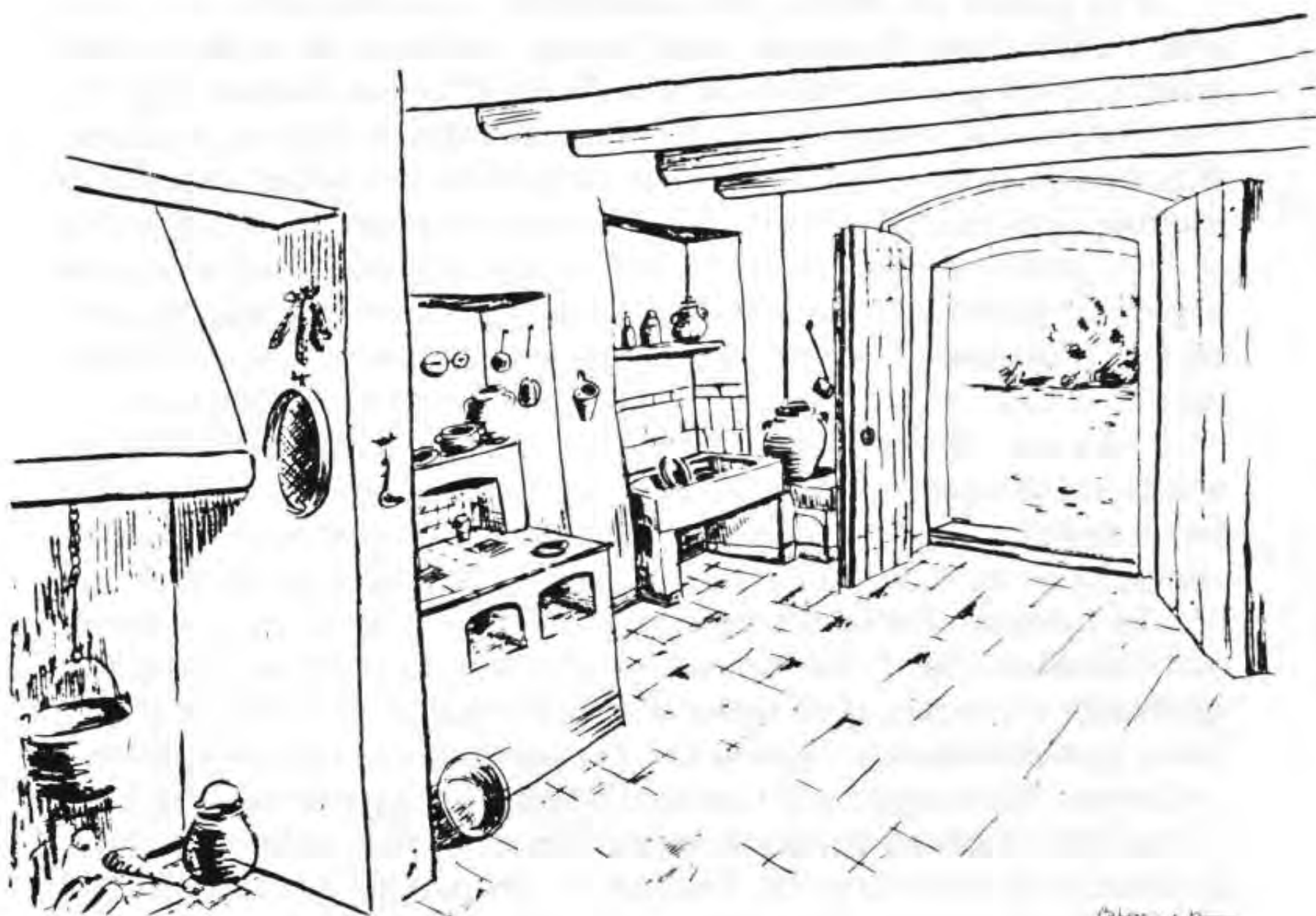

Figura 4

Fou introduït a l'heràldica a l'alta Edat Mitjana, abundant els escuts del camper dividit, amb quadres de colors alternats.

Tant el portal d'estil romànic, com l'escut, fan pensar que l'origen de la masia és molt anterior a les finestres de la primera planta, d'estil gòtic, probablement del segle XVI.

Juntament amb sa família, els germans Pedragosa, l'hereu i els caballers de Can Flaquer, formen una pinya per a totes les coses, des de les més importants fins a les més insignificants. Si falta un dels tres, és com si els altres dos no hi fossin, i dissimulen tota resposta o compromís. Com que fa molts anys que els conec, i fins un borni ho veu pel costat de l'ull dolent quan una persona dissimula, els comunico l'entrevista pel diumenge al matí. A l'hora convinguda, els tres germans, com una sola persona, ja trastegen per la masia i el pati. Els germans Pedragosa en tenen un cabdell de portar conjuntament el feixuc treball i els anys que duen a sobre; tants en porten que ni ells mateixos se'n recorden. Segueixen dissimulant, per a comprendre l'edat del pagès. Intento dibuixar la seva cara (*Fig. 3*), però és molt difícil. A en Salvador, el temps l'ha fet prim i eixut, d'un rosat vermellós, destenyit per l'ús de la feina. Sa vida està concentrada en el fons d'una mirada, d'uns ulls humits de bondat, guarnits de grans pestanyes, que brillen sota una cova d'ós i reflecteixen, fent de mirall, tot el paisatge de la pagesia de Mollet. Els sols i els gels han llaurat darrerament les arrugues de la cara i, en la seva boca, hi ha una expressió de tristesa que recorda, tal vegada, la dels homes primitius d'acció, paralitzats per una societat que mesura a pams les terres de cultiu. Ell recorda de tota la vida que, des de Can Flaquer, era un pas l'anar a Mollet, a la processó o a un enterrament; un caminar amb el cap baix, un ensopiment de marxa i un retorn amb lluna i vents de cap al tard, amb queixes misterioses i crits d'ocells de nit i totes les mitges ombres d'aquella hora i les vaguetats i boiroses fantasies de la fosca.

Els pagesos de Can Flaquer són gent que sempre formiguegen. Els agrada estar a l'hort i a la vinya, és a dir, que tan aviat cuiden el bestiar i l'aviram, l'hort del símil, com fan el manteniment mecànic del tractor i dels arreus del camp, o sia, la vinya del símil. Són tan treballadors que no tenen temps de guanyar diners; riuen... dissimulen...

Recorden amb enyorament la pagesia de Mollet, que es desenvolupava des de comes i quintanes a les illes i terres baixes, fistonades per les salzaredes i pollancredes del Besòs. També recorden, amb pena, el temps en què les masies de Mollet es començaren a buidar. Era la representació tangible d'una mena de buit, tal vegada inconcret, ja que donava pas a uns espais que s'omplien entorn d'ells. Les dimensions canviaven, l'home del camp perdia gruix, es retirava vers el marc que formava el mirall del paisatge i, a la fi, ha quedat absorbit, com si estés dibuixat damunt d'aquell marc.

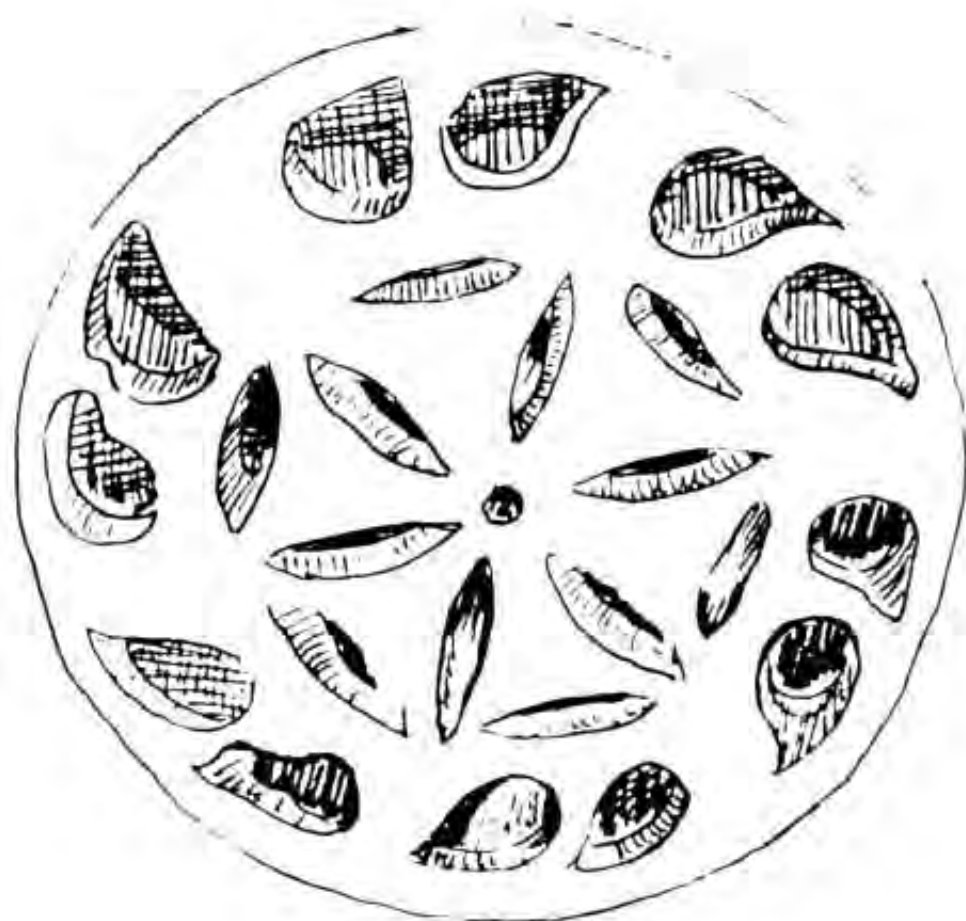

Figura 5

Figura 6

Shamchi

«Hi ha un excés d'arquitectura», diu en Pedragosa. «Jo no podria viure ofegat entre quatre parets, que tenen accés a través d'una escala negra i fosca, humida i esquifida com l'escala d'un campanar, des d'on el nas flaira els fregits i sofregits que pugen per un cel obert, sense cel i amb vistes a un pou profund i negre com la gola d'un llop».

Passem a l'interior de la masia de Can Flaquer. Els records hi viuen i bateguen. Les vetlles, en aquestes poblades soledats, fan aturar el pensament per recordar el passat i per escoltar els planys de totes les relíquies.

L'antiga cuina (*Fig. 4*), adornada amb rajoles policromes de 20x20, del segle XIX. L'aigüera d'una sola peça de pedra picada, la llar de foc de grans proporcions. Al costat hi havia l'escó i la pastera, aquesta encara es conserva. A la vora del foc, la cultura popular passava d'una a l'altra generació en forma oral. Cançons, refranys, contes... Els contes de la vora del foc.

Al costat de l'escala, l'àvia hi recordava una petita capelleta que, avui, el sentit pràctic l'ha convertida en armari. A la part del darrera, una peça de ceràmica calada, de forma circular de 50 cms. de diàmetre (*Fig. 5*), filtrava, de manera permanent, la llum de la capella al pas de l'escala. Era una espècie de protecció miraculosa, doncs aquesta llum evitava les caigudes a l'escala, però no els cops de cap al sostre del replà que, per la seva reduïda altura, segueix essent un perill.

A la primera planta hi ha el pis destinat a dormir; les cambres prenen llum per les finestres de la façana.

A les golfes s'hi veuen les parets mestres i mitgeres, que ensenyen tota la carcassa de la casa; els corcs dels mobles vells i el fustam de la teulada fan el seu ofici amb una música de ritme ensopit; tots els sorolls de la casa hi resonen com una caixa buida.

A la part del darrera de la planta baixa, s'hi troben l'estable, el corral i el celler, (el celler d'en Josepet). Ningú no recorda aquest personatge, però sempre s'ha dit així. Tal vegada, a més de guardar el vi de la collita, en Josepet hi guardava el vi ranci de la bota del racó.

A la part exterior de la masia, al racó esquerre de la façana, es pot veure el pou, (*Fig. 6*). Està folrat de pedra, d'uns 12 o 14 metres de fondària, acabat amb volta invertida de pedra en sec, per on es filtra una aigua fresquíssima, que l'habilitat del pagès feia que pogués treure's del pati exterior i, des de la cuina, a l'interior.

Lliscant el pou, fa poc s'ha enderrocat una misteriosa mina subterrània que, passant per sota la veïna masia de Can Pantiquet, és dirigida en sentit a la Torre de Malla, de Parets. El seu origen és desconegut.

Les finestres goticitzants proporcionen un gran to i força caràcter a Can Flaqué, com la gran majoria de masies d'aquest tipus. Les finestres es troben a la Catalunya humida, on pogueren ser instal·lades aprofitant l'època de prosperitat econòmica, com fou la posterior a la

Figura 7

Figura 8

Figura 9

guerra dels Remences. Es procedí a reformar i a ampliar els habitatges, contractant experts picapedrers. Aquests professionals, veritables artistes, cercaven les bones pedres per fer obres de gran sensibilitat.

Les finestres de Can Flaquer són d'una qualitat superior. Els caps escultrats sembla que controlin tots els moviments de l'exterior, estan sempre a l'aguait d'aquells qui truquin a la porta (*Figs. 7-8-9*). A l'interior de cada finestra s'hi conserven els festejadors de pedra.

En la construcció dels murs s'ha emprat, en gran mesura, pedra més o menys rodada, còdols arrodonits per l'aigua de les rieres. Per la comparació amb el treball de les finestres, s'endevina força anterior, de tipus més senzill.

Les masies de Can Pantiquet i Can Flaquer formen una unitat arquitectònica ja que, a més de lllindar i estar íntimament unides, existeixen indicis de portals d'intercomunicació, tots tapiats.

Can Pantiquet està habitat des del segle passat per la família Valdeoriola, abans com a masovers de la família Sansalvador i, des de la dècada dels 60, com a propietaris.

Els Valdeoriola són dels tipus de pagès que, arrelats a la terra, varen acabar acceptant les renovacions i transformacions dels últims temps. De pagesos passaren a ramaders, i acabaren comerciant els productes de la terra i de la ramaderia. Avui tot s'ha paralitzat: mala feina la del bestiar, no té festes ni vacances, no és adequada per al jovent, ni per a la gent gran. L'edat no perdona, és el canvi i la transformació continuada; a cada instant el món és diferent, els éssers, uns altres. En Valdeoriola està colpit pel temps i les circumstàncies. La masia, molt deteriorada, no reuneix bones condicions d'habitatge, la situació urbanística no li permet arranjar-la. És un peix que es mossega la cua.

Ell també és de l'opinió que les masies de Can Pantiquet i Can Flaquer formaren antigament una sola unitat. La seva versió és molt documentada: l'origen prové del Manso Ratera, Manso de la Rosa, Can Païssa i, finalment, Can Pantiquet i Can Flaquer. La masia de Can Païssa, situada molt a prop del cementiri, ja estava arruïnada en ésser expropiada per l'actuació urbanística de Santa Maria de Gallecs.

Can Pantiquet i Can Flaquer no se sap quan foren separades. Can Pantiquet es construí a partir de la Torre de defensa i edificacions annexes al conjunt; a Can Flaquer li correspongué la masia propiament dita.

L'estudi de l'edificació inicial de Can Pantiquet pot realitzar-se no més a la torre de Defensa o torre de Guaita. Aquesta torre sembla que guarda relació amb les fortificacions, d'origen medieval, que cobrien la línia que separava la Catalunya Vella de les terres que després serien la Catalunya Nova i, al llarg de la línia divisòria, s'allargava una ampla franja de terres en la qual les escomses podrien haver-se produït en qualsevol moment. Més tard, les torres de defensa a la Catalunya unifi-

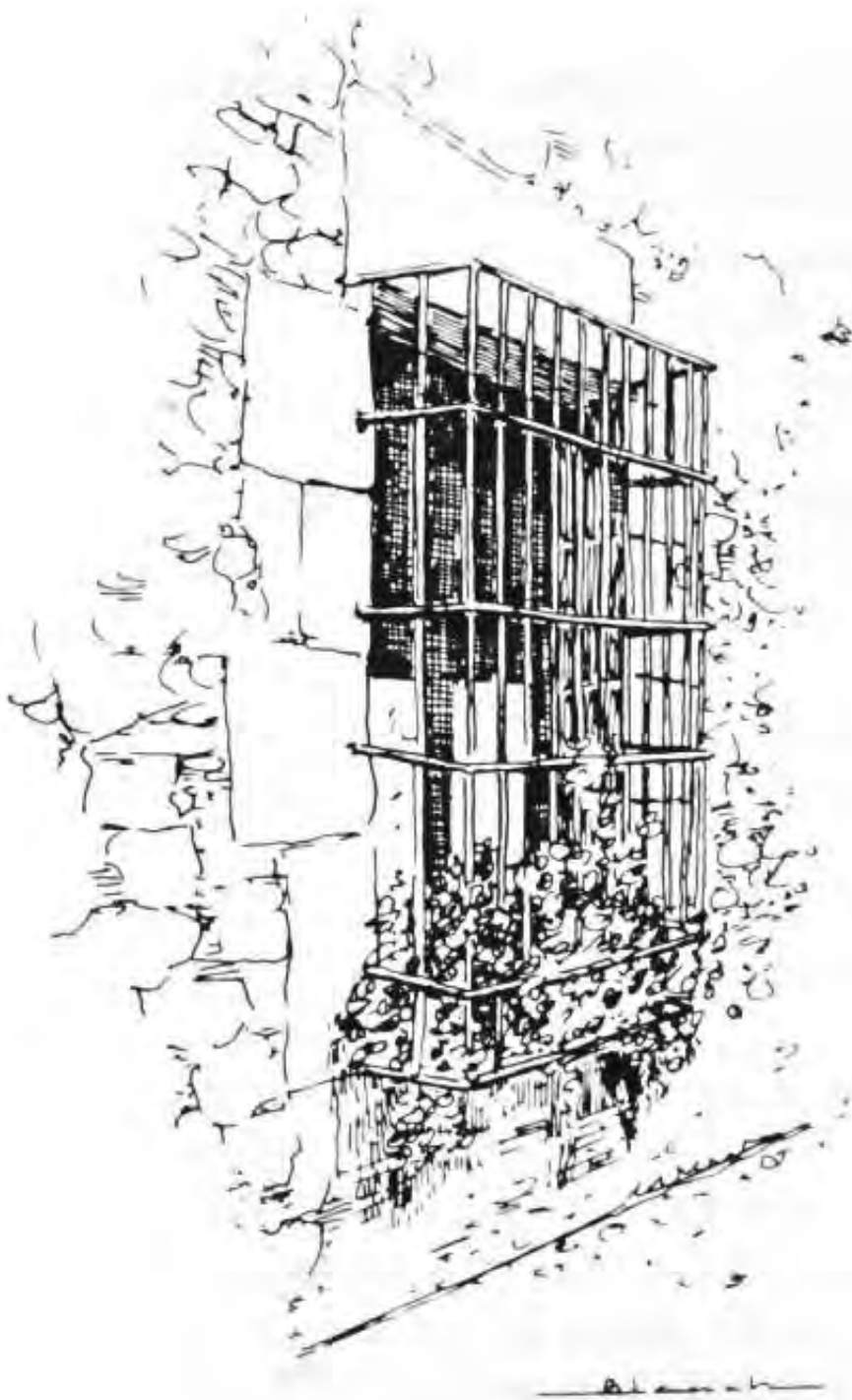
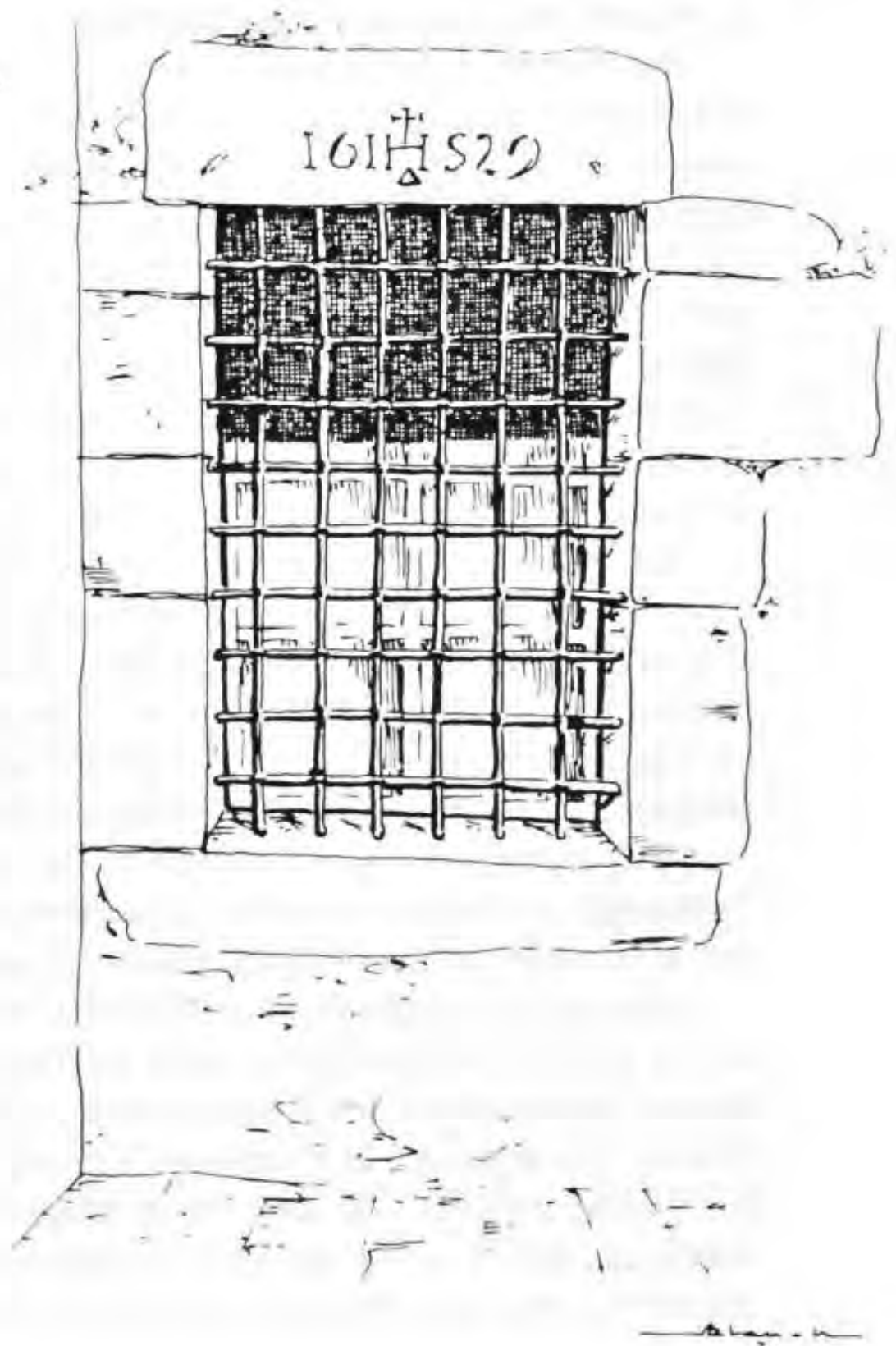

Figura 11

Figura 10

cada no foren sobreres si hom considera les guerres que hi tingueren lloc, i les malvestats dels bandolers. La torre de defensa permetia vigilar els camins i servia de refugi en produir-se lluites a la comarca, doncs el conjunt del Vallès sempre ha estat terra d'encreuaments de vies molt importants. La fermesa d'aquesta hipòtesi es basa en l'existència d'una sitja subterrània que, juntament amb una cisterna, facilitava els aliments bàsics en cas de setge. Cal recordar que a l'interior de l'Església Romànica de Gallecs, a la dècada dels anys 60, es descobriren almenys dues sitges, de característiques similars a la de Can Pantiquet, i que avui també estan tapiades.

La torre de la masia de Can Pantiquet és de planta rectangular alta, ferma i robusta; les cantoneres estan formades per grosses pedres ben tallades. Les finestres de la planta baixa i primer pis (*Fig. 10*) són també de pedra ben escairada i treballada a l'estil renaixentista; una d'elles porta en el llindar la inscripció J.H.S. 1629, sobre una base triangular, que representa la trilogia fonamental del cristianisme. (*Fig. 11*).

La planta baixa està ocupada per una gran sala, que en Valldeoriola creu que fou la capella, canviant poc a poc la finalitat ja que, en separar-se de Can Flaquer, obligà a modificar les obertures de portes i finestres. Una de les pedres de l'àmpit d'una finestra convertida en portal, (*Fig. 12*), està col·locada al «brandal» del pou (*Fig. 13*), que lògicament hagué d'enllumenar-se novament en separar-se, per raons encara desconegudes, les masies de Can Pantiquet i Can Flaquer. La cuina és gran i espaiosa, adornada amb rajoles catalanes de mostra 13 1/2 x 13 1/2, ben disposades; la llar de foc de grans proporcions. El sostre o trespol està format per quadrats i quanters de fusta, tal vegada l'original, i que caldria conservar, per creure que ja és l'únic que queda a Mollet.

Al fons de la masia, sota d'una figuera, hom pot veure les pedres que foren arrancades dels festejadors de les finestres. Els enamorats seien a cada costat, la parella podia parlar dels seus afers, allunyats dels altres, alguna mare o àvia restava vigilant, la baixa lluminositat de l'època col·laborava amb els enamorats i feia que la son s'apoderés de la «carabina» i acabés pesant figures.

El nom de la masia canviava generacionalment, donat el predomini de pubilles. A finals del segle passat, nasqué un hereu que dissortadament morí d'accident de cavalleria a l'edat d'uns cinc anys. L'última pubilla de Can Pantiquet, germana del nen difunt, fou Na Dolors Sansalvador Torrebaddella, filla de Santiago Salvador i Eulàlia Torrebaddella, que apadrinaren la campana anomenada Eulàlia, beneïda el 19 d'agost de 1900 i destruïda l'any 1936.

Una reconstrucció original de Can Pantiquet i Can Flaquer, passaria per tornar a l'origen, unificades novament, enderrocant les edificacions sobreposades l'any 1842 i retornant al conjunt de masia i torre

Figura 12

Figura 13

de guaita, les característiques del seu bon temps i que, sens dubte, són semblants a la masia de Can Borrell. (*veure n.º 6, Notes*).

A les quadres de Can Pantiquet es troben els estris del camp i de les cavalleries, inservibles de tant haver tingut de servir. A la masia no es llençaven les coses en desús, per més averiades que es trobessin. Avui aquests estris s'han convertit en les il·lusions que comercien els antiquaris, procedents quasi sempre dels desenganys de la gent més necessitada.

Acabo aquest article, que tal vegada resulti incomplet, modest i superficial, però em sembla una llàstima allargar el comentari de temes seriosos tractats a la lleugera, amb fins sensacionalistes i contraris a la divulgació més acurada de la nostra història.

Els dibuixos complementen la interpretació, omplen la vista de siluetes i entorns, però he procurat que l'escrit tingués un altre caire que el dibuix. L'escrit porta un ròssec de reflexions, afirmacions i teories dels pagesos i, com que són de primera font, són els resultats de les converses mantingudes amb els actuals propietaris i estadans que han nascut a Can Pantiquet i a Can Flaquer. M'he limitat solament a ordenar i transcriure, procurant interpretar fidelment, tal com crec que ho entenia el gran poeta Joan Maragall, en descriure la dissort del Comte Arnau.

*«Jo passo entre ells sense fer nombre
ni entre els vivents ni entre els esperits,
com un ensomni, com una ombra,
com un despert entre adormits.»*

Bibliografia

1. JAUME RAVENTÓS, *La vida al camp. Memòries d'un cabaler*. Editorial Balmes, 1962.
2. JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX - FRANCESC CATALÀ ROCA, *Les cases pairals catalanes*. Edicions Destino, 1965.
3. MARC-AURELI VILA, *La casa rural catalana. Cases aïllades i cases de poble*. Edicions 62, 1980.
4. PERE CATALÀ ROCA, *Llegendes de castells catalans*, Col·lecció Visagra, n.º 2, 1983.

ELS INCENDIS AL VALLÈS ORIENTAL

Josep Gordi i Josep Pintó

1. Introducció.

Des del passat estiu, i a causa dels nombrosos incendis forestals que van afectar la nostra comarca i diferents països mediterranis, s'ha produït una allau d'informació i d'opinions sobre les causes i conseqüències del foc, les mesures de prevenció, les polítiques forestals més adients, les tècniques d'extinció del foc,... les quals procedeixen de fonts molt diverses: propietaris forestals, pagesos, bombers, polítics, moviments ecologistes, etc.

El debat ha posat en descobert, davant de l'opinió pública, el canvi que han sofert les àrees forestals de molts indrets pel que fa a la seva funció. El bosc, a causa del baix rendiment econòmic que s'obté de la seva explotació, de l'abandonament rural i de les noves necessitats de lleure de la societat actual, ha passat de tenir una funció predominantment productiva, a ser un lloc per viure i també per desenvolupar-hi activitats d'oci i esbarjo. Noves funcions que es manifesten en la urbanització de molts espais forestals i en la consolidació d'activitats lúdico-turístiques de tot tipus.

Així mateix, ha quedat palesa la importància que la conservació del bosc té per a una majoria de la societat actual. La seva pèrdua és sentida com una gran catàstrofe ecològica a la qual cal posar remei amb tots els mitjans possibles.

En aquest article presentem, en primer lloc, un repàs estadístic sobre els incendis a Espanya, Catalunya i el Vallès Oriental; i en segon lloc, unes reflexions sobre els boscos mediterranis i el foc des d'una perspectiva biogeogràfica que posa en relació la vegetació, els factors ambientals i l'acció humana.

Cal precisar que l'article es centra en els boscos, tot presentant algunes de les seves característiques, les relacions amb el foc i la seva gestió històrica, amb l'objectiu de donar a conèixer les causes i les conseqüències dels incendis forestals sobre el medi natural. Deixem

de costat la política de prevenció i d'extinció d'incendis, ja que no són l'objectiu d'aquest article i implicarien un altre tipus d'anàlisi.

2. Els incendis a Espanya, Catalunya i Vallès Oriental

El foc, tal com s'explicarà més endavant, és un factor ecològic propi de les terres mediterrànies, de la mateixa manera que ho és, en altres biomes de la terra, com la sabana tropical. Ara bé, en l'àrea de clima mediterrani té una gran rellevància, sobretot des de fa uns 10.000 anys, és a dir, des de la revolució neolítica. En el nostre temps, les elevades densitats de població del món mediterrani han provocat que el foc esdevingui un veritable flagell. Per reafirmar la frase anterior només cal assenyalar que en l'actualitat es cremen dins de l'espai mediterrani al voltant de 200.000 Ha/any de vegetació (Folch, 1993) i que només un 2% dels incendis tenen causes naturals.

A nivell de l'Estat Espanyol (Taula I) es pot afirmar que, en els darrers decennis, la superfície cremada a Espanya ha augmentat de forma notable, ja que mentre a la dècada dels seixanta la mitjana de hectàrees cremades era de 49.000, a la dècada dels vuitanta la mitjana arribava a les 223.000 Ha.

· El foc corria esventat cap als cims (Riells del Fai, 4 de juliol de 1994)

(De revista "Ronçana", n° 173)

Taula I. Evolució de la superfície cremada a l'Estat Espanyol (1962-90).

	<u>Sup.arbrada</u>	<u>Total</u>
1962	23.911 ha.	55.482 ha.
1963	13.279	22.679
1964	17.671	31.398
1965	21.777	16.241
1966	24.644	49.354
1967	33.930	76.575
1968	20.547	56.628
1969	19.296	53.719
1970	34.330	87.324
1971	13.194	34.945
1972	18.048	57.283
1973	40.559	95.257
1974	58.789	140.211
1975	111.091	187.314
1976	79.853	162.300
1977	26.454	67.540
1978	159.264	434.867
1979	119.579	271.718
1980	92.503	265.954
1981	141.667	298.436
1982	63.879	151.644
1983	57.832	117.599
1984	53.805	164.698
1985	178.106	486.327
1986	120.989	277.513
1987	48.893	145.793
1988	36.265	129.989
1989	173.765	410.181
1990	73.305	204.043

Font: Anuario de Estadística Agraria (1990). Ed. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, Madrid.

Respecte a Catalunya (Taula II), les xifres que podem oferir representen una sèrie més curta i, en conseqüència, menys significativa a l'hora de poder establir tendències. Ara bé, sí que podem afirmar que en el període estudiat (12 anys) apareixen dos punts àlgids (1986 i 1994) que sobrepassen amb escreix els totals de superfície cremada en d'altres anys.

Taula II. Evolució de la superfície cremada a Catalunya (1982-1994).

	<u>Sup.arbrada</u>	<u>Total</u>
1982		25.354 ha.
1983	16.444	18.491 ha.
1984	3.834	9.607
1985	7.911	13.326
1986	27.616	70.033
1987	1.214	1.949
1988	945	1.723
1989	1.267	4.174
1990	537	1.111
1991	3.231	5.368
1992	756	1.486
1993	3.328	6.662
1994		65.000*

Font: Anuari Estadístic de Catalunya (anys 1984-1993) Institut d'Estadística de Catalunya, Barcelona.

* Dades provisionals.

El Vallès Oriental és una comarca molt boscosa -producte de la seva orografia-, ja que un 56,7% de la seva superfície és espai forestal (Taula III). La majoria d'aquests boscos es localitza a les Serralades Litoral i Prelitoral. En canvi la plana és un territori força urbanitzat en la seva meitat sud i agrícola a la part nord. Ara bé, la realitat és molt més complexa, ja que dins l'espai forestal hi ha un gran nombre d'urbanitzacions i, dins de la plana, petits fragments forestals, encara ara.

Taula III. Usos del sòl al Vallès Oriental (1984).

Conreus	18.059 Ha. (22,2%)
Prats i pastures	1.327 Ha. (1,6%)
Terrenys forestals	46.190 Ha. (56,7%)
Superfície agrícola	5.593 Ha. (6,9%)
Superfície urbanitzada	9.595 Ha. (11,8%)

Font: Anuari Estadístic de Catalunya (1985), Ed. Institut d'Estadística de Catalunya, Barcelona.

Pel que fa al Vallès Oriental, la sèrie de dades que hem aconseguit és encara més curta i més incompleta. En conseqüència només podem confirmar que la situació d'aquest estiu és realment excepcional respecte a les dades dels darrers anys (Taula IV) i que ha estat resultat de dos grans incendis: Cingles de Bertí i Gualba i també, encara que en menor mesura, de nombrosos petits incendis.

Taula IV. Evolució dels incendis al Vallès Oriental (1983-1994).

	<i>Sup.cremada</i>
1983	173 ha.
1984	47,8
1985	47,7
1986	
1987	
1988	
1989	25,2
1990	21,2
1991	12,6
1992	
1993	
1994	4.314,8*

Font: Anuari Estadístic de Catalunya (anys 1983-1993), Institut d'Estadística de Catalunya, Barcelona.

* Dades provisionals extretes del setmanari *El 9 Nou*, del 23-9-94

3. La vegetació mediterrània i el foc.

La vulnerabilitat del territori enfront dels incendis forestals depèn de factors relatius al medi natural i social. Pel que fa als factors de tipus natural, el risc d'incendi està en consonància amb el tipus de vegetació. A continuació examinarem les relacions entre la vegetació mediterrània i el foc.

La vegetació actual d'una regió geogràfica és el resultat de l'acció combinada de diferents factors, els més importants dels quals són: la història paleobiogeogràfica, els requisits ecològics de cada espècie i l'acció secular de l'home.

La història paleobiogeogràfica explica com els oceans, els deserts, o les grans serralades actuen de barrera geogràfica en la dispersió i colonització de nous espais per part dels éssers vius, i justifica la presència d'unes determinades espècies, i no d'unes altres amb uns requisits ecològics idèntics, en el lot que compon la flora o la fauna d'un territori. Així per exemple, l'eucaliptus no és un arbre autòcton de Catalunya a causa de la impossibilitat històrica dels seus propàguls d'arribar, per medis naturals, des d'Austràlia, d'on és originari, fins la regió mediterrània. Ara bé, hom pot observar en les repoblacions destinades a l'explotació forestal, que l'eucaliptus s'adapta perfectament a les característiques climàtiques i edàfiques del litoral de Girona i d'altres punts de la Península Ibèrica (deixem de banda, ara, la controvèrsia sobre si els eucaliptus produeixen, o no, un exhauriment dels nutrients del sòl que dificulta l'explotació forestal posterior amb espècies diferents).

De tots els requisits ecològics, el clima és el més important per als éssers vius. El clima mediterrani presenta una característica singular, només compartida amb els climes de tipus desèrtic, que és la coincidència de l'estació seca amb l'estació càlida. Durant els mesos d'estiu es produeixen temperatures altes que van acompanyades d'un període de sequera que, segons els anys, pot ser força llarg. L'aigua és, doncs, un bé escàs en els estius mediterranis. L'evaporació intensa, causada per les altes temperatures, disminueix encara més la disponibilitat d'aigua pels vegetals i aquesta es converteix en un factor limitant per a la vida de moltes plantes. Recordem ara, que les arrels absorbeixen l'aigua del sòl i la condueixen fins les fulles on és utilitzada en la fotosíntesi, però la major part és transpirada pels estomes foliars i lliurada a l'atmosfera en forma de vapor. Un procés biològic que no comporta cap problema especial a la vegetació dels indrets amb aigua disponible abundant, com és la vegetació de ribera, o de les regions amb precipitacions ben repartides al llarg de l'any com per exemple l'Europa atlàntica i central, però que és un factor de selecció natural a la regió mediterrània.

Finalment, l'home és present al Mediterrani des de molt antic. La utilització del foc en la desforestació i conquesta de nous espais aptes per l'agricultura, la pastura dels ramats d'ovelles i cabres i l'explotació dels recursos forestals, ha deixat la seva empremta en la fisonomia del paisatge vegetal mediterrani. La vegetació primitiva va ser profundament alterada des de molt antic. En l'estat actual dels nostres coneixements sobre la dinàmica de la vegetació, no podem saber amb exactitud quines eren les comunitats vegetals que cobrien el territori abans que les societats humanes transformessin el paisatge. Sí que coneixem, en canvi, la vegetació potencial de cada territori: les comunitats que acabarien per establir-se si l'home deixés d'actuar. A la regió mediterrània septentrional (comarques litorals de Barcelona i Girona, la Provença, la Ligúria, etc.), la vegetació potencial estaria formada pels boscos perennifolis d'alzines (un bosc mixt de suros i alzines si el substrat és silícic). Al mediterrani meridional (comarques tarragonines i valencianes, Múrcia i Almèria, el nord del Marroc, d'Algèria, de Tunícia, etc.), l'augment de l'aridesa no permet l'existència de boscos i la vegetació esperable són formacions arbustives, sovint espinoses, del tipus màquia o "espinar".

Avui, però, els estadis de degradació de la vegetació potencial ocupen grans extensions i són els elements dominants en el paisatge vegetal. Els alzinars, les màquies i els "espinars", formacions arbòries i arbustives denses, que mantenen un ambient ombrívol i relativament humit en el seu interior, són substituïdes per comunitats d'arbustos baixos (brolles), timonedes o prats secs, sovint acompanyades per un estrat arbori de pi blanc o pi pinyoner, on la sequedat ambiental és molt gran i la resistència davant el foc pràcticament nul·la.

L'acció combinada dels factors que acabem de resumir: història paleobiogeogràfica, clima i acció humana són els responsables, per mitjà dels mecanismes amb que actua la selecció natural de les espècies, de les característiques morfològiques i ecològiques de la vegetació mediterrània actual. Característiques que examinarem a continuació i que, avancem ja, fan la vegetació mediterrània molt susceptible de ser afectada pels incendis, fins el punt que hom ha batejat com a piròfits alguns dels vegetals mediterranis a causa de les seves adaptacions al foc. Avui dia, però, es considera que la recurrència dels incendis no ha estat el suficientment intensa en la història de la vegetació mediterrània com per ser l'únic factor que ha intervingut en la selecció natural i que moltes de les adaptacions regeneratives han estat la resposta a altres factors selectius o a la combinació de tots plegats.

Les plantes mediterrànies presenten adaptacions morfològiques a la sequera estival. L'alzina, el garric, l'olivera, els aladerns,... són exemples de vegetals escleròfils: plantes perennifòlies, de fulla petita

i recoberta d'una cutícula gruixuda, aïllant. Fulles que posen obstacles a la transpiració, fulles coriàcies, seques, que retenen poca quantitat d'aigua en els teixits constitutius. El resultat és una vegetació amb una gran quantitat de combustible (llenya) i poca aigua. En definitiva, poca humitat ambiental que pugui dificultar la propagació del foc un cop aquest s'ha iniciat.

La pressió dels ramats d'herbívors, molt intensa en altres períodes històrics, es considera la causa de que prenguin gran importància en el paisatge actual plantes com la gatosa, les argelagues, els arçots, etc. Plantes que tenen les fulles substituïdes per espines, més seques encara que les fulles dels escleròfils. Així mateix, la dispersió i abundància de les plantes carregades d'essències aromàtiques i reïnes inflamables com les estepes, el romaní, la farigola,... tan abundants en el món mediterrani, s'han vist afavorides també pel rebuig que els herbívors manifesten al seu consum.

Hi ha espècies, com les estepes i els pins, que proliferen després d'un incendi perquè presenten adaptacions als efectes causats pel foc sobre les propietats físico-químiques del sòl o perquè aprofiten la desaparició d'altres vegetals competidors. Són plantes que, en conjunt, es veuen beneficiades per processos i situacions noves, produïdes a conseqüència de l'incendi forestal: l'estimulació de la germinació de les llavors a causa de les altes temperatures que es produeixen durant l'incendi i l'aportació suplementària de nutrients que suposen les acumulacions de cendres sobre el sòl; l'augment de la insolació que comporta l'eliminació de la vegetació; la reducció de la competència amb altres espècies; la humitat que proporcionen les precipitacions de tardor, immediatament després del període en el qual s'han produït els incendis forestals.

L'explotació secular dels recursos forestals ha estat el factor responsable de la selecció i extensió de les espècies vegetals que presenten mecanismes de regeneració, que permeten la supervivència de la planta un cop soferta una tala o els efectes del foc. És ben sabut que les alzines, els brucs, l'arboç, el margalló i la majoria d'arbustos que formen les comunitats mediterrànies regeneren les seves parts aèries a partir de rebrots de la soca, un cop han estat tallats o després d'haver patit les conseqüències d'un incendi forestal.

Com a resultat de les estratègies de regeneració que presenten els vegetals mediterranis, la vegetació que es desenvolupa després d'un incendi (o una tala) és, en essència, la mateixa que hi havia abans que es produís la pertorbació. És el que, en termes de dinàmica de la vegetació, s'anomena procés d'autosuccessió. Per tant, l'efecte del foc sobre els vegetals, malgrat la seva gravetat inicial en anorrear grans quantitats de biomassa, és a mig termini superat pels mecanismes naturals de l'autosuccessió.

Ara bé, els incendis repetits en intervals de temps curts acaben per esgotar la capacitat de regeneració de moltes espècies i es produeix, en conseqüència, un retrocés de la vegetació cap estadis menys madurs, els quals presenten una vulnerabilitat més alta enfront dels incendis, ja que es produeix una disminució de la complexitat estructural que reverteix en la creació d'unes condicions ambientals més seques, sota les quals hi ha una disminució de l'aigua retinguda i de la humitat ambiental.

L'erosió del sòl que s'ocasiona després d'un incendi, a causa de les pluges de tardor que es produeixen abans que s'hagi pogut regenerar la coberta vegetal protectora, és un fenomen de més gravetat que la desaparició de la vegetació mateixa. El període de temps necessari per la formació del sòl perdut és enorme (superior al temps de vida de vàries generacions humanes) en comparació amb l'esmerçat en la regeneració de la vegetació. La disminució del gruix del sòl a causa de l'erosió suposa una disminució de la capacitat de retenció d'aigua, fet que limita el tipus de vegetació que s'hi pot desenvolupar. Degradació del sòl i de la vegetació són, per tant, fenòmens que van associats i que a mig termini són causa de la desertització i de la pèrdua de biodiversitat dels territoris.

Els arbres calcinats a la carretera de Riells a Sant Feliu de Codines

(De revista "Roncana", n.º 173)

4. L'evolució dels boscos.

Els boscos mediterranis han estat fortament modificats des de les primeres societats neolítiques fins als nostres dies. Paral·lelament a l'evolució econòmica i demogràfica, els boscos han patit èpoques de gran desforestació que han alternat amb períodes de recuperació. Per exemple, al llarg dels segles XVII i XVIII, la prosperitat de la indústria naval catalana, que funcionava des de l'època medieval, va estar basada en una intensa explotació dels boscos autòctons, sobretot de les rouredes de les serralades costaneres. Aquesta actuació selectiva va començar a afavorir les pinedes -que tenen un cicle de tala més curt- en detriment dels alzinars i les rouredes.

En contrapartida, un dels moments més importants d'expansió dels boscos a Catalunya el trobem a finals del segle XIX, com a resultat de l'acció devastadora de la fil·loxera sobre les vinyes, les quals havien arribat a ocupar espais situats fora del seu òptim ecològic. Moltes d'aquestes antigues vinyes van ser repoblades de pins, sobretot pi blanc i pi pinyoner. Per alguns autors, com la botànica T. Franquesa, amb la davallada del conreu de la vinya es va iniciar el "conreu dels pins", el qual s'ha mantingut fins l'actualitat.

Després d'insistir en la idea que l'extensió de les masses forestals mediterrànies ha oscil·lat, al llarg de la història, en relació amb la conjuntura econòmica que ha incidit en la superfície de conreu i l'aprofitament del bosc, cal considerar la importància del procés d'industrialització iniciat a Catalunya i a altres indrets del món mediterrani en els últims 150 anys. Una conseqüència de la transformació econòmica és el despoblament del món rural. Aquest procés, que s'ha accelerat des de 1950 fins als nostres dies, ha provocat un abandonament de bona part de les activitats agràries tradicionals. Davant d'aquesta nova situació, hom pot preguntar-se: ¿com ha repercutit aquesta transformació del món rural sobre els boscos mediterranis?

Tot seguit, donarem algunes respostes a la pregunta anterior:

a) L'abandonament dels camps de conreu suposa que s'iniciï el procés natural de la successió vegetal, que comença amb la colonització de l'espai abandonat per part de les espècies millor adaptades a les condicions ecològiques del camp abandonat; aquest procés en ocasions es veu frenat per la pastura del bestiar o alterat per la repoblació amb pins - tal com va passar després de la plaga de la fil·loxera - o altres espècies, com el castanyer. Encara que en aquests darrers 150 anys hi ha diferents etapes, pel que fa a l'explotació dels boscos es pot afirmar, en primer lloc, que les comunitats vegetals que corresponen a estadis inicials o intermitjos de la successió vegetal (joncedes, brolles, garrigues,...) han augmentat de forma progressiva. Aquest fet és d'una gran importància pel que fa al tema dels incendis, ja que aquestes comunitats es poden considerar molt vulnerables enfront del foc.

En segon lloc, en els darrers decennis del segle XX s'ha produït un augment de la superfície forestal, tant a Espanya com a Catalunya, que, segons dades de l'Inventari Forestal que porta a terme el Centre de Recerca i Aplicacions Forestals (CREAF), ha estat d'un 10% en els darrers 20 anys; la causa cal buscar-la en l'abandonament de molts camps de conreu, fet que ha comportat la despoblació del món rural.

b) El despoblament del món rural i l'abandonament de les activitats agràries ha suposat, per una banda, la pèrdua de les funcions de vigilància i actuació enfront dels incendis que efectuaven els mateixos pagesos. Per l'altra, la formació de grans extensions de superfície forestal sense discontinuïtats suposa una dificultat afegida a l'hora d'apagar el foc, ja que aquest disposa d'una superfície molt gran i sense obstacles per estendre's. Els camps de conreu actuaven com a tallafocs naturals i dificultaven la propagació dels incendis forestals.

c) L'abandonament d'antigues pràctiques d'explotació del bosc, com el carboneig, juntament amb la poca rendibilitat econòmica del bosc mediterrani, ha motivat que, avui dia, hi hagi una notable absència de qualsevol tipus de gestió en molts boscos. La regeneració del sotabosc arbustiu que es dona en aquests boscos "abandonats" és percebuda per moltes persones, inclosos alguns tècnics forestals, com una de les principals causes dels incendis. En conseqüència, hom opina que el bosc està "brut" i se'l vol "netejar". S'ha de considerar, però, que la neteja del bosc és una pràctica poc eficaç, biològicament deplorable i econòmicament poc rendible. És poc eficaç per la gran superfície forestal existent -que a més tendeix a augmentar-, a causa del caràcter improductiu de molts boscos. Biològicament és deplorable, ja que atura la successió vegetal que tendeix a crear, amb el temps, comunitats més madures i amb una vulnerabilitat més baixa enfront del foc. És, a més, poc rendible perquè, per ser eficaç, s'ha de realitzar de forma periòdica, amb l'afegit que la biomassa que se n'extreu no té mercat ja que, si cinquanta anys enrera la neteja dels boscos responia a les necessitats de combustible de determinades activitats econòmiques (forns de calç, forns de vidre, forns de pa, etc.), a l'actualitat la demanda és molt limitada.

L'últim aspecte a considerar és la gestió forestal portada a terme en els darrers cinquanta anys. La política de repoblació seguida per l'administració i els propietaris forestals ha afavorit els pins en detriment dels boscos autòctons. En aquest sentit només cal esmentar que, fins el 1987, el 90% de la superfície repoblada per l'administració ho havia estat amb coníferes, essent el pinastre (*Pinus pinaster*), el pi roig (*Pinus sylvestris*), el pi blanc (*Pinus halepensis*) i la pinassa (*Pinus nigra*) les espècies més utilitzades. Els pins, que en la vegetació primitiva devien ocupar els espais marginals, les carenes assolellades de sòls prims i secs, on no podien prosperar els arbres planifolis, són avui dia dominants en el paisatge vegetal.

El predomini de les coníferes en les masses forestals del país ha estat repetidament denunciat per alguns científics. L'ecòleg R. Folch (1980: 21) ha opinat el següent: *"la major part de les unitats forestals mediterrànies europees són boscos de pins que deuen llur extensió a la mà de l'home; el resultat és un espai forestal on predominen les espècies de creixement ràpid, però que són fàcilment inflamables"*. El botànic F. Prieto (1993) ha insistit: *"el foc no és una catàstrofe imprevisible sinó una conseqüència de la política forestal que ha substituït de forma brutal els boscos autòctons per les pinedes"*.

5. Conclusions

De les consideracions fetes en els apartats anteriors se'n poden extreure algunes reflexions que exposem a continuació.

En primer lloc, és fa necessari un debat que clarifiqui quina és la funció que ha de tenir el bosc en el territori. La gestió forestal que té per objectiu l'obtenció de la màxima rendibilitat econòmica és diferent de la que exigeix un bosc amb funcions socials: un bosc que satisfaci les necessitats d'oci i esbarjo que demanen sectors nombrosos de la població del país i que inclogui, al mateix temps, una gestió de tipus conservacionista que subratlli la importància de les masses forestals per elles mateixes, a causa de la diversitat genètica que representen i de la seva participació en cicles i processos naturals, com la retenció i l'evaporació de l'aigua, l'emmagatzement del CO₂ atmosfèric, la protecció del sòl enfront l'erosió, la funció de corredors biològics, el refugi d'espècies animals, etc. Una o altra opció, incompatibles segons el nostre criteri, determinaran el tipus de bosc que tindrem en els propers anys i, per tant, la vulnerabilitat enfront de l'incendi forestal. La funció del bosc, el tipus de bosc dominant, la configuració del relleu i les condicions climàtiques estivals sembla que són les variables a considerar a l'hora d'establir un mapa que delimiti àrees homogènies pel que fa a la política forestal, i a la prevenció i l'extinció dels focs. El conjunt format per les comarques del Solsonès, el Bagès i la subcomarca del Baix Berguedà, per exemple, constitueix un territori de gran homogeneïtat pel que fa als paràmetres esmentats, i val com a exemple del que es podria considerar una àrea territorial autònoma pel que fa a la gestió forestal i a la prevenció i extinció dels incendis. Una recerca de base, orientada a la delimitació d'àrees amb unes mateixes condicions de vulnerabilitat enfront del foc, i d'extensió similar a l'exemple proposat, proporcionaria unes unitats territorials aptes per a desenvolupar-hi una gestió homogènia i descentralitzada pel que fa a les decisions de política forestal, de prevenció i d'extinció del foc, i que tindria com un dels seus principals objectius minimitzar el risc potencial d'incendi que sempre existeix a la regió mediterrània. En conseqüència i tal com diu T. Franquesa (1994): *"Si els boscos ens interessen, els hem d'estudiar, classificar, zonificar i assignar, a cada sector, uns objectius en funció dels quals farem el Pla d'Ordenació"*.

En segon lloc, cal treballar per reduir el risc d'incendi. Per aconseguir-ho, sembla clar, després del que s'ha exposat al llarg de l'article, que cal evitar les repoblacions amb coníferes, sobretot en els indrets on la vegetació conserva la capacitat de regeneració natural. La repoblació amb pins s'ha de considerar en tot cas com un primer pas en l'ajuda a la consecució de formacions vegetals més denses, i només recomanable en situacions extremes: sòls molt degradats amb presència nul·la de vegetació arbustiva o arbòria. Les ajudes als processos naturals de successió vegetal, en cas de ser necessàries, s'han de realitzar amb repoblacions que utilitzin les espècies d'arbres i arbustos que formin part del conjunt florístic corresponent a estadis més avançats dins la sèrie de la vegetació potencial de cada indret. Actualment, els estudis de dinàmica de la vegetació permeten preveure, en cada cas, quina és l'evolució previsible de la vegetació després d'una pertorbació i, per tant, decidir les actuacions que suposin una ajuda efectiva a la ràpida regeneració de la massa vegetal.

D'altra part, els camps de conreu llaurats suposen uns tallafocs efectius en la majoria dels casos. Cal, per tant, fomentar la seva utilització com a mesura preventiva enfront el risc d'incendi forestal en aquells sectors on és possible, com les àrees no afectades pel despoblament del medi rural. És a dir, cal fomentar el manteniment del paisatge en mosaic propi de la major part d'espais rurals mediterranis.

6. Bibliografia.

- Bauer, E. (1980): *Los montes españoles en la historia*, Ministerio de Agricultura, Madrid.
- Bolòs, O. de (1982): "El bosc mediterrani i els seus problemes", *Ciència*, núm. 20, pp. 6-14, Barcelona.
- Folch, R. (1980): "La defensa dels boscos", *Ciència*, núm. 2, pp. 18-22, Barcelona.
- Folch, R. et al. (1993): "Mediterrànies", Vol. 5 de *Biosfera*, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- Franquesa, T. (1994): "Els boscos que cremen" *Depana*, núm. 2, ed. Depana, Barcelona.
- Prieto, F. (1993): "Incendios forestales en España", *Ecosistemas*, núm. 4, pp. 32-33, Madrid.
- Terrades, J. (dir.) (1987). *Ecosistemas terrestres. La resposta als incendis i a d'altres pertorbacions*. Diputació de Barcelona.
- Vicente, A.M. i Soler, B. (1993). *El foc, un desastre ecològic? Els efectes del foc a la Catalunya central*. Caixa de Manresa.

L'ESTRUCTURA COMERCIAL A MOLLET. CANVIS EN LA DEMANDA¹

Manuel Carreira

1. Un dels elements diferenciadors de la planificació estratègica urbana respecte a d'altres modalitats d'ordenació territorial és la seva utilitat com a instrument de presa de decisions en un entorn canviant com és el de l'activitat econòmica i comercial. De fet, el treball realitzat des del Pla Estratègic de Mollet (PEC) mostra que el planejament i la projecció d'una ciutat no pot circumscriure's als seus aspectes purament urbanístics sinó que, igualment, cal contemplar el desenvolupament econòmic, social i polític. Com recull la Carta Europea d'Ordenació del Territori "*(...) la ordenación del territorio es la expresión espacial de la política económica, social, cultural y ecológica de toda la sociedad. Es, a la vez, una disciplina científica, una técnica administrativa y una política concebida como un enfoque interdisciplinario y global cuyo objetivo es un desarrollo equilibrado de las regiones y la organización física del espacio según un concepto rector*"².

Com ja sabem, el concepte de planificació estratègica d'un territori desborda la noció de política local perquè engloba totes les polítiques que tracten sobre l'organització de l'espai (dels espais: econòmic, infraestructural, social, cultural, etc.) dins dels elements prospectius. És a dir, organitza voluntàriament l'espai d'una societat en moviment, clarifica els objectius principals que aquesta preten assolir, i preveu, a mig i llarg termini, les conseqüències de les decisions que es prenen. Aquest caràcter de "*projecció global en el futur d'objectius precisos i desmarcats de relacions d'influència*" (intervenció en funció de les disparitats més evidents, o allà on les protestes locals són més evidents) implica un esforç de coordinació de les diferents administracions, un exercici de conjunció i complementarietat entre els diferents poders territorials i constitueix una font de certesa per als agents privats, ja que els implica.

2. Igualment sembla prou clar, des de les aportacions del Pla estratègic, que el marc en el qual ha d'actuar la ciutat no és de continuïtat respecte a la situació precedent sinó que hi ha una nova concepció de la realitat local que modifica les condicions d'evolució dels darrers anys: Mollet com a capital del Baix Vallès³. El referent teòric del Baix Vallès estructura el territori segons relacions funcionals, principalment funcions administratives, d'intercanvi (béns i serveis) i fluxos industrials i demogràfics que tenen Mollet com el principal nucli difusor. Un punt central molt més proper, degut a la recent xarxa de transport i comunicacions, de Barcelona que no pas de Granollers, guanyant importància i presència en el context del Vallès Oriental i de l'àrea metropolitana barcelonina.

El Mollet-ciutat que a principis del vuitanta es projectava sobre el planejament, avui és una realitat. Aquesta execució no ha diluït la comunitat tradicional, la seva consciència històrica, ans al contrari, ha adquirit en determinats casos una personalitat major, en la mesura que s'ha integrat amb més força en un teixit de relacions que va més enllà de Mollet, a través de les localitats del Baix Vallès, pròximes les unes amb les altres, intensament relacionades entre elles i que actuen com a centres nerviosos d'una xarxa d'intercanvis de persones, com a treballadors o consumidors, de bens i de serveis, de capital i d'informació⁴. Mollet es defineix, per tant, en la centralitat d'aquest sistema de relacions, per la capacitat de concentrar una gran diversitat d'activitats i recursos, pel seu paper comunicacional (recepció i difusió d'informacions), decisor i innovador.

Els processos econòmics, polítics i culturals que tenen lloc a l'àrea del Baix Vallès qüestionen seriosament la visió convencional del territori definit pel marc del Pla Territorial de Catalunya⁵ (PTGC), la divisió administrativa comarcal. A aquesta imatge simplificadora del territori sovint es vincula la tendència a veure la comarca com part de la perifèria de Barcelona o com un territori apte per a descongestionar la metròpoli, es a dir, *"com un apendix pel reequilibri de Catalunya vist des de la pròpia centralitat de Barcelona"*⁶. Aquesta visió limitada de la identificació territorial la recull el mateix PTGC en proposar estirar la regió metropolitana per descongestionar el sistema central i millorar el conjunt regional amb noves estructures residencials industrials i terciàries. Concepció que confirma la servitud cap un sistema d'homogeneïtat territorial respecte a la ciutat central, en detriment de les potencialitats idiosincràtiques del Vallès Oriental i dels centres menors que el componen: 1. Granollers-Canovelles-La Roca. 2. El Baix Vallès. 3. Cardedeu-Sant Antoni. 4. Sant Celoni i rodalies. 5. La Garriga-l'Amella,...

Pensem, al contrari, que la premissa bàsica per articular correctament l'àrea metropolitana ha d'ésser la potenciació de les ciutats

intermitges de la comarca, dels seus sistemes urbans i dels seus llocs centrals. Això es pot corroborar amb moltes de les polítiques locals dels ajuntaments del Baix Vallès, encaminades a potenciar els seus serveis terciaris actuals i a preservar l'equilibri ecològic. Aquesta multicentralitat, estesa pel fons de la vall i per les primeres vessants, es complementa formant veritables *municipalies*, col·lectivitats "urbanes" que, en un futur no massa llunyà, podrien tenir atribuït un esglaó complet de competències locals. L'estructura de fils que s'entrecreuen formant nusos en aquest sistema policéntric amb diferents jerarquies és, doncs, un dels veritables actius i capitals patrimonials que té la comarca i constitueix una característica principal de la seva pròpia identitat.

La recerca d'aquestes centralitats disperses, tant en els sistemes urbans com en els llocs d'assentaments, ofereix privilegis de localització, no necessàriament homogenis, i ajuda a superar la idea de ciutat extensiva amb diferents gradacions residencials (fins al suburbi) i de serveis. Així, com recentment s'ha afirmat, *"enfrent de la idea de Granollers i la resta, cal trobar una nova urbanitat que neixi en les característiques específiques dels diferents territoris de la comarca i tiri per terra la connotació de la resta"*⁷.

En primer lloc, òbviament, perquè l'economia supralocal existeix realment, per la força i la legitimitat dels processos d'integració econòmica, per la lliure circulació de béns i persones per aquests espais, pel lideratge de determinats projectes empresarials, dels centres de serveis i bancaris, per les infraestructures i els equipaments de comunicacions,

Complementàriament, en el cas de Mollet, s'ha anat construint una política cultural, social i sanitària, fins i tot de cooperació, que va molt més enllà de la ciutat i que es planteja per damunt de les seves demarcacions territorials i administratives. Per últim, amb les aportacions del Pla estratègic, la política local, evidentment intramunicipal, tendeix a sortir ja d'aquest marc tradicional i es planteja com una política de desenvolupament del Baix Vallès, concretant la definició del paper que el territori jugarà en el context comarcal i metropolità: creació de centres d'atracció del terciari superior, infraestructures de comunicació, oferta cultural i lúdica per atraure activitats punta, consorcis de serveis, etc. Aquest paper es perfila de manera natural a partir del reforçament dels "punts forts" del territori, de la identificació precisa i conscient dels seus recursos i del desenvolupament de projectes il·lusionadors per a la ciutadania⁸.

Aquests són els primers passos per a construir el macroespai del Baix Vallès que engloba àrees o territoris pertanyents a altres municipis. Un espai format més per eixos que per pols, més per xarxes que per jerarquies, més per fluxos que per competències legals. En aquest

Mercat dels dimarts
a l'Avinguda
de la Llibertat
(Arxiu Municipal)

Mercat setmanal a la Plaça Prat de la Riba
(Arxiu Municipal)

entorn, es defineixen zones centrals i altres de relativa marginalitat, s'hi troben activitats dinàmiques i altres d'estancades. Al seu interior es produeixen relacions funcionals intenses i complementàries creixents, però també exclusions dels més dèbils i competències o rivalitats entre els més forts. Aquestes dinàmiques de centralitat o desacceleració d'un territori, van molt unides a factors com la permeabilitat o la difusió econòmico-tecnològica, l'existència d'empreses i activitats líder, la força político-cultural dels centres urbans, la capacitat d'articulació del teixit de petites i mitjanes empreses, l'oferta universitària i l'aprofitament dels recursos locals (humans, ambientals, de localització, etc.)⁹.

En aquest mapa de difusió dels centres, les relacions interlocals són el factor clau de la integració i el dinamisme del Baix Vallès. I en aquests marc de correspondència, les relacions personals o socioculturals (demografia, consum, ensenyament, etc.) precedeixen gairebé sempre les relacions econòmiques i tecnològiques, de la mateixa manera que aquestes empenyen cap a la superació de les barreres polítiques. Els governs locals poden tenir un paper fonamental en la intensificació d'aquestes relacions, articulant els intercanvis entre actors públics i privats, per promoure estratègies concertades de desenvolupament i implicant organitzacions amb capacitat d'actuar conjuntament¹⁰.

3. No hem d'oblidar, per últim, que Mollet, com a ciutat-central, no anirà endavant si només és un mercat. Si li manca un projecte polític i una identitat cultural, si no hi ha il·lusions col·lectives mobilitzadores i valors compartits, no culminarà tampoc el procés de projecció econòmica o comercial. En aquest sentit, una política de desenvolupament econòmic local hauria d'operar sobre la plena utilització i la productivitat dels seus propis recursos, allò que *Wadley* ha denominat el *potencial de desenvolupament endògen*: els recursos materials, les infraestructures de transport i comunicacions, les estructures urbanes i institucionals, el capital físic i el capital humà, determinat, aquest últim, pel grau d'instrucció de la població, la seva qualificació professional, l'aptitud per a dirigir els processos i la seva capacitat innovadora.

En allò que es refereix a la definició d'objectius que han de procurar aquesta reassignació de recursos, són pocs els fins tradicionals de la política local que han estat abandonats, però es igualment cert que n'han aparegut altres que intenten donar resposta suficient a les noves necessitats i exigències: "*la política regional, sin renunciar a sus propósitos de redistribución (de la renta y de la actividad), debe poner ahora mayor énfasis que en el pasado en favorecer el desarrollo de las capacidades de crecimiento propias de cada área*"¹¹. *L. Davezies* identifica, de forma més concreta, tres categories d'objectius a cobrir per les modernes políti-

ques de desenvolupament local: (a) eliminar les bosses d'atur mitjançant mesures de suport a l'ocupació; (b) reducció de les disparitats de renda; i (c), promoció de nuclis de creixement a través de la innovació i la investigació, el desenvolupament tecnològic, la política de serveis a les empreses i la potenciació de l'estructura comercial.

4. Amb aquest nou entorn funcional i amb les modificacions notablement importants que s'han produït en els hàbits de consum, cal preguntar-nos en quines condicions es troba l'estructura comercial de la ciutat per a protagonitzar la capitalitat comercial del Baix Vallès.

El fet de consumir ha deixat de tractar-se únicament com adquisició quantitativa de necessitats. És, a més, la compra d'una identitat, una estètica del jo que estableix l'ésser social, inclús tractant-se de 'productes bàsics', en qualsevol situació on l'elecció reflecteix decisions sobre el jo: el gust, la comprensió del cos, la distinció social ¹². Estudiant les conductes de consum podem descobrir les aspiracions i desitjos col·lectius, les practiques a través de les quals l'identitat és produïda, circula i articula la contestació. En la seva reformulació teòrica, l'espectacle del consum massiu revela una manipulació passiva i una activa apropiació, una possessió del cos, una posició en les classes, una personalitat social. Descobrir 'estils de vida' i 'cultures de consum' no és una confusió sobre la classe i les identitats generacionals i de gènere, sinó l'emergència de noves identifications, de produccions actives del subjecte social en uns sistemes hegemònics que es troben inacabats.

En termes demogràfics, Mollet està situada entre les vint-i-cinc localitats més poblades de Catalunya ¹³. El seu creixement poblacional s'explica millor per la mobilitat interior en l'àmbit provincial que no pas pel creixement vegetatiu (naixements/morts). De cara al futur, la ciutat seguirà mantenint fluxos importants de mobilitat intramunicipal i intermunicipal, accentuats per la competitivitat de l'oferta d'habitatge de la ciutat, especialment les promocions dels nous barris, Can Borrell-Sta. Rosa, Riera Seca, i les futures de la Zona sud-El Calderí. S'ha de comptar, a més, amb la previsió constructiva per a la resta del terme municipal ¹⁴. Hem de tenir en compte que la població de menys de 32 anys representa el 50% (45% a Catalunya) de la població actual total. D'aquest percentatge, 8.779 persones tenen una edat compresa entre 20 i 32 anys (21,29%; 15,2% a Catalunya) i constitueixen, o constituïran en el futur pròxim, el principal públic potencial comprador de vivendes, al que hem d'afegir el trasllat de les persones provinient d'altres municipis, especialment de l'àrea metropolitana de Barcelona ¹⁵. Aplicant un índex de baixa natalitat, que és la hipòtesi més realista, una projecció demogràfica creïble per als propers 15 anys ens donaria una xifra aproximada de 60/65.000 habitants per a finals del 2010.

En els pròxims deu anys, hem de comptar amb un 15%, aproximadament, de "gent gran", dels quals, ara, 1.475 consten al padró com més grans de 76 anys. Igualment, sembla possible lligar un major nivell d'urbanització amb menor tamany de les llars i amb un augment del nombre de llars "simples", en detriment de les "complexes" i del nombre de "solitaris". Aquests canvis, junt amb la disminució del tamany familiar (probablement disminuirà a tres membres davant del 3,8 de 1970 i del 3.3 de 1981) ¹⁶, tindran repercussions importants sobre les formes de vida, els estils de consum i les demandes socials durant els pròxims anys.

A més de les característiques demogràfiques, l'espai local es pot concebre com producte i suport material de relacions socials enteses en termes d'articulació històrica dels mitjans de producció, de vinculació amb la societat civil i com a fruit de les relacions de poder. Els mecanismes econòmics engendren un espai per les avantatges comparatives de localització o pels costos de transport. La divisió social del treball es manifesta, en aquests espais, a través de la creació d'àrees especialitzades i una ordenació desigual del territori mitjançant espais centrals i espais perifèrics.

Com a espai econòmic, una sèrie d'amenaques i febleses estructurals poden obstaculitzar el futur del Mollet ciutat central. Gran part de la base econòmica local no té els nivells mitjans de competitivitat de les ciutats més avançades, com Barcelona, Sabadell o Granollers. El municipi està sofrint un procés de desindustrialització a favor d'altres territoris annexos, o molt propers, degut a les avantatges de localització en aquests indrets (eix de la Riera de Caldes), a l'escassetat de sòl industrial a la localitat i la insuficiència de serveis a les empreses. La millora de les comunicacions, els processos d'organització que afavoreixen la globalització i la concentració de l'activitat productiva, i la mancança històrica de sòl industrial local, obliga a situar la reactivació econòmica en tota la seva dinàmica comarcal, on hi ha espai per a noves activitats industrials.

Quant a la base comercial, el petit comerç a Mollet està molt atomitzat, sobretot al sector de l'alimentació i els bars, poc especialitzat i amb dimensionalitat física insuficient. Mollet, amb 600 establiments comercials, 16 establiments per 1.000 habitants, es situa per sobre de la mitjana catalana (15) i espanyola (11), però està lluny de la rellevància comercial d'altres centres comarcals més tradicionals (Vic, 30 establiments comercials) ¹⁷. En l'estudi de M. Tarragò, l'alimentari representava a Mollet el 44% dels establiments comercials (Catalunya en té un 38%) i es considerava lleugerament sub-equipat, insuficiència d'oferta que pal·lia, i captiva quasi totalment, el servei del mercat setmanal dels dimarts, especialment pel que fa a fruites i hortalisses ¹⁸.

El més alt nivell de servei, el trobem al sector de l'equipament de la llar (mobles, electrodomèstics), molt lligat amb la dinàmica de creixement demogràfic.

Segons el padró de l'IAE de 1994, aproximadament una quarta part de les 1.145 activitats de comerç minorista està destinada a cafeteries, bars, xocolateries i, en menor mesura, hotels (20,43%)¹⁹. El calçat i els comerços relacionats amb el tèxtil i la confecció ocuparien el segon lloc de la distribució d'aquestes activitats (10,30%), molt a prop dels establiments dedicats a la comercialització de mobles, parament de la llar, menageria i ornaments (7,5%). La venda de carns, ous, aus i caça representa un 6,63% de les activitats econòmiques del comerç a la menuda. El pa, els productes de pastisseria, bombons, caramels i masses fregides, el 6%; l'alimentació en general, el 4,20%. Les llicències de fruita i verdura, només arriben a un 1,57%, i les de peix i pesca salada, al 2,3%. Podeu veure la totalitat d'aquestes activitats en el quadre següent.

ACTIVITATS ECONÒMIQUES

	<i>Rebutis padró IAE</i>	<i>% sobre el total</i>
Hotels, restaurants, cafeteries, bars, xocolateries	234	20,43%
Calçat, tèxtils i confecció	118	10,30%
Reparació de vehicles i altres reparacions	106	9,2%
Mobles, parament de la llar, menage, ornaments	87	7,5%
Carns, ous, aus, caça	76	6,63%
Pa, pastisseria, bombons, caramels, masses fregides	64	6%
Drogueria, perfumeria, merceria	52	4,5%
Alimentació en general	53	4,20%
Venda de vehicles i maquinària	42	3,6%
Farmàcies, ortopèdia, herbolari	37	3,2%
Llibres, diaris, revistes	36	3,1%
Peix i pesca salada	27	2,3%
Construcció	22	1,9%
Fruites i verdures	18	1,57%
Joieria, rellotgeria	15	1,3%
Tabacs	7	0,6%
Autoserveis menors 120 m2.	11	0,9%
Autoserveis de 120 a 399 m2.	7	0,6%
Autoserveis de més de 400 m2.	2	0,17%
Vins i begudes	2	0,17%

Genèricament, podriem parlar de dos conceptes de botiga per localitzar el comerç dins el territori local: en relació a la seva clientela i a la seva ubicació urbana. En primer lloc destaquen les botigues

que constitueixen centralitat comercial i focus d'atracció i que estan distribuïdes de manera agrupada, configurant els "eixos comercials" de Mollet. Són, principalment, els comerços de confecció, calçat, perfumeria de qualitat, equipament familiar i els vinculats a la cultura i el lleure. Darrerament s'ha d'afegir la superfície mitjana de Caprabo. Es tracta d'un comerç que ofereix els seus serveis, tant als residents de la localitat com als visitants del Baix Vallès. Les seves activitats comercials estan ubicades, principalment, en dos eixos, amb alguna ramificació important: l'eix Rafel de Casanova-Rambla Nova-Berenguer III i l'eix carrer Barcelona-Jaume I-Gaietà Vinzia. L'actuació urbanística a Can Mulà crearà un nou focus de centralitat comercial que es perllongarà per l'avinguda Llibertat.

L'altre concepte d'establiment comercial que trobem a Mollet és la botiga que basa el seu servei en la proximitat de la clientela. Pertanyen al ram de l'alimentació, de productes de consum quotidià no alimentari (perfumeria, neteja) i de productes derivats del tèxtil, de gama baixa. La seva distribució està dispersa per tota la ciutat.

Quan a la superfície, el sector de l'alimentació i el del vestit i el calçat, és el que compta amb més establiments, però de menor superfície. En el cas de la superfície per habitant, els establiments alimentaris de Mollet només assoleixen 0.39 m² de mitjana front a 0.60m² òptims. En el sector de la llar i sectors connexos, i el sector de l'automòbil, el nombre d'establiments és menor però són establiments amb una superfície mitjana major: 0.6m² front al 0.4 òptims. Aquest fet s'explica per les facilitats de construcció i habilitació de naus en punts no centrals de la ciutat. Les conseqüències dels establiments petits són obvies: no asseguren una mínima gama de productes i, per tant, no potencien l'elecció del consumidor, no tenen un equipament de venda suficient ni apliquen tècniques avançades de venda, donen una baixa rendibilitat per persona ocupada i per superfície. Hem de dir, però, que la dinàmica constructiva i de creixement poblacional de la ciutat han fet que els locals siguin més nous i més grans.

Pel que fa a l'equipament, són pocs els comerços de la ciutat que tenen caixa registradora informatitzada. L'autoservei, amb el qual els comerciants estalvien personal, superfície d'emmagatzament, guanyant productivitat i possibilitats de conservar stocks, i els consumidors llibertat d'elecció, només s'ha introduït en l'11% dels establiments de l'alimentari i en el 12% dels establiments de perfumeria i drogueria. Les reformes estructurals s'han destinat, majoritàriament, a pintar el local (42% dels establiments que han fet reformes) i a la dotació d'equipaments (22%), especialment expositors i estructures de fred. L'ampliació dels comerços ha estat mínima (menys de l'1% dels establiments, a 1986).

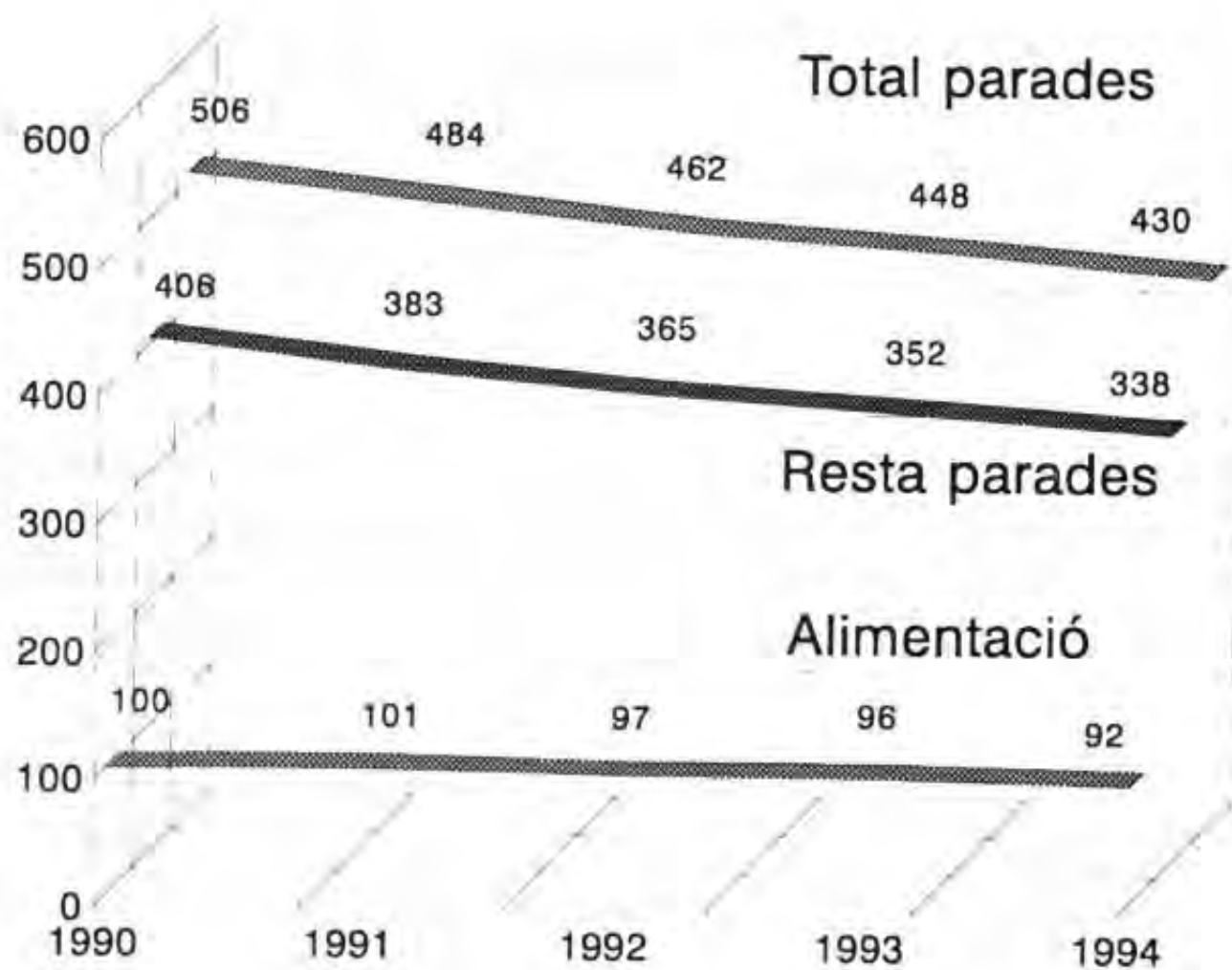
L'agrupació dels establiments concentra l'oferta, facilita la competència, redueix les despeses generals, potencia una imatge promocional única i possibilita l'elecció dels consumidors. A Mollet, només 18 de cada 100 establiments estan en localitzacions agrupades, fet que denota manca d'iniciativa empresarial per trobar formes conjuntes d'actuació. El diagnòstic és clar: *"malgrat disposar Mollet d'un comerç relativament nou i fins i tot de possibilitats físiques d'ubicació d'aquestes formes de comerç en les noves edificacions, el pes de les agrupacions col·lectives comercials és mínim"*²⁰.

Contrariament al comerç més evolucionat, amb una gran superfície de venda, major ocupació per establiment, formes de venda en autoservei i processos d'associacionisme funcional i integració comercial generalitzada, el negoci comercial té a Mollet un caràcter fonamentalment familiar i minifundista. El 94% dels establiments comercials són empreses individuals i un 5%, societats anònimes majoritàriament de capital familiar. Un 69% dels llocs de treball del sector estan ocupats o pels propietaris o pels seus familiars més directes, la mitjana d'ocupació per establiment és d'1,9 persones i l'associacionisme funcional és inexistent. Un 85% dels establiments no tenen cap mena de relació funcional, d'associació o integració. El seu volum de negoci és baix i es dona una proporció notable de famílies amb rendes baixes. Malgrat que segurament hi ha ocultació d'ingressos, és presumible que molts d'aquests establiments només permeten als seus propietaris anar tirant a base de moltes hores de treball, sense generar capacitat inversora.

L'empresari comercial de Mollet és, genèricament, gran, amb una relativa experiència professional, baix nivell d'ensenyament i de formació professional i amb unes perspectives de continuïtat, en el negoci comercial, molt indeterminades. En el 43% dels casos l'empresari supera els 45 anys, el 53% té menys de 10 anys d'experiència professional, només un 15% ha seguit cursos de capacitació professional i el 83% no sap si hi hauria o no continuïtat familiar en el negoci²¹.

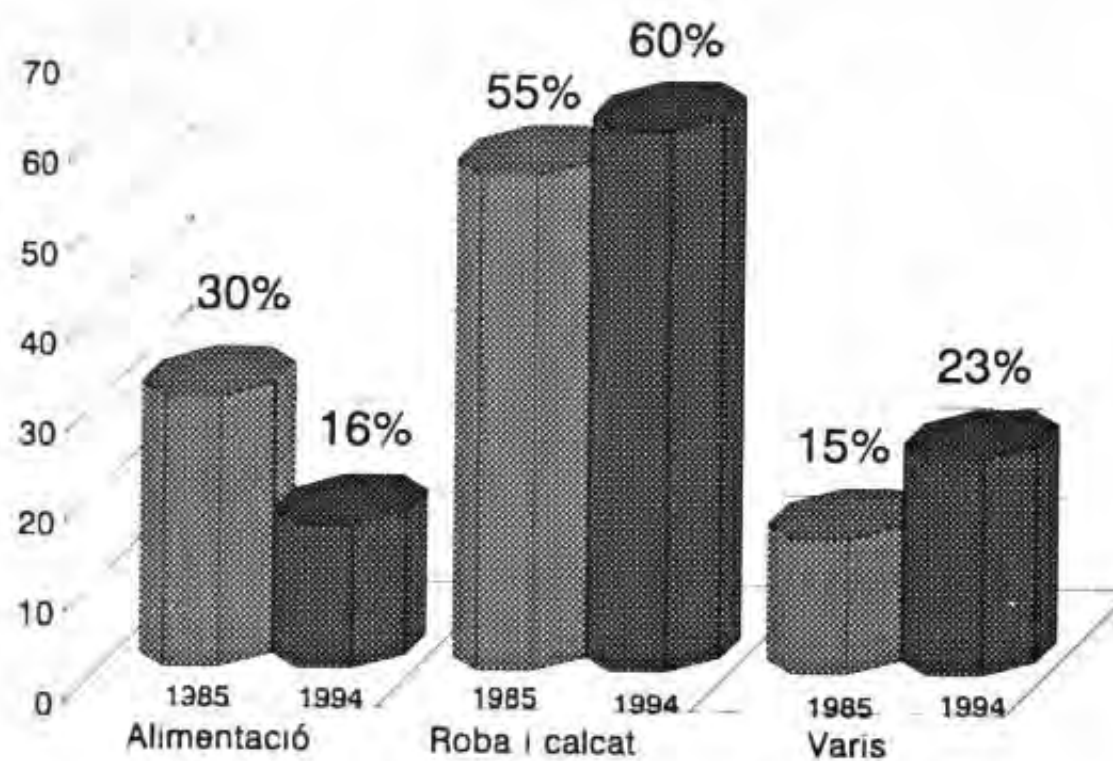
La base comercial de la ciutat està complementada pel mercat municipal sedentari, amb una profunda transformació en funció de la nova ubicació a Can Mulà, i el mercat dels dimarts. Aquest mercat ambulant és una font important de captació de despesa dels consumidors de Mollet i rodalies. A l'estudi que va fer M. Tarragó l'any 1986, es recollen més de 570 parades. Aquestes dades han anat decreixent paulatinament, fins situar-se en les 430 actuals, segons podem observar a la següent gràfica²²:

NOTES 8

	<u>Alimentació</u>	<u>Resta</u>	<u>Total</u>	<u>Mts.</u>
1990	100	406	506	2.287
1991	101	383	484	2.213
1992	97	365	462	2.198
1993	96	352	448	2.144
1994	92	338	430	2.154

La distribució de les parades i la seva evolució la reflecteix, amb més exactitud, la següent gràfica:

NOTES 8

<i>1994</i>	<i>Parades</i>	<i>Mts.</i>
Fruites, verdures	71	441
Tèxtil, confecció	225	1.073
Calçat	35	173
Altres	331	

Respecte a la procedència dels venedors, es pot constatar que el 71% d'aquests pertanyen a Barcelona, la seva àrea metropolitana i poblacions molt properes. Mollet reuneix el 6% d'aquestes llicències i altres pobles, de manera molt disseminada, el 24% restant²³.

<i>Població</i>	<i>Llicències</i>	<i>Percentatge</i>
Sabadell	81	18,8
Barcelona	61	14
Mollet	26	6
Sta. Coloma de Gramenet	22	5
Barberà del Vallès	10	2
Terrassa	28	6
Cerdanyola	14	3
Mataró	7	1,6
Granollers	15	3
Badalona	40	9
Altres	111	24

Indubtablement, els nous hàbits de consum i la diferenciació d'oferta que s'ha consolidat els darrers anys, han modificat a la baixa la importància del mercat del dimarts dins l'estructura comercial de Mollet. No obstant això, al 1986 un 81% de les famílies de la localitat hi comprava regularment. La fruita i la verdura captava el 47% d'aquesta despesa, i el vestit i el calçat el 31%, fonamentalment perquè els preus de venda són sensiblement inferiors als normals. Però, no cal oblidar-ho, es tracta de despesa evadida i, potencialment, constitueix una bossa de fiscalitat informal.

Per últim, el comerç de Mollet del Vallès, i del Baix Vallès en general, no pot oblidar donar l'esquena a les grans tendències que afecten al sector comercial arreu de Barcelona. En l'AMB s'ha configurat una distribució general de l'oferta radicada en grans comerços, en bastants casos hipermercats, situats als afores de las ciutats, que abasteixen grans àrees de població. En el sector de l'alimentària, els autoserveis i supermercats aconseguixen la participació de vendes més gran (36%) del sector. Al darrera hi ha els mercats municipals (25%) i la botiga especialitzada (18%).

Naturalment aixó fa que, pel cantó de la demanda, es consolidin com a principals compradors/es les persones que es desplacen fora del barri o municipi i compren bàsicament un cop a la setmana o dos al mes, en les grans superfícies comercials. Sens dubte, a la nostra societat, l'automòbil és, encara, un indicador del nivell de renda de les famílies i un element que afavoreix aquests desplaçaments per a comprar fora de les localitats. A Mollet hi ha, actualment, 18.760 vehicles ²⁴ per a una població de 41.700 habitants. Si considerem només als més grans de 18 anys, tenim 31.000 persones, es a dir, una ràtio de 49 vehicles per cada 100 habitants. Si prenem la població major de 16 anys (34.232 h) i els turismes i motocicletes (16.531; 14.671 turismes i 1860 motocicletes), pràcticament una de cada dues persones té un vehicle (48%). Aquest creixement del parc de vehicles es torna més evident si tenim en compte que, a l'any 1986, només el 33%, es a dir, una de cada tres persones majors de 18 anys, tenia un cotxe o una motocicleta ²⁵.

Al contrari que aquest comprador més modern, que es desplaça a les grans superfícies fora del municipi, el consumidor tradicional manté la tendència, a la baixa, de comprar a la ciutat diversos cops a la setmana. No obstant, aquests comportaments genèrics s'han de relativitzar.

Per sectors, en el ram del vestit i el calçat les preferències comercials es decanten cap a comerços especialitzats d'una dimensió molt allunyada a la dels hipermercats. Pel que fa als electrodomèstics i l'electrònica de consum, el petit comerç especialitzat ha donat pas a grans magatzems incorporats a amples xarxes de distribució, que sovint mantenen establiments dins les ciutats.

NOTES:

1. Aquest és el resum d'un estudi més exhaustiu sobre els canvis que imposen els nous hàbits de consum a l'estructura comercial de Mollet
2. Articles 8 i 9 de la *Carta Europea de la Ordenación del Territorio*. Consejo de Europa. 6ª CEMAT, Torremolinos, 20 de mayo, 1983.
3. Ajuntament de Mollet, *Pla Estratègic de la Ciutat*, Mollet, 1993.
4. *Pla estratègic*, op. cit.
5. Llei 23/1983 de Política Territorial de la Generalitat de Catalunya
6. X. Eizaguirre. *PTG de Catalunya i territori*, Consell Comarcal del Vallès Oriental, Mollet del Vallès, estiu de 1993, p. 4
7. Ibidem, p.11.
8. Veure Diagnòstic, op. cit., i *Estratègies i Objectius*, PEC, Ajuntament de Mollet, gener de 1995.
9. J. Borja, "Europa: ciutat i territoris" en *Barcelona, metròpolis mediterrània*, núm.
10. A. Bailly, i d' altres, "*Le rôle des activités de type tertiaire dans le développement des petites et moyennes villes*". CEAT. Lausana, 1984.
11. Herrero Prieto, L. C., *Desarrollo económico municipal y organización del espacio en Castilla León*, (tesis doctoral), Universidad de Valladolid, diciembre de 1992, p. 105 i p. 131.
12. Shields, R., "*Spaces for the subject of consumption*", Lifestyle Shopping, Routledge, London, 1992, p. 15.
13. J. Gordi, P. Gordi, «La població, l'economia i l'urbanisme (1950-1992)» a *Moleda - Mollet 993-1993*, Ajuntament de Mollet, Mollet del Vallès, 1993, pàg. 142.
14. Dades de l'Àrea de Territori a Tribuna Vallesana, octubre de 1994.
15. Veure "*Anàlisi de les dades de les promocions d'Habitatge Entorn a Mollet*", Coordinació del PEC, Ajuntament de Mollet, p.17.
16. CIS "Estudios y encuestas". Gener 1990.
17. Hem de tenir en compte, però, que aquestes són dades de 1985.
18. Al padró de l'IAE aquest subsector només representa el 1,57% de les activitats econòmiques regularitzades de la ciutat)
19. Un 46,58% d'aquests establiments tenen màquines escurabutxaques
20. M. Tarragó, op. cit., p. 19.
21. Ibidem, op. cit., p. 22 i 26.
22. Elaboració pròpia segons dades de "*Informe sobre el mercat ambulant*" de MercaMollet, octubre de 1994
23. En total són 47 localitats, fonamentalment de la província de Barcelona, però també de Girona. Font: MercaMollet, op. cit., 1994
24. Composen aquesta categoria: motocicletes, turismes, camions, tractors, autobusos i remolcs.
25. Elaboració pròpia sobre dades del Padró de vehicles de tracció mecànica i del Padró d'habitants, Ajuntament de Mollet, 1994

LES ORGANITZACIONS NO GOVERNAMENTALS A MOLLET I A CATALUNYA

Joan Ventura

La societat contemporània en què vivim va prenent consciència de la importància del VOLUNTARIAT, en forma de les múltiples associacions en les quals actua, perquè:

— Comprèn que les institucions governamentals (Estat, Generalitat, Municipis), tenen una capacitat finita de poder arribar a cobrir totes les necessitats de la societat.

— Albira que la societat del benestar té un sostre determinat, i que potser hi estem arribant, o pitjor encara que l'haurem de rebaixar pels motius que siguin...

— Intueix també que, encara que utòpicament hi poguéssim arribar, li faltaria l'escalf humà que moltes vegades és més necessari que cobrir les pròpies necessitats.

En aquests últims temps s'han creat associacions sense ànim de lucre i de poder polític, amb un esperit de filantropia, amb valors d'humanisme sincer o per donar testimoni religiós, que portades normalment per un petit grup de persones, realitzen una labor d'ajuda al proïsme realment encomiable.

Aquest moviments s'alimenten del voluntariat, que prové de la sensibilitat dels ciutadans pels temes socials, benèfics, culturals, etc...

En certa manera i en determinats casos han substituït la immensa labor que durant bastants segles ha fet l'Església, com a subsidiària de la tasca que, malauradament, no feia l'Estat per manca de possibilitats econòmiques o per manca, cosa més greu, de sensibilitat humana.

A Catalunya, des de fa segles, existeix una profunda implantació del voluntariat. S'inicia a finals del segle XVIII, i s'expandeix tot el segle XIX, a redós de l'Església o d'associacions filantròpiques.

Però és des de pocs anys ençà que s'ha rebut una empenta important per part dels màxims organismes dirigents que recomanen i promouen la seva implantació, més concretament:

- El Consell d'Europa, donant suport al voluntariat.
- L'Assemblea General de la O.N.U., instituint el Dia Mundial del Voluntariat.
- El Parlament de Catalunya, fomentant el voluntariat en els diversos sectors de la societat.

És materialment impossible poder fer una síntesi de totes les associacions dintre de les O.N.G., perquè són moltes, per les ubicacions sovint locals, o bé pel desconeixement que en tenim.

Però intentarem fer una relació d'algunes d'elles, donant el nom de l'organització, la finalitat per la que va ser creada i els objectius que es proposen.

En citarem, d'entre totes, algunes de les que ja estan implantades a Mollet amb dinàmica continuada.

TAULA I

LES O.N.G. A MOLLET

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
ASSOCIACIÓ «CINCO PINOS» POBLE GERMA C/ La Pau, 25 T. 593 84 05 08100 Mollet del Vallès	Benèfica	Agermanament de Mollet del Vallès amb el poble de Nicaragua «Cinco Pinos»
AMICS DE LA GENT GRAN C/ Església, 1 Parròquia de St. Vicenç Mollet del Vallès	Humanisme	Atenció a la gent gran mancada d'afecte i que es troba sola
MANS UNIDES Parròquia de St. Vicenç Mollet	Benèfica	Organització que promou campanyes contra la fam, amb objectius puntuals. La Parròquia de St. Vicenç hi col·labora econòmicament.
ASSOC. ESPANYOLA CONTRA EL CÀNCER Mollet	Sanitat	Associació privada per recollir fons econòmics per prevenir i curar el càncer.
CARITAS PARROQUIAL C/ La Pau, 8-10 T. 593 00 69 Mollet	Benèfica	Organització a nivell diocesà al servei de l'anomenat 4rt. mon de la nostra societat.
VOLUNTARIS 2000 C/ La Pau, 25 Mollet	Humanisme	Organització del voluntariat sortida dels Jocs Olímpics que està implantada en moltes poblacions.
CREU-ROJA C/ Francesc Macià, 70 T. 570 69 88/44 22 Mollet	Benèfica Humanisme	Institució centenària d'ajuda a la societat en molts àmbits.
ACTUA Mollet	Humanisme Benèfica	Associació de lluita contra la sida, i la seva informació.

A continuació es relacionen un seguit d'O.G.N. que tenen una incidència global a Catalunya i també a Mollet, fins d'àmbit estatal algunes d'elles. N'enumerem només algunes de les moltes que existeixen. Hem buscat les més representatives.

Tampoc no citem, ja que és impossible pel seu nombre, les diverses fundacions, institucions i associacions que tenen per objecte la cultura en diversos àmbits i que es diferencien de les O.G.N. Moltes vegades la seva àrea d'acció és local.

I tampoc no esmentem, com és obvi, les institucions que pertanyen, directa o indirectament, a l'Estat, governs autònoms, municipis, organismes mundials com la O.N.U., UNESCO, Fao, etc...

TAULA II

LES PRINCIPALS O.N.G. DE CATALUNYA

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
AMNISTIA INTERNACIONAL C/ Alfons XII, 19-21, pral, 1a. 08006 Barcelona T. 209 35 36	Justícia	Associació per denunciar els casos de tortures i empresonaments per causes polítiques.
COMITÈS OSCAR ROMERO C/ Roger de Llúria, 7, 2n. 08010 Barcelona T. 301 02 068	Justícia	Organització cristiana de solidaritat amb els camperols més necessitats de Sud-amèrica.
ASSOCIACIÓ DE FAMILIARS D'ALZHEIMER DE CATALUNYA Via Laietana, 45, esc B, 1r. 1a. T. 412 57 46	Sanitat	Associació per combatre aquesta demència senil irreversible
S.O.S ÀFRICA C/ Allosa, 18, 1r. 3a. 08016 Barcelona T. 351 22 93	Benèfica	Organització humanística al servei de la solidaritat permanent amb Àfrica.
INTERMÓN C/ Roger de Llúria, 15 08100 Barcelona T. 301 29 36	Benèfica Humanisme	Fundació per al Tercer Món estesa a tots els continents sota la tutela dels Jesuïtes.
PRO-SALUS C/ Alto Errondo, s/n Apart. 4.848 20009-San Sebastian Guipuzcoa	Humanisme Sanitat	Promou la salut als països en vies de desenvolupament.
ACRISDI Barcelona	Humanisme	Associació cristiana de Separats i Divorciats, per acollir i ajudar persones que han dissolt el seu matrimoni.
EL PATRIARCA C/ Sant Quintín, 33, 4r, 1a. 08026 Barcelona T. 530 39 18	Humanisme	Institució internacional d'ajuda a les persones amb problemes de drogodependències.

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
NOUS CAMINS C/ Clot, 97 T. 231 07 12 08018 Barcelona	Humanisme	Organització pel desenvolupament del tercer món.
UNICEF C/ Aribau, 46 baixos 08011 Barcelona T. 453 17 82	Humanisme Benèfica	Fons de les Nacions Unides per a la promoció dels infants dels països més pobres.
AMICS DE LA GENT GRAN C/ Grassot, 3, 1r. 08025 Barcelona T. 207 67 73	Humanisme	Atenció a la gent mancada d'afecte i sola.
AJUDA EN ACCIÓ Travessera de Gràcia, 18 080021 Barcelona T. 202 11 42	Benèfica	Ajuda encaminada a la infància dels països pobres
AYUDALE A CAMINAR C/ Maria de Molina, 64 28006 Madrid T. 91 411 45 91	Humanisme	Associació per a la prevenció de minusvàlues psíquiques, físiques i sensorials
MEDICUS MUNDI C/ Elisa, 14 baixos 08023 Barcelona T. 418 47 62	Sanitat	Organització internacional de cooperació sanitària
VETERINARIS SENSE FRONTERES Barcelona	Benèfica Social	VERTEMON. Fundat al 1987, per promocionar la ramaderia en els països del tercer món.
EDUCACIÓ SENSE FRONTERES C/ Casp, 86 baixos Barcelona T. 418 57 67	Humanisme	Desenvolupament de l'educació integral infantil per als països pobres.
EDUCACIÓ SENSE FRONTERES C/ Josep Anselm Clavé, 6, 1r. 08002 Barcelona T. 412 72 17	Humanisme	Educació per al tercer món.

NOTES 8

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
JUSTÍCIA I PAU C/ Rivadeneyra, 6, 10è 08002 Barcelona T. 317 61 77	Justícia	Institució al servei de la pau, la justícia i els drets humans en tots els països.
CAMPANYA DE REFUGIADOS EN EL MUNDO C/ General Perón, 32, 2on. 28020 Madrid T. 455 42 69	Benèfica	Campanyes de solidaritat amb els refugiats.
M.A.C.I. C/ Vives i Tutó, s/n Barcelona	Humanisme	Moviment d'atenció a certs infants, sota la tutela dels Caputxins de Sarrià, especialitzat en adopció d'infants.
REPORTERS SENSE FRONTERES	Social	Al servei del periodisme, homònim de les altres institucions sense fronteres.
S.O.F. Barcelona T. 253 38 15 - 325 09 73 371 07 90 - 372 50 13	Humanisme	Servei d'orientació familiar per ajudar a matrimonis amb problemes de convivència.
CATS C/ Ortigosa, 14, 3er. Despatx 21. 0803 Barcelona T. 268 30 95	Sanitat	Associació de no fumadors per a la prevenció del tabaquisme.
TELÈFON DE L'ESPERANÇA C/ Modolell, 41 08021 Barcelona T. 418 48 48	Humanisme	La Fundació Ajuda i Esperança promou una associació per parlar per telèfon amb gent amb problemes extrems.
FUNDACIÓ PER LA PAU C/Casp, pral 1a. 08010 Barcelona T. 302 51 29	Humanisme	
GREENPEACE C/ Rodríguez San Pedro, 58. 28015 Madrid T. 91 543 47 04	Humanisme	Associació internacional pel foment i la vigilància de l'ecologia.

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
M.O.C Casal de la Pau C/ Cervantes 08002 Barcelona T. 318 39 94	Humanisme	Moviment d'objecció de consciència, entre els joves en edat militar.
FUNDACIÓ NOU CAMÍ Barcelona T. 427 44 22	Humanisme	Moviment inspirat en l'humanisme cristià, que té diversos serveis, com el de Psicotelèfon.
SURVIVAL C/ Príncipe, 12, 3r, 2n. 28012 Madrid T. 91 521 72 83	Humanisme	Associació per l'ajuda als pobles indígenes.
METGES SENSE FRONTERES Avda. Porta del Àngel, 1, 1r. 08002 Barcelona	Sanitat	Associació per l'ajuda sanitària del 3r. món, i països en guerra.
INFANCIA VIVA Barcelona T. 217 95 27	Benèfica	Associació per a l'ajuda dels nens del Brasil. «Meninos e Meninas de Rua»
SETEM c/ St. Antoni Abat, 49 08001 Barcelona T. 441 53 35	Benèfica Humanisme	Arquitectes i aparelladors per l'ajuda a la construcció i reparació d'habitatges dels països subdesenvolupats.
FARMACEUTICS MUNDI	Benèfica	Organització per enviar i administrar medicaments pel tercer món.
ALTERNATIVA SOLIDARIA PLENTY C/ A. Ricardos, 14, sobreàtic, 1er. 08027 Barcelona T. 340 43 62	Benèfica	Organització de cooperació pel desenvolupament.
FUNDACIÓ OLOF PALME Plaça Assamblea de Catalunya, 8 - Badalona T. 384 51 33	Humanisme	Fundació Internacional per la conscienciació dels Estats pel tercer món, mitjançant estudis i seminaris.

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
PALLASSOS SENSE FRONTERES C/ Sardenya, 513, 7è, 4ta. 08013 Barcelona	Humanisme	Associació dedicada a la diversió dels infants dels països en crisi bèl·liques.
MOVIMENT 0,7% C/ Rocafort, 244 08029 Barna T. 439 47 34	Humanisme Benèfica	Moviment per conscienciar als governs perquè destinin el 0,7% del PIB (Producte Interior Brut) al tercer món.
MÓN-3. UNIVERSITARIS PEL TERCER MÓN. Av. Diagonal, 690 08034 Barcelona T. 402 43 25	Humanisme	Associació per millorar el nivell cultural dels països subdesenvolupats.
ACCIÓ SOLIDÀRIA CONTRA L'ATUR. C/ Riera de St. Miquel 1 bis, 3r 2na. 08006 Barcelona 217 41 08	Humanisme Benèfica	Fundació d'ajuda als aturats.
CENTRO RETO Apartat Correus, 253 T. 805 28 62 Igualada	Humanisme Benèfica	Institució d'ajuda als toxicòmans a través de la feina.
I.R.E.S. C/ Capellans, 2 Barcelona T. 317 32 94	Social	Institut de reinserció social per als presos en llibertat.
CONESTI C/ Floridablanca, 95, 6è 08015 Barcelona	Humanisme	Associació cultural catalana per impulsar l'estimació entre les persones i el seu coneixement, amb atenció especial a les famílies i a la infància.
ADDEPOS C/ Major, 11, 1r. 31002 Pamplona	Humanisme Benèfica	Associació per manifestar els drets i deures dels seropositius víctimes de la sida.

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
ASSOCIACIÓ PROTECTORA D'ANIMALS I PLANTES	Humanisme	Associació que defensa bàsicament els drets dels animals domèstics.
COMISSIÓ DIOCESANA D'EMIGRACIÓ DE BARCELONA Plaça de la Catedral Barcelona	Humanisme Benèfica	Comissió Diocesana per l'ajuda als immigrants de Barcelona i província.
ALDEES S.O.S. Camí Can Lloveras s/n Sant Feliu de Codines T. 866 03 77 / 04 26	Humanisme Benèfica	Associació d'àmbit europeu per l'adopció en forma de llars provisionals de nens i joves sense famílies.
ADEPANA	Humanisme	Associació per la defensa de la natura a nivell de l'Estat espanyol.
AEDEM C/ Calaf, 19, pral. 2na. 08021 Barcelona T. 201 75 19	Sanitat	Fundació per l'estudi de l'esclerosi múltiple, avui una malaltia enigma.
FUNDACION DE AYUDA CONTRA LA DROGADICCION	Humanisme	Fundació d'àmbit estatal d'ajuda a la drogaaddicció.
ADENA-WWF	Humanisme	Fons mundial per la defensa de la natura.
STELLA-MARIS Barcelona	Social Benèfica	Institució de l'Església per l'ajuda i promoció de l'home del mar.
O.B.A C/Rivadeneyra, 6, 10è T. 302 12 36 - Barcelona	Social Benèfica	Organisme benèfic assistencial, dedicat a residències d'infants i de la tercera edat.
CENTRE D'ACOLLIMENT NOCTURN Edifici Pares Camils Barcelona	Benèfica	Vinculat a Caritas Diocesana, donant una pensió assistida per poder dormir.

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
ENGRUNES Esplugues del Llobregat	Social Benèfica	Comunitat regida per sacerdots que tenen cura dels marginats, mitjançant el treball comunitari de drapaires.
ASSOCIACIÓ D'ALCÒHOLICS REHABILITATS C/ Casanovas, Hosp. Clínic Barcelona T. 454 60 00 Ex. 2218	Sanitat	Entitats de suport mutu per superar l'addició a l'alcohol.
C.I.E.M.E.N C/ Pau Claris, 106, 1r, 1ra. 08009 Barcelona T. 302 01 44	Humanisme	Associació per a la defensa les nacions petites sense estats.
AGAPE Barcelona	Religiós Social	Moviment cristià per difondre la Bíblia; també fa tasques culturals i d'ajut social.
ASSOCIACIÓ CATALANA PEL DIÀLEG ENTRE LES CULTURES ADC T. 241 58 87 Barcelona	Cultura	Mitjançant el coneixement mutu, entre cultures del món per aprendre a conviure.
ASSOCIACIÓ FAMILIAR DE MALALTS MENTALS C/ Concili de Trento, 313 T. 278 02 94 08020 Barcelona	Humanisme	Ajuda mútua pels familiars que han de suportar familiars dementes.
ASSOCIACIÓ CATALANA ANTI-SIDA C/ Junta de Comerç, 6 1r, 2a T. 317 05 05 08001 Barcelona	Sanitat	Associació per l'ajuda mútua encaminada a superar socialment la malaltia.
ASSOCIACIÓ CATALANA DE BRIGADISTES PER NICARAGUA Barcelona T. 241 58 87	Benèfica	Ajuda personal i física a pobles de Nicaragua.

<i>Organització</i>	<i>Finalitat</i>	<i>Objectiu</i>
ASSOCIACIÓ CATALANA DE PROFESSIONALS PER LA COOPERACIÓ AMB NI- CARAGUA Barcelona T. 253 64 62	Humanisme Cultural	Ajuda i intercanvi de cultu- ra entre professionals pel desenvolupament de Nica- ragua.
ASSOCIACIÓ CATALANA DE SOLIDARITAT I AJUDA AL REFUGIAT Barcelona T. 423 78 28	Benèfica	Resoldre la problemàtica més peremptòria dels refu- giats a Catalunya.
ASSOCIACIÓ CATÒLICA INTERNACIONAL DE SER- VEIS A LA JOVENTUT FE- MENINA Barcelona T. 215 56 26	Benèfica Cultural	Promou la dignitat de la dona jove, moltes vegades marginada.
ASSOCIACIÓ JUVENIL DE COOPERACIÓ AL DESEN- VOLUPAMENT Barcelona T. 310 01 65	Benèfica Cultural	Sensibilitza a joves per l'ajuda i cooperació als po- bles subdesenvolupats.

Per acabar aquesta senzilla síntesi d'O.G.N. podríem analitzar els termes VOLUNTARISME i VOLUNTARIAT, i intentar aclarir possibles confusions existents.

El VOLUNTARISME és la filosofia que assumeix una persona en concret, la qual dona una total primacia a la voluntat per damunt de l'intel·lecte, o bé per damunt de consideracions pràctiques o teòriques. Per tant, aquestes persones, per dur a terme alguna tasca no necessiten res, ja que tenen l'única eina de treball necessària que és la pròpia voluntat.

El VOLUNTARIAT és una associació de voluntaris que, per comunió i objectius, portaran a terme accions i activitats concretes. I aquí sí que al treballar en grup, i perquè la feina sigui ben feta i adequada, fan falta mitjans físics i econòmics per a realitzar-la.

En un altre context, que mereix fer un petit estudi apart, cal dir que només a Catalunya són més de 500 les associacions o grups de voluntaris, inscrits a la Federació Catalana del Voluntariat Social, que representen més de 150.000 voluntaris. Xifres que realment ens esperonen, perquè sens dubte veiem que és un deure que la societat té envers els germans nostres que, per les circumstàncies que siguin, passen dificultats moltes vegades originades per injustícies que entre tots consentim.

ESTUDI COMPARATIU DELS NIVELLS DE RENDIMENT ESCOLAR A MOLLET DEL VALLÈS DES D'UN PUNT DE VISTA ANTROPOLÒGIC

Trini Milan

Aquest és un projecte d'investigació que vaig realitzar durant els anys 1990 i 1991, amb una orientació metodològica que es basa en les propostes metodològiques d'autors com Popper, Hempel, Carnap i d'altres, i que es proposa tractar el tema del rendiment escolar dels alumnes del nostre sistema educatiu des d'una vessant diferent a l'habitual. No es tracta de veure quines són les mancances o qualitats de l'alumne, ni del professor, ni de l'entorn escolar, perquè són aquests els subjectes típics i recurrents quan s'estudia el tema del rendiment i, com no, del fracàs escolar. El punt de vista que vaig voler proposar amb aquesta investigació és el de l'entorn familiar de l'alumne, i sobretot les seves condicions de vida diària, i com aquestes poden incidir en el seu èxit o fracàs escolar, essent com són situacions econòmiques i socials molt diverses.

"El sistema educatiu té com a fita la formació de joves que assimilin de forma crítica els elements bàsics de la cultura del nostre temps, i es preparin per ser ciutadans capaços de desenvolupar els seus deures i d'exercir els seus drets en una societat democràtica."

*(Avantprojecte de la reforma educativa
Ministeri d'Educació Ciència, 1984)*

"Encara que el concepte mateix de fracàs escolar és molt discutible i ha d'utilitzar-se en funció dels nivells d'èxit exigits, de la possibilitat d'adaptació del currículum i del sistema d'avaluació utilitzat, s'ha de reconèixer que els resultats globals dels alumnes al finalitzar l'EGB, encara que amb una millora notable en els darrers anys, no són encara suficientment satisfactoris."

*(Avantprojecte de la reforma educativa
Ministeri d'Educació i Ciència, 1984)*

Amb aquestes dues cites de l'avantprojecte de la Llei de Reforma del Sistema Educatiu, aprovada pel Parlament Espanyol, podem situar-nos en el context de la nova idea que vaig a proposar. Dir que dintre del sistema educatiu de l'ensenyament obligatori (etapa actual d'edats compreses entre els 6 i els 14 anys) es defineix "fracàs escolar" com la resposta negativa de l'alumne a la demanda que d'ell fa el sistema educatiu; és a dir, l'individu no ha estat capaç de solucionar les proves presentades pels seus avaluadors, tenint com a base l'aprenentatge que s'ha formulat prèviament. Mantenint de moment com a supòsit acceptat que els alumnes poden respondre positivament a la demanda del sistema educatiu, tal i com està plantejat (posar en dubte aquesta premisa em faria canviar tot el plantejament, i això seria un altre tipus d'investigació).

Per tant, cal buscar les raons que poden ser causa d'aquest anomenat "fracàs escolar" fora del sistema educatiu, i analitzar la situació d'interrelació amb l'entorn social que l'envolta i que pot modificar la conducta de l'alumne; i així podem enunciar la nostra hipòtesi:

"Una de les raons fonamentals del fracàs escolar és la deficiència de les condicions de l'entorn familiar de l'alumne."

La investigació es vertebrava amb una orientació metodològica que es basa en la proposta d'una hipòtesi, que s'analitza de forma lògica i que amb una sèrie de dades recollides en la investigació del treball de camp a les escoles, serà contrastada i posada a prova per tal de veure si la podem mantenir o si, en canvi, l'hem de rebutjar per falsa.

1- OPERACIONALITZACIÓ DE CONCEPTES

1.1. Àmbit

El treball d'investigació s'ha realitzat a tres escoles d'Ensenyament Primari de Mollet del Vallès.

La selecció de les escoles s'ha fet pensant en que fossin el més diferents possibles, respecte del barri i la situació socioeconòmica de les famílies que l'habiten, per esbrinar si podien ésser significatives en la incidència com a centre sobre el tipus d'alumnat que estem estudiant.

L'escola A està situada al centre de la ciutat i compta amb dues línies d'ensenyament.

L'escola B està situada a un dels barris perifèrics de la ciutat, amb construccions de blocs d'edificis dels anys 60.

L'escola C està situada en un barri també perifèric, però de construccions majoritàriament unifamiliars i més recents.

1.2. Subjectes sobre els quals es treballarà

S'ha fet una selecció al·leatòria de 60 alumnes de 8è. curs d'Ensenyament Primari (20 alumnes de cada centre). S'ha escollit el curs de 8è. donat que és amb el que s'acaba l'ensenyament obligatori actual. Amb la implantació de la Reforma del Sistema Educatiu, l'edat de finalització de l'etapa obligatòria serà la dels 16 anys.

1.3. Tipus d'intervenció

Es recolliren les dades de quatre variables seleccionades d'entre les moltes possibles i que es relacionen amb l'entorn familiar de l'alumne, les quals podem trobar a la fitxa familiar que tota escola ha de tenir a l'arxiu personal de cada alumne.

Aquestes variables són:

- Nivell econòmic de la família
- N^a de membres de la unitat familiar
- Nivell d'instrucció dels pares
- Situació sanitària de l'alumne

Relacionarem aquestes variables amb la variable de fracàs escolar (sí - no), el qual definim tenint en compte si l'alumne acaba la seva escolaritat obligatòria amb el títol de Graduat Escolar (el qual acredita la superació de les proves que el nostre sistema educatiu explicita per accedir a aquesta titulació) o sense l'esmentat títol (si es que no ha estat capaç de superar les proves).

Treballem doncs amb 60 alumnes, dels quals tindrem 4 variables que relacionarem amb la de fracàs escolar.

Després de recollir aquestes dades, realitzem una entrevista amb el professor-tutor de la classe escollida, amb qui comentem les dades escollides i la relació que ell pot establir entre aquestes i els seus alumnes.

Donat que la hipòtesi que es proposa és probabilística, és a dir, que no pretén fer una generalització de les conclusions, considerem només aquelles sobre els resultats de correlació entre les dades obtingudes, superiors al 55% del total al qual es refereixen. En el ben entès que només em limito a considerar 4 variables, sobre moltes d'altres possibles, i a seleccionar l'entorn familiar deixant de costat el centre, l'alumne com a individu, el sistema educatiu, etc, que intervenen també en el resultat, positiu o negatiu, de l'escolarització.

2- DESENVOLUPAMENT DE LA INVESTIGACIÓ

2.1. Dades

La recollida de dades es va realitzar als arxius de les tres escoles escollint al·leatòriament (els primers del grup per ordre alfabètic) 20 alumnes de 8è.

En una primera prospecció sobre la variable "fracàs escolar", trobem els següents resultats:

<i>Escola A:</i>	- Fracàs	- 9 casos
	- No fracàs	- 11 casos
<i>Escola B:</i>	- Fracàs	- 9 casos
	- No fracàs	- 11 casos
<i>Escola C:</i>	- Fracàs	- 11 casos
	- No fracàs	- 9 casos

Podem deduir doncs que, del total de 60 casos, 31 casos tenen graduat escolar (no fracàs) i 29 casos presenten fracàs escolar (no graduat). Que, en tants per cent, correspondria a un 51.6 % de graduats per un 48.4% de no graduats.

Donat que les diferències numèriques entre les escoles preseleccionades amb criteri diferenciador són mínimes, quan no iguals, desestimem la variable escola com a punt de referència i treballarem sobre el total de 60 alumnes sense fer diferenciacions.

2.2. Sobre la recollida de les dades referents a les 4 variables de les condicions de l'entorn familiar, haig de dir que, tenint el buidat de les dades, he optat per desestimar la variables de situació sanitària, donat el fet que només un cas tenia una característica a remarcar que influïa en l'aprenentatge (obesitat extrema de l'alumne). La resta de casos presentaven un historial sanitari igual per a tothom, i amb els problemes de malalties típics de la infantesa (xarampió, peus plans, etc.) que no semblen donar una qualificació definitiva a aquesta variable.

2.3. Variables

Per tant, les variables amb les quals treballaré són:

- Fracàs escolar - SI - NO
- Nivells socioeconòmic de la família

Entenent una escala de Baix, Mitjà i Alt, que graduo de la següent manera

Baix - Només té un treball remunerat un membre de la família i la professió no està catalogada entre les més rendibles econòmicament.

Mitjà - Té un treball remunerat un membre de la família en una professió qualificada i un rendiment econòmic superior; o tenen un treball remunerat 2 o més membres de l'unitat familiar.

Alt - Té un treball remunerat o són propietaris d'empreses algun membre de la unitat familiar en una professió molt qualificada o d'alt rendiment econòmic; o tenen treball remunerat 2 o més membres de la família en treballs d'alt rendiment econòmic.

c) Nivell d'instrucció dels adults de la unitat familiar

- analfabets (negatiu -)
- estudis primaris (negatiu -)
- estudis mitjans o superiors (positiu +)

d) N^o de membres de la unitat familiar

He considerat que una família de 5 o més membres, fa que l'adult hagi de repartir la seva atenció entre més individus i per tant aquesta sigui menor per a cadascun d'ells.

També he pensat en una família de dos membres com a situació negativa, però no he trobat cap cas.

Segons aquestes variables, he reduït a dos tots els valors possibles de cadascuna d'elles

Fracàs escolar	SI (+)
	NO (-)
Nivell Socioeconòmic	Baix (-)
	Mitjà (+)
	Alt (+)
N ^o membres de l'unitat familiar	3 o 4 membres (+)
	5 o més membres (-)

3- TRACTAMENT DE LES DADES

3.1. Freqüències simples

a) Fracassos	SI graduat - 31 casos - 51.6 %
	NO graduat - 29 casos - 48.4 %
b) Nivell Socioeconòmic	Negatiu - 35 casos - 58.3 %
	Positiu - 25 casos - 41.7 %
c) Nivell d'instrucció dels adults	Negatiu - 47 casos - 78.3 %
	Positiu - 13 casos - 21.7 %
d) N ^o membres unitat familiar	Positiu - 37 casos - 61.6 %
	Negatiu - 23 casos - 38.4 %

Recordem aquí que el criteri de significació de la influència de les variables el situem en el 55 % dels casos; es a partir d'aquest índex que considerarem que la balança es decanta cap a una opció o altra.

A l'hora de fer la correlació de significat de les dades, sistematitzarem el resultat per files, en l'esquema estadístic, i també els totals, per tal de poder relacionar ambdues opcions.

<div><div><i>a) Graduat</i></div><div><i>Nivell Econòmic</i></div></div>	SI	NO	TOTALS
Positiu	16 casos 64.4% (files) 26.6% (total)	9 casos 36% (files) 15% (total)	25 casos 41.7%
Negatiu	15 casos 42.8% (files) 25% (total)	20 casos 57.1% (files) 33% (total)	35 casos 58.3%
Totals	31 casos 51.6 %	29 casos 48.4%	60 casos 100 %

<div><div><i>b) Graduat</i></div><div><i>Nivell Instrucció Adults</i></div></div>	SI	NO	TOTALS
Positiu	12 casos 92.3 % (files) 20% (total)	1 cas 7.7% (files) 1.6% (total)	13 casos 21.7 %
Negatiu	19 casos 40.4% (files) 31.6% (total)	28 casos 59.6% (files) 46.6 % (total)	47 casos 78.3%
Total	31 casos 51.6 % 4	29 casos 48.4%	60 casos 100 %

<i>Nº</i> <i>membres</i> <i>família</i> \ <i>c) Graduat</i>	SI	NO	TOTALS
Positiu	22 casos 59.5% (files) 36.6% (total)	15 casos 40.5% (files) 25% (total)	37 casos 61.6%
Negatiu	9 casos 39.1% (files) 15% (total)	14 casos 60.8% (files) 23.3% (total)	23 casos 38.4%
Total	31 casos 51.6%	29 casos 48.4%	60 casos 100 %

Donant una primera ullada als quadres estadístics, podem dir que les dades amb tant per cent superior al 55 % es troben situades, en els tres casos, en la diagonal esquerra-positiu-amunt-dreta-no-baix; per tant podríem aproximar que referides al buidat de files:

a) la majoria dels casos amb economia positiva (segons el nostre barem), sí que tenen el graduat escolar. Mentre que la majoria de casos que tenen economia negativa, no tenen el graduat.

b) La majoria de casos amb un nivell d'instrucció positiu (segons el nostre barem) dels adults, treuen el graduat; mentre que la majoria dels casos amb nivell d'instrucció negatiu, no treuen el graduat.

c) La majoria dels casos amb n° de membres de família positiu (segons el nostre barem) treuen el graduat; mentre que aquells que tenen un n° de membres familiar negatiu, no treuen el graduat.

4- CONCLUSIONS

Per tant, la primera conclusió de la interpretació de les dades podria mantenir la meua hipòtesi, segons la qual els factors positius de caracterització de l'entorn familiar de l'alumne faciliten a aquest la consecució del graduat escolar, i per tant l'èxit de l'escolarització.

De les tres variables utilitzades, sembla més clarament definitiva en el nostre estudi la del nivell d'instrucció dels adults, seguida de la del nivell econòmic i de la del n° de membres de la unitat familiar; essent aquest l'ordre decreixent d'influència de les variables considerades, sobre l'èxit o el fracàs escolar.

Però, anant més enllà en la capacitat explicativa de la hipòtesi, analitzaré ara els casos en els quals la que sembla tendència majoritària no s'acompleix; és a dir aquells casos en que, amb totes les condicions negatives es treuen el graduat escolar, i aquells que amb totes les condicions favorables no se'l treuen; en total són 13 casos, que representen el 21 % sobre el total de 60 casos.

Mirem els primers: són 15 casos que representen el 25 % del total de 60 casos. Aquests no podrien ser explicats per la meua hipòtesi. Sobre el total de graduats (31 casos) representen el 48.3% del total; per tant, podríem dir que potser les condicions adverses poden explicar més el fracàs que no pas l'èxit. D'aquest 25 % que no podem explicar, la variable que en positiu es dona més és el nº de membres de la unitat familiar (amb 7 casos sobre 15), aquí potser podríem aventurar que l'alumne amb atenció personal i familiar com a única variable positiva, té més possibilitats d'èxit que aquells que, amb moltes de negatives, en puguin tenir una altra que no sigui aquesta com a positiva. Seria per tant l'atenció adequada la que prevaldria en un ordre de prioritats sobre l'alumne i el seu rendiment escolar.

Mirem ara aquells que no han tret el graduat i tenen unes condicions majoritàriament positives i favorables, segons els criteris utilitzats; són 6 casos sobre 60, és a dir el 10 % del total, 5 dels quals tenen com a única condició negativa el nivell d'instrucció dels adults; havent-hi un cas que ho té tot positiu i no se'l treu (encara que segons el professor -tutor té moltes possibilitats de fer-ho en la convocatòria de setembre). Potser podríem aventurar que on les condicions són positives, si només tenim el nivell d'instrucció dels adults negatiu, potser a l'alumne li manca una motivació qualitativa relacionada amb la seva tasca escolar, i això produeix desinterès o dificultat en el procés d'aprenentatge.

En relació a aquestes darreres consideracions, potser caldria generar hipòtesis successives que permetessin l'explicació d'aquests altres casos que queden fora de la capacitat explicativa de la hipòtesi amb la qual treballem. Però aquest ja seria un altre treball, que complementaria el present i que seria interessant de continuar.

COMENTARI A «UNA CASSERA EN UNA NIT DELS MORTS» DE VICENÇ PLANTADA

Ferran Pérez

«Una cassera en una nit dels morts» va aparèixer l'any 1884 al número XIV de la revista «La Renaixença», publicació anual que sota la direcció de Pere Aldavert i Àngel Guimerà tingué un paper cabdal en el ressorgiment cultural que visqué Catalunya a finals del segle XIX. Aquesta revista consagrà popularment el nom del moviment, la Renaixença, i en les seves pàgines van escriure alguns dels noms més rellevants de la literatura catalana.

És significatiu veure com Vicenç Plantada s'havia fet un lloc en la premsa catalanista de l'època, gràcies, entre altres coses, a la seva condició de corresponsal del diari «La Renaixença», i gràcies, també, a la seva participació activa en la vida política del moment. Però al marge d'això, cal remarcar la innegable qualitat literària dels seus escrits. Vicenç Plantada fou un home activíssim, tenaç i ple de curiositat per les coses que l'envoltaven. La gran quantitat de cròniques per ell escrites i l'ampli ventall de temes que va tractar, així ens ho certifiquen: història, folklore, meteorologia, agricultura, fauna...

Anàlisi i estructura temàtica

«Una cassera en una nit dels morts» és una narració que sintetiza molt bé el tarannà d'aquest molletà. Podem afirmar que ens mostra clarament quina era la seva filosofia de la vida: hi veiem un triomf de la racionalitat sobre la superstició, de l'explicació lògica de les coses enfront de les fantasies de la imaginació humana. Aleshores ens vénen

a la ment les dificultats que tingué Vicenç Plantada per introduir algunes novetats tècniques que milloressin la feina dels pagesos, els quals seguien subjectes a antigues supersticions.

La història que ara comentem s'esdevé la nit de Tots Sants, en un indret i època indeterminades. Plantada obvia noms de lloc o altres dades que poguessin situar el lector. Potser perquè el que ens explica mai no va passar o, tal vegada, i això és molt factible, per augmentar el misteri del que anirà a explicar. Les referències a soldats amb armes de foc ens fan pensar, però, en una època no gaire remota.

Un grup de soldats surt de cacera la nit dels difunts i pateix un gran ensurt quan un d'ells troba dins un cau una bèstia desconeguda, la qual resulta ser un mico que s'ha escapat del seu amo. La basarda i el misteri que regnen al llarg de la història s'esvairan en uns instants i donaran pas a un esclat d'alegria i calma.

L'estructura d'aquesta contalla, ben senzilla, mostra l'habilitat de l'escriptor molletà per conduir la narració vers un clímax que es trençarà de manera inesperada. Ha creat la falsa expectativa que passarà alguna cosa esfereïdora i, tanmateix, resol la tensió amb un desenllaç sorprenent, feliç. Aquest recurs és conegut com anticlímax i sovint es fa servir per provocar ironia. Vicenç Plantada ens dibuixa magistralment l'atmosfera tenebrosa d'aquesta nit dels Morts: la nit clara amb una lluna ben visible, els tocs de les campanes, els lladrucs dels gos-sos, la solitud d'aquelles muntanyes... Tots aquests elements creen un enjòlit que arriba al seu punt més àlgid amb la persecució de l'ésser desconegut que es refugia dins un amagatall. Cal destacar que el narrador no explica en cap moment el que la tradició popular creu que passa en aquesta nit, ho dóna per sabut: que les ànimes dels morts surten a recórrer els espais que van ocupar quan eren vius. Això atia encara més la imaginació dels lectors. La tensió comença a decaure quan el soldat caçador aconsegueix alliberar-se de les urpes d'aquella enigmàtica bèstia. Aleshores veiem com els soldats prenen una sèrie de mesures que provoquen una sensació de tranquil·litat. L'home sembla que podrà dominar allò que l'atemoreix. Amb la llum del dia acaben els seus dubtes i el monstre horrible es transforma en un mico «arrupit y manso». Tot ha tingut una explicació lògica i àdhuc l'amo del ximpanzé, un francès, el recupera després de premiar amb uns diners els caçadors, fet amb el qual Plantada construirà una metàfora: els cèntims serviran per netejar la sang dels soldats, amarada de por en aquella nit dels Morts. Un toc d'ironia que serveix per fer palès el missatge que conté aquesta narració i que ja hem comentat anteriorment.

Estil i llengua

Vicenç Plantada fa gala d'un estil viu i àgil, acolorit amb expressions populars que reproduïxen fidelment la parla del poble català de tombants de segle, com per exemple: «¡¡Verge Santíssima!!, ¡¡Jesús, Maria i Joseph!!» o comparacions tan familiars com «la pell se'ls hi arrugá, se'ls hi posá com s'en diu de gallina». Hi ha moments en què podem qualificar la seva prosa de sòbria, especialment quan narra les accions dels caçadors (la persecució i l'extracció de la mona del seu cau), amb predomini de verbs que denoten un estil narratiu, verbal, ràpid. Però també fa un ús acurat i altament expressiu dels adjectius, que amb freqüència col·loca al davant del nom: «planyívols sons, melancòlica y trista veu, imponent empayt, fantástica má, fúnebre nit».

Quan l'escriptor de Mollet va escriure aquest relat encara mancaven sis anys perquè la revista «L'Avenç», amb gent com Pompeu Fabra o Alexandre Cortada, comencés la seva campanya lingüística per imposar uns criteris normatius unificats que pretenien, entre altres coses, acabar amb l'anarquia ortogràfica i depurar el lèxic, ple de barbarismes. La llengua de Plantada, doncs, presenta solucions condemnades a desaparèixer com l'ús de la preposició «ab» (en lloc d'«amb»), de l'article «lo» (per «el»), el plural en «as» (en comptes de «es») o la unió de verb i pronoms posposats sense guionets ni apòstrof, «impresionar-los» (en lloc d'«impressionar-los»).

El lèxic, igualment, conté alguns castellanismes, com per exemple «luego» o «rato», però que no van en detriment de la riquesa del seu vocabulari, amb mots com «faram» (feram, tota mena d'animals silvestres) o «sendera» (xarxa que es posa a la boca dels caus en què han aviat la fura).

Conclusió

Abans d'acabar, no podem estar-nos d'establir un paral·lelisme entre aquesta narració i una altra que publicà Emili Saborit també a «La Renaixença», el 1902, amb el títol de «La pedra de Can Illàs de Sant Fost». És una història en la qual s'usa també la tècnica de l'anticlímax, amb la creació d'una falsa expectativa que acaba amb un estirabot: un grup de joves de Sant Fost i Martorelles decideixen girar una pedra enorme amb una inscripció que deia «Ditxós serà qui em girarà». Quan després de molts treballs aconsegueixen tombar-la, troben una altra inscripció, del tot sorprenent, «Déu us ho pagui, que temps feia que jeia d'aquest costat».

En definitiva, «Una cassera en una nit dels morts» és una bona mostra de la producció literària de Vicenç Plantada i Fonolleda, del seu interès pel folklore de la nostra terra, en perfecta sintonia amb els homes de la Renaixença, i de la seva manera d'interpretar la vida.

UNA CASSERA EN UNA NIT DELS MORTS

En una fortalesa de... hi havia una companyia de soldats ab son oficial.

Dita fortalesa estava rodejada de montanyas emboscadas, qu'estavan molt pobladas de cunills.

Entre'ls soldats n'hi havia un de molt cassador, que logr  que en lo castell hi baguessin cinch gossos cunillers y una fura.

L'oficial, com que era en temps de pau, permetia sortir en las nits de lluna al cassador ab quatre soldats mes a cassar durant lo temps no vedat.

De lo que'n resultava que la guarnició de tant en tant podia fer bons arrossos y paellas.

Arrivaren   la nit de Totsans y sortiren. Estava molt ser  y feya la nit molt clara. Al haverlos tancat las portas del fort tocaren las deu y los cinch soldats se posaren   tremolar: la pell se'ls hi arrug , se'ls hi pos  com s'en diu de gallina.

Aix  los hi produb  la sensació que sufriren al sentir tocar   difunts en las diferents parroquias, que fins aquell serrat llensavan los planyivols sons de sos bronzos.

Sens dirse una paraula se miraren los uns ab los altres com volent dir:  tornemsen? pero al sentir los bestius lladruchs dels cunillers, empreng  la marxa lo cassador y los altres lo seguiren.

Estavan en mitj dels boscos quan tocaren les onze y los resons de moltas campanas tornaren a impresionarlos ab sa melanc lica y trista veu.

No havian encara los gossos empaytat cap cunill.

No havian pogut agafar res: no gosavan entaular conversa.

Semblava que las paraulas su'ls nuavan al gargamell  y no podian sortir.

Al esser dos quarts de dotze, los gossos de prompte comensan un imponent empayt. Conegueren que seguian la pista de un cap de cassa y notaren que's dirigian a un gran y famós cau que moltas nits n'entreyan dos o m s cunills.

Lo cassador digué: ja no tornarem al fort sense faram.

Los cinc soldats s'encaminaren abont eran los gossos y observaren que talment estavan al voltant del espressat cau.

Lo cassador, ajudantlo'ls altres, parà la sendera al cap de un bon rato que los gossos ja no lladravan y habian tingut tots silenci sepulcral.

Treu lo canastró del sarró y aixís que deixa escapar la fura tocavan las dotse los rellotjes y á morts las campanas de las parroquias dels voltants.

Hora tétrica y que conmové á molts que's tenen per despreocupats y valents. Los cinc cassadors estavan un poch esporuguits, y se'ls posaren á tremolar los jenolls al sentir que la fara luego de deixarla feya uns esgarrifosos xiscles y tota esvalotada sortí emportantsen la sendera.

Los soldats digueren: ¿qué será aixó?

Lo cassador respongué: ¡no ho sé!

Aqueix encen un ciri, s'ajup á la vora de la boca del cau, fica lo bras dret ab lo ciri per enterarse que podia ésser lo que esporugui la fura, y, ¡¡Verge Santíssima!! de moment tots observaren que una mà com de persona humana molt peluda agafava la mà del seu company emportantseli cau endins, sentint al mateix temps una forta bufada que apagá lo ciri.

Allavors tots ab veu alta y esgarrifosa digueren: ¡Jesús Maria i Joseph! Cuasibé caigueren en terra: los ulls los hi feyan llumanetas, los cabells se'ls crissaren y si be volian fugir, no pogueren mourers.

Al poc rato de fer esforços lo cassador, la fantástica mà la deixá anar sens haberli fet cap ferida; sols li parexía sentirhi un fret glacial.

Passarren prop de mitj hora ab aqueixa especie de somnolencia produhida per la por causada per lo ser misterios del cau, figurant-se que per totas parts tenian que venir dimonis, bruixas y los sers sobrenaturals á atormentarlos ja que no havian donat repós en aquella tan fúnebre nit a lo que per aquell rato créyan ésser un ser endemoniat, haventlo los gossos empaytat y fet ficar en aquell fantástich cau.

Passat aquell mal rato marxavan sense dirse una paraula; pero un poch refet lo cassador digué als companys. «Tots veig que estem molt esporuguits per lo que'ns acava de passar: si anem al fort y ho expliquem'ns tindrán per uns cobarts: Jo seria de parer que's quedessin tres y los gossos á la vora del cau, tenint las armas preparadas per matar al ser que hi ha dintre si surt, mentres los altres dos anirán á la fortalesa á darne coneixement y demanar que'n vinguin mes per poder saber de cert de que es aquella mà tan peluda y esgarrifosa.»

Així ho resolguerea y feren.

Arrivats los companys de la fortalesa los del cau no havian vist sortir res ni sentit lo més petit soroll.

Ab aquell refors se reanimaren y conversaren fins que lo sol sortí.

Allavors anaren á examinar lo cau y observaren que hi haviua un animal de color de castanya y que se'ls mirava amb ulls de compasió. Alguns tractavan de matarlo a tiros, altres resolgueren fer tots los possibles pera portarlo viu al fort.

Com que los que retornaren vingueren provehits de picots y magallas se posaren á esbotsar lo cau.

Als pochos cops de picot observaren que la fera tractava de sortir. Se retiran un poch, y ¡oh sorpresa! vebuen que lo que surtia era un hermós mico que encara duya lo collaret ab un troset de cadena; que anava tot arrupit y manso y, com que temés que li peguessen.

Allavors la por dels casadors se convertí en molta gatsara, rient a reventar, fentse broma los uns ab los altres de la mala nit que havian passat; diense ab molta formalitat que may més anirían á casar en la nit dels Morts.

La veu de que'ls soldats del castell havian recullit un hermós animaló, s'escampá per aquells voltants, aixís com també arrivá al fort la noticia que á un francés se li havia escapat un mico al peu d'aquella montanya y no l'havia pogut agafar.

Comparegué dintre pochos dias al castell lo francés, á qui li entregaren lo seu mico després d'haver donat las senyas y uns cuants ralets pera que los cassadors poguessen llimpiar sa sanch de la por que se'ls hi infiltrá en la nit dels Morts.

Vicens Plantada y Fonolleda

Mollet y Novembre de 1884

La Renaixensa. Any XIV

EN VENDA

Conte de Maria-Mercè Bruguera

Les coses havien arribat a un punt en què calia prendre decisions dràstiques. Aquells dies pels carrers la gent anava esvalotada i els comentaris irats eren prou aclaridors: "Ja n'hi ha prou", o bé "Cal acabar d'una vegada". També se sentien converses fragmentades, "tips i retips", "n'estic ...fins al monyo".

Costalònia en pes estava revoltada i els costalins, un poble que tenia fama de treballador i de combinar estats de placidesa monacal amb altres de desbordats apassionaments -explosiva barreja que els feia certament peculiars-, havien perdut definitivament els papers.

De temps molt reculats els costalins mantenien sovintejats desacords amb els seus veïns, els centralins, amb els quals els unien llaços polítics i històrics "massa limitadors", segons el parer dels primers.

Els costalins reivindicaven el "*Deixeu-nos tranquils que ja ens ho farem*", divisa que havia reeixit amb més o menys fortuna en el passat. Més recentment les temporadetes de l'aquí caic i ara m'aixeco s'alternaven sense parar, però darrerament ja no se'n sortien i, molt cansats d'esperar temps millors, decidiren tirar pel dret, "sense manies" deien.

Les assemblees es convocaren arreu del país per discutir un únic punt: "*Costalins, què cal fer?*" No us penséssiu pas que aquestes assemblees s'allargaren gaire i, si bé sovint no acabaven de posar-se d'acord, aquesta vegada s'hi posaren en un tres i no res. La decisió que en sortí fou unànime, sense fissures, i el comunicat que feren públic deia: "*Comunicat adreçat als costalins i residents varis: Nois, Noies, Senyors, Senyores, Nens, en general a tota la població: Ens venem el país.*"

Sí, se'l venien cansats de l'estira i arronsa que mai no s'acabava i, en fer-ho, esdevindrien nòmades. S'iniciaria la diàspora costalina.

El cap dels costalins, que era un home molt savi i prudent, malgrat que els veia ben decidits, feia bé el seu ofici i els advertia dels múltiples perills que els esperaven si es feia efectiva semblant decisió.

—Cal que tingueu present -exclamava amb èmfasi- que nosaltres som enyoradissos de mena i que, quan ens ve l'enyorament tenim frissança i no estem enlloc tan bé com a casa.

—Tant li fa -responien amb decisió-, vindrem de visita.

—I el clima, no hi heu pensat en el clima? Ja sabeu que quan viatgem per Europa sempre ens pelem de fred. I si parlem de la calor, eh? què me'n dieu de la calor ? eh? eh?... La gestualització era prou expressiva per fer més incís, si no n'hi havia prou amb les paraules, sobre els possibles mals futurs .

—És igual, ens comprarem bons abrics, com aquells que duen els russos -afirmà contundentment un que feia poc que hi havia estat.

—Pel que fa a la calor -deia un altre-, doncs, doncs..., bé, hi podem anar a l'hivern si fa el cas!

—I no cal parlar-ne més -respongueren tots.

El cap, veient que la decisió era ferma i seriosa, decidí plegar veles i no posar-hi cap més obstacle perquè també ell hi estava d'acord i secretament es deia: "Ah! finalment perdre'ls de vista; poder badoquejar pel planeta sense les presses de sempre, de tant en tant capbussar-se en l'aventura i, si la cosa pinta bé, per què no ? fins hi podríem fer algun negociet".

Oh sí!, ell també en tenia ganes perquè s'adonava que cada cop que visitava la granja de l'oncle Miquel -i darrerament ho feia sovint empès per un desig irrefrenable-, constatava que els colls dels ànecs l'atreïen poderosament. Semblant frisança l'havia portat a la consulta d'un metge amic seu que, després d'escoltar-se'l sense parpellejar, li diagnosticà la síndrome coneguda amb el pompós nom d': "Instint primari agressiu, desplaçat ", i li recomanà que fes esport per distreure's.

Per si no en tenia prou, sentiments semblants amb matisacions li havien estat confessats, amb la vergonya a les galtes, per alguns dels seus col·legues. Calia posar fil a l'agulla sense presses, que eren males conselleres, però sense adormir-s'hi, no fos cas que el que només eren instints totalment controlats -de moment-, i normals en una situació com la que passaven -paraules del metge-, poguessin concretar-se. Què s'hi podia fer?

Els consellers, després de rumiar-s'ho una estona, digueren que el millor era posar un anunci a la premsa especialitzada. Dit i fet. L'anunci deia el següent:

"Es necessita comprador amb molts diners per un assumpte delicat i urgent".

Petit país , bonic i pròsper, de geografia i clima variats, mil·lenari i postmodern, busca comprador.

Nomès s'atendran ofertes serioses.

Mentre a Costalònia els fets seguien el seu curs, a l'altra banda del planeta els habitants d'una petita illa no les tenien pas totes. El problema que els anguniejava tenia el seu origen en la debatuda qüestió demogràfica: cada dia eren més i més i, tot i que la seva alçada no era

res de l'altre món i que vigilaven la dieta per no pesar gaire, temien que l'illa se'ls enfonsés d'un moment a l'altre. Ja feia anys que prenen mesures per estalviar-s'ho i, anualment, una bona part dels seus habitants, tan carregats de màquines com els fos possible emportar-se'n, eren enviats a viatjar pel món. Malgrat tot, constataren esverats que no n'hi havia prou i els mesuradors d'alçada del terra estaven ja de feia temps en estat de màxima alerta.

Els habitants del planeta coneixien la gravetat del seu problema i acollien els japans i les seves màquines personals, amb la màxima consideració i respecte tot dient-se: "Ja se sap, el món està mal repartit, uns tant i els altres tan poc".

Un d'aquests grups de viatgers constants i el seu voluminós bagatge es trobava a Costalònia en el moment dels fets, i van poder llegir el contundent anunci a la premsa matutina. Immediatament s'adonaren que aquell breu redactat obria una nova possibilitat a la vida errant que menaven, que no era pas que els disgustés del tot, però els problemes de peus que arrossegaven s'havien convertit en un autèntic malson i, consegüentment, agraïen amb profundes reverències i cara de satisfacció quan eren cridats a tornar a casa.

De seguida van telefonar als encarregats dels afers externs del seu país -n'hi havia per tot arreu-, i aquests, amb la diligència i eficàcia que els era reconeguda mundialment, contactaren amb la comissió de costalins que tenien assignada la missió de negociar amb els potencials compradors.

La primera reunió no es féu esperar, tant els uns com els altres tenien pressa, però bo i així calia complir bé amb el protocol previ a tota nova adquisició. Així, els uns començaren a fer l'article esperant que el regateig que el seguiria no fos massa primmirat.

La pedra de toc de les negociacions eren els monuments, nombrosos al llarg del territori i de gran valor. Els costalins tenien clar que aquesta partida havia de generar la major part de les abundants despeses futures i temien que un regateig massa ben portat i tossut engegés els seus plans a rodar. Però quedaren del tot sorpresos quan els japans manifestaren que allò de fer l'article "si volen, ens ho podem estalviar", ho deien amb posat caut. Explicaren tot seguit -a tall de justificació i per salvar un moment tan delicat-, que a ells el que els passava era que els feien molt mal els peus, que els calia no moure's tant i sobretot s'havia d'enllestir d'una vegada per totes la qüestió d'ensorrar-se al mar i "no posar pegats com fins ara", conclogueren.

L'únic tema amb el qual discreparen enèrgicament una bona estona, malgrat la favorable predisposició d'ambdós bàndols, va ser amb la qüestió del mar. Els japans es negaren en rodó a deixar-se entabanar quan els venedors van cantar-ne les excel·lències. Ras i curt, explicaren que del mar ja n'estaven ben tips, que pensaven establir-se terres endins i que com més lluny el tinguessin millor. "I no es

creguin pas -digueren-, que no tinguem sensibilitat marítima, però vostès ja comprendran que quan es coneix l'enemic és normal que un no se'l torni a ficar a casa".

Quedaven un parell de coses per acabar de lligar. La primera era que els costalins havien previst fer una visita anual a la seva terra, "una mena de pelegrinatge" explicaren i calia que l'al·lotjament els fos garantit tan bon punt hi arribessin. La segona qüestió els semblava molt més complicada i difícil de resoldre.

El cas era que, com que no sabien ben bé com els aniria allò del nomadisme "per la qüestió de l'enyorament, saben? -ho deien amb un deix de tristesa-, doncs volien tenir opció a recomprar-ho tot amb la mateixa facilitat amb la qual s'ho havien venut, si l'allunyament se'ls feia insuportable.

Els temors dels venedors s'esvaïren davant la resposta clara i precisa dels japanins.

Pel que fa a la primera qüestió digueren que no hi havia cap problema, "ja saben que nosaltres som gent organitzada i amb poc espai en tenim prou"; parlaven amb un orgull mal dissimulat malgrat els esforços. El segon tema, però, el veien molt més complicat.

Si tot plegat no rutllava i ells havien de tornar a marxar, la possibilitat del bany perpetu no els feia cap gràcia i prosseguiren explicant amb emoció que començaven a notar els símptomes de l'amor a la nova terra i, com que aquestes coses "vostès ja saben que amb el temps no fan sinó augmentar, no veiem què hi podem fer", digueren resignadament.

Davant d'aquesta sentida afirmació alguns dels costalins de sobte es van començar a enyorar i, ja se sap, la dissort els féu sentir-se units i generosos. Respongueren com una sola veu que si ells haguessin de tornar no caldria pas que els japanins se'n tornessin a rodar pel món, no "vostès passarien a ser els nostres únics llogaters!, i pel preu no s'hi amoïnin, ja ho arreglarem."

Els explicaren que Costalònia de sempre havia estat un país acollidor i no creien pas que el contacte continuat amb cultures forànies els pogués resultar una influència negativa de cara al futur.

Salvats aquests entrebancs es donaren les converses per acabades i, fins i tot els abstemis, ho celebraren amb cava.

Davant la sorpresa i més que sorpresa perplexitat dels seus veïns els centralins, en un tres i no res feren les maletes i mentre deixaven els japanins ben instal·lats a la seva nova llar, els costalins empenyeren el llarg viatge.

Passaren els anys, no gaires, i tot plegat s'esdevenia tal i com ho havien planejat. Viatjar els agradava molt i tornar a casa de tant en tant també. Per la seva banda els japanins s'havien acostumat al pa amb tomàquet molt ràpidament i el defensaven davat dels detractors amb una passió inusual en ells. Fins i tot havien fet ressorgir l'ús de la

barretina, que deien que els abrigava a l'hivern i els protegia del sol de l'estiu. Tot plegat era com una bassa d'oli.

Però com que la felicitat no pot ser mai del tot complerta, també aquí hi havia un únic i greu problema. Un greu problema que afectava, agafeu-vos, els centralins!

És ben cert que quan, en el seu moment, els centralins s'assabentaren que els odiats veïns havien decidit vendre-s'ho tot i marxar, de primer no van entendre res de res. Ràpidament acudiren als experts en el tema demanant informació fidedigna - veien obscurs propòsits pertot- i si bé els entesos els posaren al dia amb pèls i senyals, finalment acabaren més embolicats del que havien començat.

L'únic que van entendre clarament és que els costalins se n'anaven per sempre. No se'n sabien avenir de comprovar que marxaven i ells es quedaven amb uns nous estadants -com aquell qui diu a casa-, sense poder ni dir ni fer res, talment com al teatre.

Consumats els fets, optaren per la via pràctica, i era freqüent, en aquells llunyans dies, veure centralins fregant-se les mans pel carrer amb posat satisfet. Acabaren pensant que els aniria molt bé tractar amb els nous estadants del país veí, i com que -seguint el seu costum- s'havien informat a fons de la seva història, deien emfàticament: "ja se sap, van perdre la guerra". Aquesta expressiva afirmació convertia els japanins en éssers dòcils sense remei i, en conseqüència, amb els veïns més desitjables que mai s'haurien pogut imaginar.

Però de tota aquesta situació ja feia molts dies i la realitat havia estat ben diversa a com se l'havien imaginada.

Si bé és cert que quan establiren els primers contactes de rigor, semblava que tot anés com una seda, temps a venir constataren esverats que, malgrat els somriure i els cops de cap dels japanins -que ells havien interpretat erròniament com afirmatius-, res no es feia com desitjaven. I quan manifestaven irats i a crits que havien estat estafats, els japanins tornaven a fer que sí amb el cap i a somriure. Estaven desesperats!

El que se'n seguí fou que lentament els penetrà un profund enyorament del passat, enyorament que s'acompanyava de profunds sospirs i laments. La situació els anà minant les forces, fins que, temps a venir, acabà fent-los caure en una aguda depressió col·lectiva.

Així estava la situació quan s'esdevingué la visita anual que els costalins i el darrer cap feien al seu antic país. Un bon dia, mentre aquest passejava mirant aparadors i prenent nota dels canvis efectuats d'ençà de la darrera visita -trobava que evidenciaven un gust exquisit-, es topà amb el cap dels centralins que s'havia fet el trobadís.

Aquest després d'una breu salutació i sense més preàmbuls li etzibà:

—Què, *como les va* per l'estranger?

—Feia esforços per ser amable i practicava un bilingüisme polit i cortès.

—Molt bé -li respongué amablement però seriós el cap-. Sense les seves interferències hem recobrat la tranquil·litat i n'estem prou contents.

No hi podia fer més, tenia ganes de fer-lo empipar.

—I, no les *gustaría* tornar? -apuntà tímidament per veure quina cara hi posava.

—Ja venim sempre que volem, que no ho veu? -Li feia notar que no estava per converses ni explicacions.

-No, *si jo decia* a quedar-se per *siempre*. M'entende? -Es feia un embolic

—Oh, i tant que l'*entiendo*, però de moment no ens ha passat pel cap semblant idea -digué el cap dels costalins amb convicció. -No troba que ja n'hi havia prou de tanta comèdia? -continuà.

I com que havia sentit campanes i tenia ganes de fer-li la punyeta prosseguí:

—I què, com els va amb els japanins? No els troba encantadors? -Somreia maliciosament.

El cap dels centralins no li respongué. Veient que no en treia l'aigua clara i que la conversa no el portava allà on feia estona es delia per arribar, abatut i amb posat resignat el posà al corrent del seu problema.

Li explicà tot amb pèls i senyals: la manca d'entesa amb els nous estadants, la diferència de cultures i, fins i tot, s'apropà amb timidesa al tema racial, però veient com el seu interlocutor arrufava les celles, ho deixà córrer.

Prosseguí confessant-li desoladament com els enyoraven i després de fer-li saber allò de la depressió col·lectiva, li demanà obertament que reconsideressin la possibilitat de tornar a casa, de tenir-los altra vegada de veïns, ja que sense la seva presència el seu poble estava crispat i es tiraven en cara -els uns als altres-, la culpa de la seva partença.

Acabà declarant amargament que allò no era vida i oferí la possibilitat de pagar totes les despeses que el viatge de tornada generés, "si s'hi repensen" digué.

Fer més no els era pas possible -ho deia amb tristesa-, ja que darrerament els negocis, tant amb els japanins com amb altres, eren ruïnosos. Sense l'estímul que representava tenir-los a ells d'oponents se sentien desmotivats "*no és lo mismo, sabe?*" Tammateix -conclogué- havien perdut el tarannà bregós i altiu que els havia caracteritzat de temps remots i gloriosos.

El cap dels costalins se'l mirà entre sorprès i divertit, s'ho rumia una estoneta i sense deixar de mirar-lo digué:

-Ara sí que em deixa ben parat. A veure -prosseguí-, no s'ho agafi així home -ves, ara li feia pena! No s'hi amoïni tant que no li convé, el veig molt tens. Deixi'm que li doni un bon consell i no se m'ho agafi malament. ¿ Vol dir que no els aniria bé , a vostè i als seus, fer-se nòmades per una temporadeta?

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de Mollet del Vallès